

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

DOSYA

TİP, TÜRKİYE VE SOSYALİZM: BUZLAR KIRILIRKEN

TİP ve Gelecek: Sosyalizmin Mührünü Vurmak
ERKAN BAŞ

TİP ve Türkiye: Sosyalizmin Eşik Atlaması
METİN ÇULHAOĞLU

TİP ve Strateji: Geçmişini Anlayıp İleri Bakmak
DOĞAN ERGÜN

**TİP ve Kitleleşme:
Kendi Boşluğunu Doldurmak**
CAN SOYER

TİP ve Parti: Emekçilerin Örgütünü Yaratmak
BİRTAN ALTAN

14

TEMMUZ'21

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

SAYI **14**

TEMMUZ'21

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

Üç Aylık Teorik Dergi

Yayın türü: Yaygın-sürekli yayın

TEMMUZ - 2021

Birlik Yayın Gıda San. ve Tic. Ltd. Şirketi Adına İmtiyaz sahibi: Mehmet Faysal Azamlı

Sorumlu Müdür: **Can Soyer**

Adres: **Birlik Yayın Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.** / Eğitim Mah. Adım Sok. Atık Plaza No:4 Daire 23 Kadıköy/İstanbul

Baskı: **Uniprint Basım San. ve Tic. AŞ.** / Ömerli Mah. Hadımköy-İstanbul Cad. No: 159 34555 / İstanbul

Tel: 0212 798 2840

KOMÜNİST Sayı: 14

İÇİNDEKİLER

Sunuş 5

dosya

TİP ve Gelecek: Sosyalizmin Mührünü Vurmak 7

ERKAN BAŞ

TİP ve Türkiye: Sosyalizmin Eşik Atlaması 25

METİN ÇULHAOĞLU

TİP ve Strateji: Geçmiş Anlayıp İleri Bakmak 39

DOĞAN ERGÜN

TİP ve Kitleleşme: Kendi Boşluğunu Doldurmak 59

CAN SOYER

TİP ve Parti: Emekçilerin Örgütünü Yaratmak 63

BİRTAN ALTAN

Gündem

Mafya Videolarından Düzen Muhalefetine: Bu Pislği Ne Temizler? 83

MEHMET KARAKUŞ

Göçmen Emeğine Marksist Bir Yaklaşım 91

TOPRAK AKIN

Siyasal Katılımdan Konformist Tüketiciliğe: Yurttaşın Neoliberal Dönüşümü 105

ALP TANLASI

Katkı

Sosyalist Devlet Yapılanmalarının Genel Analizi 121
SİNAN DERVİŐÖLU

Müfredat

Marksizm ve Uygarlık Tarihi - IV 167

Kitaplık

Göklerde Değil Toprakta: Dinler ve Toplumlar 173
SEVİM TANER

Modern Olmayan Kölelikten Serfliğe: 181
EJDER BERGEMAN

Sunuş

Komünist'in 14. sayısından merhaba.

Komünist, Türkiye İşçi Partisi'nin teorik yayın organı. Bu kimliğiyle **Komünist**, Türkiye İşçi Partisi'nin programı ve siyasal çizgisi içerisinde teorik üretkenlik sergilemeye çalışıyor. Dolayısıyla, **Komünist**'te ele alınan başlık ve konuların Türkiye İşçi Partisi'nin siyasal mücadelesiyle yakın bağları ortada.

Bununla birlikte, **Komünist**'in doğrudan doğruya Türkiye İşçi Partisi'ni konu alması özel bir tercih. Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşundan bu yana takip ettiği sosyalizmin eşik atlaması ve kitleselleşme hedefi açısından geçtiğimiz aylardaki dikkat çekici yükseliş son derece önem arz ediyor. Türkiye'nin dört bir yanında binlerce emekçi Türkiye İşçi Partisi'ni gerçek bir siyasal seçenek olarak gördüğünü gösteriyor. Türkiye İşçi Partisi ise uzun süredir savunageldiği tezlerin somut karşılıklarını alıyor. Dolayısıyla **Komünist**'in bu sayısında merceği Türkiye İşçi Partisi'nin kendisine çevirmek, partinin hem takip ettiği hedefleri hem de gelecek planlarını masaya yatırmak gerekiyor. Bu nedenle **Komünist**'in bu sayısındaki dosya konusu "**TİP, Türkiye ve Sosyalizm: Buzlar Kırılırken**" başlığını taşıyor.

Dosya kapsamında Metin Çulhaoğlu farklı boyutlarıyla Türkiye'de sosyalizmin eşik atlaması olanağını ve bu olanağı hayata geçirmek için yapılması gerekenleri; Erkan Baş Türkiye İşçi Partisi'nin şimdiki kadarki çalışmalarının bir değerlendirilmesiyle birlikte yakın gelecekteki gündemlerini ve karşı karşıya kalabileceği zorlukları; Doğan Ergün sosyalist hareketin büyüme stratejilerini ve Türkiye İşçi Partisi'nin kendisine biçtiği stratejik yaklaşımın özel mahiyetini; Can Soyer partinin kitleselleşme hedefini ve bu hedefin başarıya ulaşması için takip edilmesi gereken siyasal/ideolojik hattın temel özelliklerini; Birtan Altan ise Türkiye İşçi Partisi'nin örgütsel yapısını ve büyüme dönemiyle ihtiyaç haline gelen örgütsel düzenlemelerin arka planını ele aldı.

Bu sayımızda gündemdeki tartışma başlıklarına dair makalelere de yer verildi. Mehmet Karakuş mafyalaşmış iktidar ilişkileri karşısında düzen muhalefetine tutumunu; Toprak Akın emek politikaları bakiş açısıyla Türkiye'nin girerek büyüyen göçmen sorununu; Alp Tanlası ise neoliberal modelin yarattığı tahribat ekseninde halkın siyasetten dışlanması ekseninde siyasal katılım konusunu inceledi.

Katkı bölümümüzde ise Sinan Dervişoğlu'nun sosyalizmde parti ve devlet ilişkilerini ele aldığı çalışmasının devamı niteliğinde olan ve sosyalizmde devlet aygıtının toplumsal ve siyasal rolünü konu alan makalesi bulunuyor.

Müfredat bölümümüzde **Marksizm ve Uygurluk Tarihi** dizimizin **Fransız Devrimi** başlıklı dördüncü bölümü yer alırken, Kitaplık bölümümüzde Sevim Taner ve Ejder Bergaman'ın değerlendirmeleri bulunuyor.

Önümüzdeki sayılarda görüşmek üzere.

İyi okumalar.

TİP ve Gelecek: Sosyalizmin Mührünü Vurmak

ERKAN BAŞ

Her parti belirli bir mücadele uğrağını geçtikten sonra durup bir değerlendirme yapar, adeta kendi fotoğrafını çekip inceler. Hele hele son derece hızlı bir örgütlenme sürecinden geçmiş ve binlerce yeni üyeyle buluşmuş bir partinin, bu çektiği fotoğrafın net olmasına, sadece bir yönden ışık almamasına, gerçek durumu olabilecek en berrak biçimde gözler önüne sermesine dikkat etmesi gerekir. Bu söylenenler Türkiye İşçi Partisi için de geçerlidir tabii.

Bizler için “değerlendirme” yapmak her zaman iki yönlü bir süreçtir. Hem dikey hem de yatay düzlemlere yayılır değerlendirme çabası. Yani bir yandan geçmiş ile geleceği bir araya getirir, bir yandan da başarılar ile başarısızlıkları. Bu iki yönlü özelliği taşımayan, yani dikey ve yatay düzlemlerde gelişmeyen bir değerlendirme eksik olmanın da ötesinde yanlıştır. Geçmişe olduğu kadar geleceğe ve başarılarla olduğu kadar başarısızlıklara da yer vermek, bu nedenle, sadece ahlaki olarak doğru olmakla kalmaz, aynı zamanda sürdürdüğümüz çabaların hakkını vermek için zorunlu da olur.

O halde bu tutumu bir görev olarak görüp sorularımızı sıralamaya ve yanıtlamaya başlayabiliriz.

TİP'in mevcut durumunun bir fotoğrafını çeksek neler öne çıkar?

Nereden çektiğimize bağlı...

Geldiğimiz yerden, yani Türkiye sosyalist hareketinin son 30-40 yıllık tarihinden bakarak bir değerlendirme yapacak olursak, halimizden son derece memnun olmamız gerekir. Aralarda kimi saman alevi gibi parlamaları bir yana bırakırsak sosyalist hareketin hiçbir bölüğü bugün TİP'in ulaştığı etkiye ve yaygınlığa ulaşmadı. TİP aşağı yukarı iki yıldır düzenli bir biçimde gelişiyor, etkisi ve yaygınlığı büyüyor. Türkiye siyasetinin “ana akım” partilerinden birisi haline gelmenin eşliğine dayanmış durumda. Özellikle 80 sonrası sosyalist hareketin tarihini bilenler açısından bunlar kuşkusuz mutlu eden, önemli gelişmeler.

Ancak fotoğrafın bir de diğer tarafı var ve bence TİP'in esas olarak bu ekseninde değerlendirilmesi gerekir. Türkiye, AKP/Saray iktidarı döneminde emekçi sınıflar açısından o kadar büyük saldırılara uğradı ki, bu yıkıma son vermek, bu yıkımın ortaya çıkardığı Türkiye tablosunu değiştirmek için çok daha etkili, çok daha güçlü bir sosyalist harekete ihtiyaç var. TİP'in kendisine biçtiği rolün de bu olduğunu düşünürsek henüz istediğimiz noktaya varmadığımızı da açıklıkla ifade etmemiz gerekiyor.

Bir ekle bitireyim. Son söylediğim bir umutsuzluk olarak algılanmasın. Pek çok devrimcinin, hatta örgütlü kimi sosyalist güçlerin bile sosyalist hareketin uzunca bir dönem siyasal alanın dışında kalacağını kabullendiği, AKP'nin yarattığı karanlık nedeniyle insanların daha fazla günübirlik kurtuluş yolları arayıp düzen siyasetinin çeşitli renklerine teşne hale geldiği bir dönemde neredeyse sıfır diyebileceğimiz bir noktadan başlayıp geldiğimiz yer düşünüldüğünde, önümüzdeki çok uzun olmayan bir gelecekte bunu da başaracağımıza dair inancımızın tam olduğunu ekleyebilirim.

TİP bugün geldiği nokta ile hangi konularda başarılı olmuştur?

Bence en önemlisi şudur: AKP döneminin bozucu etkisi en geniş anlamıyla muhalefetin parçası olarak görebileceğimiz kesimleri de etkiliyor. Örneğin, AKP'yi yenmek için ille de “yapıcı muhalefet” yapmak gerektiği, Türkiye toplumunun ağırlıklı bir bölmesi sağcı olduğu için biraz sağcılaşmak gerektiği, işçilerin-emekçilerin bu kadar net bir sol programa-söyleme sahip olan partileri kabullenmeyeceği gibi kimi tezlerin en azından sorgulanmasını sağladığımızı söyleyebilirim.

Türkiye’de hakim siyaset algısının bir parçası olmadan, düzen partilerine benzemeden etkili siyaset yapılamayacağı, güçlenmenin mümkün olmadığı, dolayısıyla ilkeleriniz olsa bile onları sulandırıp yol almak gerektiği gibi bize göre kabulü mümkün olmayan tezler TİP tarafından çöpe atılmıştır.

TİP Türkiye’de güçlü bir sosyalist partiye ihtiyaç olduğunu söylediğinde bunun bir hayal olduğunu, hele AKP gibi ağır ve güncel bir tehditin olduğu koşullarda böyle bir bağımsız güç yaratmanın imkansız olduğunu söyleyen o kadar çok kişi vardı ki... Hatta bunun etkisiyle sosyalist dünya görüşüne sahip kimi kişilerin ve grupların “bu dönem bizim dönemimiz değil, AKP sonrasına hazırlanmamız gerekir” biçiminde özetleyebileceğimiz bir bakışla hareket etmeye başladığını biliyoruz. TİP önce bir boşluğa, ihtiyaca işaret etmiş, sonra o boşluğu yaratmış ve şimdi doldurmaya başlamıştır. Artık en azından bunun ne kadar önemli bir boşluk olduğunu herkese kabul ettirmiş olduğumuzu söyleyebilirim.

Aynı kesimlerin, şimdi de TİP’in bunu dolduramayacağını söylemeleri ise bizi sadece gülümsetiyor.

Henüz çok başındayız ama bizi epey heyecanlandırması gereken bir bilgiyi de paylaşmak isterim. Dışarıdan bakıldığında, TİP’in, geçmişte örgütlü mücadele içinde bulunmuş devrimcilerin toplandığı bir merkez olduğu biçiminde bir değerlendirme yapılabilir. Kamuoyunun tanıdığı kimi aydınların, sanatçıların katılımı, daha ziyade eğitilmiş insanların dahil olduğu bir parti olduğumu-

zu düşündürüyor olabilir. Bu ikisi de belli ölçülerde doğru ve iyi ki de böyle diyoruz. Ancak özellikle son aylarda sürdürdüğümüz “TİP’e Katıl” çalışmalarımızı değerlendirdiğimizde en fazla katılımın daha önce hiçbir siyasi partiye üye olmamış emekçi yurttaşlar arasından olduğunu görüyoruz. İkinci sırada ise, bir dönem CHP gibi sosyal demokrat olma iddiasında olan partilerden gelenler var. Bundan sonraki kategori ise esas ilginç olanı; geçmişte çeşitli sağ partilere üye olmuş veya onlara destek olmuş işçi ve emekçilerin TİP’e katılımı bizce önemli bir bariyerin aşılmasının ilk işaretleri.

TİP’in elde ettiği başarının teorik arka planında neler var?

Gezi’den bu yana sürdürdüğümüz pek çok tartışma oldu. Bu tartışmalar görünüşte yakıcı siyasal gündemlere dair olsa da derinliğine inildiğinde esasında teorik bir hesaplaşmayı barındırıyordu. Kısaca özetlemek gerekirse, sosyalistlerin güncel siyasal taraflaşmalarında etkin bir pozisyon olarak gerçek bir siyasal aktör olabileceğini; Marksizmin gücünün sadece kuvvetli analizden gelmediğini, esas olarak bu analizlere dayanarak gerçekleştirilecek siyasal müdahaleler ile ülkenin gidişatına etki edebilme kapasitesinden geldiğini söylüyorduk. Bu tartışma görünürde Gezi Direnişi hakkında olsa da dikkatli bakıldığında görülecektir ki, asıl tartışma konusu Marksizmin nasıl değerlendirildiğidir. Biz TİP olarak Marksizmi sadece bir analiz yöntemine indirgeyen yaklaşımlardan kesin olarak kopmaya ve onu devrimci siyasal eylemin baş kılavuzu olarak kullanmaya gayret ettik. Ve sanırım bunu başardık da.

TİP’in başarısının teorik arka planına baktığımızda herhalde Marksizmin siyasal eylemin kılavuzu olarak değerlendirilmesi, diğer bütün teorik açılımlarımıza da hayat veren kaynak olmuştur diyebiliriz. Örneğin, AKP karşıtı mücadelenin önemi konusundaki yaklaşımımız. Hatırlayanlar çıkacaktır, bundan birkaç sene öncesine kadar dahi sosyalist harekette AKP karşıtı mücadeleye dair endişeler gözlenebiliyordu. Birçok dostumuz AKP ile mücadeleyi fazla öne çıkardığımızı, oysa AKP’nin ötesinde tüm düzen mekanizmasına karşı mücadele etmek gerektiğini ileri sürüyorlardı. İşin

garibi, bu söyledikleri tam da TİP'in resmi görüşüydü ve programından temel belgelerine kadar her yerde mücadele ufkumuzun AKP ile sınırlı olmadığı, nihai hedefimizin sermaye düzenini bir bütün olarak yıkmak olduğu yazılıydı.

Ancak bu doğrudan etkin bir siyasal mücadele kulvarı yaratmak amacıyla faydalanmak yerine AKP ile mücadeleyi geriye çekmek yönünde gerekçeler üretildiğini gördüğümüz örnekler de oldu maalesef. TİP'in asla kabul etmediği, etmeyeceği ve hem düşüncesiyle hem de eylemiyle kesin olarak koptuğu anlayış böyle bir pasifizimdi. TİP açısından denklem basittir: Partimizin hedefi işçi sınıfının iktidarı, yani sosyalizmdir; ve AKP iktidarını yıkmayı başaramayan, onun yıkılmasına yol açan kitle dinamizmini örgütleyemeyen bir sosyalist hareketin sosyalizm hedefine ulaşmak için gerekli toplumsal güçle buluşması imkansızdır. Bunun da ötesinde, AKP, sadece bir parti ya da hükümet değildir; AKP, bizzat sermaye egemenliğinin günümüzde aldığı biçimin şimdiki politik temsilcisidir. Dolayısıyla, sermaye egemenliğine karşı mücadeleyi bir yana, AKP ile mücadeleyi diğer yana koyan yaklaşımların Saray Rejimi'nin bu özgün niteliğini kavrayamadığını söylememiz gerekiyor.

Teorik açıdan değerlendirilebilecek bir diğer yaklaşımımız da öncülüğün toplumsal mücadeleler içerisinde yaratılması veya kazanılmasıdır. Sosyalist hareket tarihsel açıdan üstlendiği misyon gereği elbette öncüdür; ancak bu öncülüğün tarihselden güncel, teorikten pratiğe dönüştürülmesi de bahsettiğimiz misyonun bir parçasıdır. Bu nedenle, TİP olarak, öncülüğümüzü sadece bir iddia olarak taşımakla yetinmemeyi, onu yaşadığımız ülkenin ve çağın siyasal gereklilikleriyle bütünleştirmeyi ve açıkçası kendi başarımızı test etme cesaretini göstermeyi her zaman önceliklendirdik. Burada bizim açımızdan görülmesi gereken nokta şu: Öncülük, ancak partinin dışındaki toplumsal mücadele alanlarında kazanılabilir. Başka bir ifadeyle, öncülük unvanını hiçbir parti üyelerine dağıtamaz; bu unvan toplumsal mücadeleler içinde rol üstlenmeyi, hareketi ileriye sevk etmeyi ve politik hegemonya kurmayı başarmış kadrolar ile onların kolektif aygıtı olan parti ta-

rafından kazanılır. Bu yaklaşım, TİP'in genel seslenme çalışmalarından kadrolaşma çalışmalarına kadar tüm bünyesine hakim hale gelmiştir ve şimdilerde konuştuğumuz başarının sağlanmasında çok kesin etkileri olmuştur.

Değınmemiz gereken bir diğler nokta ise işçi sınıfını merkeze alan bir siyasal kulvarın inşasını zorunluluk olarak koyan saptamalarımız. Açıkçası sosyalist harekette işçi sınıfından söz etmek özel bir farklılık yaratmaz; neredeyse bütün sosyalist söylem işçilerden, emekçilerden, onların haklarından ve çıkarlarından söz eder. Ancak bizler, bunu sadece söylem düzeyinde sahiplenmenin yeterli olmadığını düşünerek tüm örgütlü çalışmamızı işçi sınıfının partiyle temasını kurmak amacına yönlendirmiş durumdayız. Bu, parti üyeliğini de içeren ama ona indirgenemeyecek bir ilişki biçimi anlamına geliyor. Daha doğru bir ifadeyle, partiye kazanılmış işçi ve emekçiler kadar, partiyle fiziksel bağ kurmayabilen, ama onu kendi çıkarlarının temsilcisi olarak görüp destekleyen milyonlarca emekçinin partisi olmaktan söz ediyoruz. İşte bu ülkemiz siyasetindeki en önemli boşluktu ve sadece iddia düzeyinde söylemlerle bu boşluğun doldurulması imkansızdı. Parti, böyle bir boşluğu pratik çalışma ve örgütlenme ile doldurabilir, dahası bunu doldurmaya mecburdur.

Belki de bu başlıkları artırmak mümkündür; ancak başta Marksizmin devrimci siyasal eylemin kılavuzu olarak görülmesi olmak üzere yukarıda sıraladığımız yaklaşımlar TİP'in bugünkü durumunun arka planında yatan teorik üretkenliği göstermektedir. Hatta, son bir yılda partimizin geçmişten bu yana sürdürdüğü teorik üretkenliğin artık yeni bir aşamaya geçtiğini, özel ve kapsamlı eserlerle kaleme alındığını görüyoruz, ki bu da sürdürdüğümüz gayretin karşılığını aldığımızın işareti olarak değerlendirilmeli.

TİP'in geride bıraktığı ya da çözüme kavuşturduğu tartışma/sorun alanları neler?

Sosyalist harekette gerçek sorunlar hakkında tartışmak her zaman kolay değildir. Bu zorluğu yaratan bir etken de sosyalist hareke-

tin sorunlarının salt tefekkürle çözülemeyecek sorunlar olmasıdır. Gerçekten de sosyalist hareketin tarihi boyunca boğuştuğu birçok sorun teorik müdahalelerden çok toplumsal ve siyasal pratiğin açtığı imkanlar sayesinde çözüme kavuşmuştur. Örneğin, sosyalist hareketin 12 Eylül'den bu yana biteviye tartışıp durduğu Mustafa Kemal simgeleri ve ulusal bayrak konusu asla bir çözüme kavuşturulamamışken, Gezi Direnişi ile birlikte bu simgelerin toplumsal kökleri fark edilmiş ve dahası bu simgelerin toplumsal hareketi gerileyen bir etki yaratmadığı da görülmüş ve haliyle yılların sorunu pratik sayesinde bir anda çözülmüştür.

Dolayısıyla, TİP'in geride bıraktığı ya da çözüme kavuşturduğu tartışmalar nelerdir sorusunu yanıtlarken de pratiğe, pratik sayesinde çözüme kavuşturulan sorunlara bakmak gerekir.

Bu açıdan ilk akla gelen Leninizmin oldukça basitleştirilmiş ve daraltılmış bir yorumunun sosyalist hareketteki hakimiyetinin tartışmaya açılmasıdır. Leninizmi sadece bir dar örgüt teorisi, öncülüğü de kendinden menkul bir iddianın dillendirilmesiyle sınırlı gören yaklaşımlar, doğru olmamanın da ötesinde, sosyalist özneyi pasifleştirdiği için açıkça yanlıştır da. TİP olarak öncülük misyonuna sahip olduğumuz için söz konusu yanlış yorum bizim de tartışma gündemimizde ilk sıralarda yer aldı. Temsil ettiğimiz yaklaşım Leninizmi işçi sınıfının iktidar mücadelesindeki stratejik kaynak olarak görerek onun öncülük, partili mücadele, iktidar perspektifi, eşitsiz gelişim gibi temel özelliklerinin yeniden üretilmesini ifade ediyor. Burada “yeniden üretim” kavramını bilinçli biçimde kullandığımızın altını çizmek isterim: Leninizm, Rusya'da yaşanan tarihsel sürecin birebir kopyalanıp tekrar edilmesi değil, özgül bağlamı bir biçimde, yani ülkenin ve çağın yeni koşulları içinde temel ilkeleri yeniden üretilmesi gereken bir teorik kaynaktır. TİP, bu konularda teorik bir üretkenlik de sergilemiştir elbette, ama bu tartışmanın anlamlı bir sonuca varması TİP'in pratiği ile mümkün olmuştur.

İkinci başlık, sosyalist devrimi bir an olarak görmek yerine bir süreç olarak değerlendirmek ve devrimci mücadeleyi bu süre-

TİP açısından denklem basittir: Partimizin hedefi işçi sınıfının iktidarı, yani sosyalizmdir; ve AKP iktidarını yıkmayı başaramayan, onun yıkılmasına yol açan kitle dinamizmini örgütleymeyen bir sosyalist hareketin sosyalizm hedefine ulaşmak için gerekli toplumsal güçle buluşması imkansızdır.

cin bütününe yayılmış bir biçimde kurgulamak. Açıkçası bizlerin de geçmişte sandığımız ya da varsaydığımız gibi, devrimi, siyasal iktidarın ele geçirilmesi anından ibaret olarak görmek o ana gelene kadar sürdürülmesi gereken tüm mücadele zenginliğini basitleştirmek olur. Eğer devrimi bir an olarak göreceksak, o an gelene kadar sadece partimizi belirli bir nicelikte tutmak ve uygun bir zamanı beklemek dışında yapacak fazla bir şey kalmaz. Oysa, o “an” da öncünün müdahalesinin, mücadelesinin ve hazırlıklarının bir sonucudur. Yani siyasal iktidarın ele geçireceği anı bekleyen bir yaklaşım, sadece beklemiş olmakla kalmaz, bizzat o anın gelmesini geciktirmiş olur. Bu türden bir yanlış yorumun sosyalist harekette gözlenmesinin kadro tipolojisi düzeyinde de etkileri olmuştur. Belki sert olacak ama bununla yüzleşmek zorundayız: Devrimi bir ana indirgeyen yaklaşım, devrimciliği de o andaki pratiğe sıkıştırır; o an gelene kadar ise devrimciliğin sergileneneği hiçbir toplumsal ve siyasal mekan bırakmamış olur. Ne acı ki, bunun kaçınılmaz sonucu devrim anını düşünme düşünme devrimciliği kaybetmektir.

Sosyalizmin geniş emekçi kesimler tarafından kabul görmeyeceği, kitleselleşme sürecinde daha “ılımlı” söylemlerle ilerlenmesi gerektiği yönündeki

önyargıyı da TİP'in pratiği ile geride bıraktığımızı söyleyebiliriz. Özellikle Saray Rejimi'nin ağır baskısı altında yaşadığımız günlerde hedeflerimizden ve kimliğimizden feragat etmemiz gerektiğini zaman zaman duyduk. Oysa Türkiyeli emekçilerin sosyalizm düşüncesine kazanılamayacağı inancının sorgulanması gerekiyordu. TİP'in yaklaşımı basit bir ilkeden doğdu: TİP, nihai hedefi sosyalizm olsa da kitlelere dönük seslenme ve örgütlenme çalışmalarını sosyalizmin kendisini propaganda ederek yürütmedi; TİP Türkiye'nin sorunlarına işçiler ve emekçiler açısından bakarak somut ve gerçek çözümler üretmeye, bunu yaparken de kararlı ve uzlaşmaz bir mücadele çizgisi tutturmaya çalıştı. Ancak ne sosyalist kimliğini sakladı ne de bunu inkar etti. Bize göre Türkiyeli emekçilerin ilgi göstermediği ya da uzak durduğu şey sosyalizm düşüncesi değil, salt sosyalizmi propaganda etmeyi siyaset yapmak sanan bir tarzı ve artık bu tarzla TİP arasındaki ilişki kesin olarak koparılmış durumdadır.

Sosyalist harekette yerleşiklik kazanmış önyargılar da vardı elbette. Bunların başında Kürt halkıyla ve onun politik temsilcisiyle olan ilişki ve parlamentonun devrimci biçimde kullanılmasının imkanları geliyor. Doğrudan söylemek gerekiyor: Kürt halkı ve onun politik temsilcisi olarak HDP ile eşit, ilkelere dayanan ve dayanışma içeren bir ilişki kurulamayacağı, HDP'yle yan yana gelen her öznenin onun tarafından yutulacağı ve kendi bağımsız varlığını kaybedeceği yönündeki inanç TİP'in yıktığı ve yıkmakla da çok iyi yaptığı bir önyargıdır. TİP, HDP'nin uydusu olmadan ve kendi bağımsız politik-örgütsel varlığını koruyarak da Kürt halkına yüzümüzü dönebileceğimizin, bu iki siyasal çizgi arasında dayanışmayı temel alan sağlıklı bir ilişki kurabileceğimizin, dahası böyle bir ilişki kurulamadığı sürece Türkiye'de Saray Rejimi'ne karşı verilen mücadelenin başarı şansının çok düşük olduğunun kanıtı olmayı başarmıştır. Benzer bir şey parlamento için de geçerlidir. TİP, emekçi halkın çıkarlarını toplumsal ölçekte savunmak, işçi sınıfına yönelik saldırılar karşısındaki mücadele mevzilerini parlamento kadar genişletmek, bu sayede sosyalizm düşüncesinin kitlesel meşruiyetini artırmak olarak

saptadığı imkanların hemen hepsini hayaya geçirerek kanıtlamış oldu. TİP'in parlamentarist bir parti olmadığını, dolayısıyla sosyalizme geçişi bir parlamenter çoğunluk sağlamak şeklinde tahayyül etmediğini açıklamaya çalışmayacağım; TİP, siyasal iktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesini programatik bir hedef olarak kayıt altına almış devrimci bir partidir. Ancak, parlamento kürsüsünün devrimci propaganda ve kitlesel ölçekte örgütlenme için sunduğu olanakları da sonuna kadar kullanmaktadır. Bu söylediklerim, seçimler ve seçim ittifakları konularında da birebir geçerlidir elbette.

TİP'in önümüzdeki döneme dair temel hedefleri neler?

Gerçek bir siyasal kuvvet olmak, sosyalizmi gerçek bir alternatif haline getirmek diyerek yola çıkmıştık. Düzen siyasetinin “seçmen”e indirgediği ve ısrarla siyasal süreçlerin dışına itmeye çalıştığı başta emekçiler, kadınlar ve elbette gençlerin etkin bir siyasal özne haline gelmesinin Türkiye’de gerçek bir değişim için zorunlu olduğunu söylüyorduk. Özellikle uzun yıllar devam eden örgütsüzleştirme hamlelerine karşı yaşamın her alanında halkın kendi özörgütlerini kurmasını, geliştirmesini ve siyasetin toplumsallaşmasını önemli bir hedef olarak tarif etmiştik. Bunları ilk ifade ettiğimiz andaki durum ile bugün arasında çok önemli kazanımlar, başarılar elde ettik. Ancak burada bir son durak yok, bunlar bitmez tükenmez ve mutlaka süreklileştirilmesi, derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması gereken görevler; bunlara kesintisiz biçimde öncelik vermeye devam edeceğiz.

Ancak bir noktanın hatırdan çıkmaması için sürekli altının çizilmesi gerekiyor: AKP’yi yıkmak için sosyalist etkin bir kuvvetin varlığı şarttır, olmazsa olmaz diyebileceğimiz bir şarttır hem de. Düzen siyaseti içinde muhalif yaklaşım ve alternatiflerin şekillenmesi bizden bağımsız süreçlerdir elbette. Fakat Türkiye’nin kaderinin ve geleceğinin düzen siyaseti içindeki şekillenmelere bırakılması bizim kabul edemeyeceğimiz bir şeydir. Dolayısıyla, Türkiyeli emekçiler nezdinde rüştünü ispatlamış, onların politik

temsilcisi olarak gerçek bir kuvvet haline gelmiş bir sosyalist öznenin yaratılması, Türkiye'nin kaderinin düzen muhalefetine sınırlarına hapsedilmemesi için bir zorunluluktur.

En az bunun kadar önemli bir diğer mesele de şu: AKP yıkıldıktan sonra Türkiye'nin yeniden kuruluşu diye bir sorunumuz var. Bu düzen partilerinin hesaplarına, insafına terk edilemeyecek bir konu ve o evrede de güçlü bir sosyalist partinin varlığı şart. Dolayısıyla, sadece AKP karşıtı mücadelede değil, AKP sonrasında yeni Türkiye'nin inşası sürecinde de güçlü bir sosyalist öznenin etkinliğine muhtacız. Bu yaratılmadığı ya da siyasal süreçlere etkin biçimde müdahale edilmediği sürece, AKP sonrasındaki Türkiye düzen muhalefetine rehabilitasyon çerçevesinde kurulacak, deyim yerindeyse AKP'siz bir Saray Rejimi dayatılacaktır.

Bu haliyle soyut konuştuğumuz, hala salt mantıksal ihtimallerden söz ettiğimiz düşünülebilir. Bir yanıyla doğrudur da bu. Tam da bu nedenle, TİP, kendi siyasal hedeflerini ve büyüme/güçlenme perspektifini somut bir alanda test etmek, eğer başarılı olursa da bunu somut olarak göstermek zorundadır. Önümüzdeki seçim sürecinin ve bu seçimde TİP'in göstereceği performansın anlamı budur. Ve böyle olduğu için de bizim için önümüzdeki seçimlerde göstereceğimiz başarı son derece yaşamsaldır. Ülkemizin emekçilerini olduğu gibi birbirimizi de kandırmayalım: TİP gibi büyük iddialara sahip bir partinin seçimlerde varlık gösterememesi, kendisine atfettiği misyon ve iddiayı seçim sürecinde somut bir gerçeğe dönüştürememesi, seçime yansımayan bir büyümeden ve güçlenmeden söz edilmesi imkansızdır. TİP, seçimlere Türkiye'nin kurtuluşunu sağlayacak bir önem atfettiği için değil, kendi büyüme stratejisinin başarısını kanıtlamak ve ardından sosyalizm mücadelesindeki yeni evreye geçiş yapıp ilerlemek için bu denli önem veriyor.

TİP'in büyüme ve kiteselleşme hedefi nasıl sürdürülecek?

Başlarda da söylemiştim; TİP sosyalist hareketin içinden bakıldığında çok önemli bir eşiği geride bırakmış görünüyor, ancak biz hedeflerimiz açısından daha yolun başındayız. 85 milyona varmış

bir ülke nüfusundan, nüfusun (*son yıllardaki düşüşe rağmen*) hala çoğunluğunun genç olduğu bir ülkeden söz ediyoruz. Dolayısıyla TİP, onbinlerce üyesi, yüzbinlerce gönüllüsü/sempatizanı ve milyonlarca destekçisi/seçmeni olan bir parti olana kadar önündeki görevi büyüme ve kitleselleşme olarak tarif etmeye devam edecek.

Bu noktada zaman zaman tanık olduğumuz bir tartışmaya değinmek gerekir. Bundan birkaç yıl önce güçlü bir sosyalist harekete, kitlesel bir sosyalist partiye ilişkin iddialarımızı ortaya koyduğumuzda kimisi Türkiye'nin şartlarına kimisi sosyalist hareketin, hatta kimisi de bizim durumumuza atıfla bunun imkansızlığına, yanlış bir hedef belirlediğimize dair çokca eleştirel değerlendirme yapıldığını hatırlayalım. Bu değerlendirmelerin bir kısmı çok tanıdık kaygılardan hareket ediyordu; önce bir sağlam çekirdek yaratılmalı, belirli bir süre kadro hareketi niteliğiyle birikim yapılmalı, bu birikim süreci olgunlaştığında kitleselleşme hedefi gündeme getirilmeli gibi kaygılardı bunlar.

Bu kaygılar tek başına ele alındığında saçma ya da gereksiz değildi elbette. Ancak bir de siyasetin kendine özgü mantığı ve Türkiye tarihinin gösterdiği somut veriler var. Örneğin, son 40 yıldır kendisine kadro hareketi vasfını layık gören ve olgunlaşmayı bekleyen yapılar var; ilginç bir biçimde bu yapılara yenilerinin de dahil olduğunu görüyoruz. Ve şimdilerde sık sık, TİP'in büyümesinin geçici olduğunu ileri sürüyorlar veya böyle olmasını umut ediyorlar diyelim.

Elbette bir devrimci partinin ideolojik, politik ve örgütsel netliği ile bu netliği içselleştirmiş kadroları olması gerektiği tartışılmaz bir konu. Fakat bu tarihin bir evresinde yaratıldığında bir daha hiç değişmeden kalan bir yapı olamaz. Tam tersine mücadele ettikçe yaratılan, mücadele ettikçe zenginleşen ve yeniden üretilen dinamik bir yapıya ihtiyacımız var. Bunun yolu da etkin bir siyasal mücadele ve buna bağlı olarak genişleyen bir toplumsal zeminden beslenmektir. Dolayısıyla büyüme ile, kitleselleşme ile kadrolaşma (*mücadelenin kalıplaşması ve her durumda sürdürülebilirliği*) arasında bir zıtlık görmek yerine birbirini tamamlayan bir bütünlük gö-

rüyoruz. Ve önümüze hep şu soruyu koyuyoruz: Kadroların esas görevi sosyalizm mücadelesini kitleselleştirmek değilse nedir?

Geçmiş kitleselleşme örnekleriyle mukayese söz konusu olduğunda ise işimiz zor. Birincisi 60'lı yılların ikinci yarısı, diğeri 70'lerin ikinci yarısı olmak üzere yaşanmış iki örnek var, her ikisinin de hem öznel hem nesnel açılardan bugüne pek benzemediğini söyleyebilirim. Elbette kimi ortaklıklar bulunabilir, ancak ben bugünkü esas zorluğumuzun yakın geçmişte benzeri olmayan bir örnekle karşı karşıya kalmak olduğunu düşünüyorum.

90'ların ÖDP'sine ilişkin atıflara ise tek bir şey söyleyebiliriz: İlgisi bile yok! Solda geride kalan dönemde belli bir eşiği aşan tek örnek olduğu için herkesin aklına ÖDP deneyinin gelmesi anlaşılabilir elbette; ancak ÖDP, farklı sosyalist kuvvetlerin koalisyonu olarak doğdu. Dolayısıyla, kuruluşundan kısa bir süre sonra içindeki yapıların birbiriyle mücadelesinin esiri oldu. Dönem sosyalizmin dünya üzerinde bir yenilgi yaşadığı bir dönemdi ve ÖDP'nin enerjisi kapitalizme karşı mücadeleden çok geçmiş sosyalizm deneyleriyle hesaplaşmaya harcandı. Bu da (*baştaki niyet ne olursa olsun*) ÖDP'nin esas olarak sol içi mücadeleye gömülmek zorunda kalan bir parti olmasına neden oldu.

TİP ise yüzünü tümüyle solun dışına çevirmiş ve gerçek sorunlara gerçek yanıtlar arayarak gelişmeye, büyümeye çalışan bir partidir. TİP'in mücadele envanterinde o ya da bu sosyalist yapı yer almadığı gibi, geliştirici olabilecek polemikler dışında hiçbir siyasal çizginin antitezi olmak gibi bir eğilimi de yoktur. Tam aksine, TİP, sol için tartışmalara ne kadar gömülürse o kadar başarısız sayılmalıdır. TİP'in elbette Türkiye sosyalist hareketinin durumuna dair bir fikri var, ancak bu fikri tartışmalar yoluyla dile getirmek yerine pratik aracılığıyla kanıtlama ve sosyalist hareket üzerindeki dönüştürücülüğünü pratik yoluyla gerçekleştirme yolunu tercih etmiş olduğumuz açıktır. Bu pratiğin göstergesi ise, sosyalizmin Türkiye'nin etkin siyasal güçlerinden biri olmasıdır. Çok meraklı olan varsa da sol içi tartışmaların ancak bu başarı sağlandığı zaman anlamlı olacağını söyleyelim şimdilik.

TİP'in önümüzdeki dönem en çok zorlanacağı başlıklar neler?

Artık TİP'in zorluklarına ve onu bekleyen risklere bakmamızın zamanı geldi. Bizi tanıyanların da bildiği gibi, TİP, sürekli kendi başarısını konuşmaktan, bununla övünmekten fazla hoşlanmayan bir parti. Elbette başarılarımız var ve bunlarla gurur duyuyoruz; bu başarılardan söz ettiğimizde de kendimizi övmek için değil, bunun ilham verici örnekler olması ve tüm sosyalist harekette kolektif bir kazanım haline gelmesi için söz ediyoruz. Bunun ötesinde ise, her başarıdan yeni bir hedef, her hedeften yeni bir görev çıkarmaya devam edeceğiz.

Türkiye sosyalist hareketinin 12 Eylül öncesindeki çeşitli stratejik tartışmalarının bugün hala varlığını sürdüren geleneklere yol açtığını biliyoruz. Kuşkusuz herkesin geleneği değerlidir ve TİP de kendisini böyle bir gelenek içinde konumlandırabilir. Ancak TİP, sosyalist hareketin bugünkü biçimlenişinin söz konusu gelenekler çerçevesinde olmasını gereksiz ve hatta açıkça yanlış bulmaktadır. Bugün yürüttüğümüz mücadeleler konusunda ortak bir stratejik yaklaşıma sahip olduğumuz herkesle, hangi gelenekten gelirse gelsin bir arada bulunmak, ortak mücadele yürütmek ve giderek bu farklı geleneklerin kadro birikimleri arasında bir harmanlanma imkanı yaratmak TİP'in ayırt edici tezlerinden olmuştur. Bu harmanlanma, eğer başarılı olabilirse sosyalist harekete büyük katkıları olacak bir devrimcileşme sürecinin de itici gücü olacaktır. Ancak, bu sürecin henüz başında olduğumuzu, şimdiki ölçekten daha geniş bir ölçeğe taşımayı başarmamız gerektiğini de kabul etmek durumundayız. TİP'i önümüzdeki dönem zorlayacak, ama varlığıyla değil de yokluğuyla zorlayacak konularında başında bu geliyor.

Buna eklenmesi gereken ikinci zorluk ise TİP'in yakaladığı büyüme eğrisi sonucunda partiyle tanışan, ezici bir çoğunluğu da daha önce hiçbir siyasi partiye üye olmamış, hatta "sağ" partileri desteklemiş işçi ve emekçilerin kalıcı biçimde kazanılması. TİP, bu işçi ve emekçilerin partiyle ilişkilerinin normalleşmesi, ken-

dilerini yabancı değil evinde hissetmeleri, günü ağır bir mesai ve ailevi sorumluluklar tarafından tüketilen emekçiler açısından TİP üyeliğini kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması konusunda sürekli bir çaba harcıyor. Bu çabaların örgütsel işleyişe ve klasik parti çalışması biçimlerine değmek zorunda olduğu, oralarda da dönüşümleri dayattığı inkar edilemeyecek bir gerçek. Ancak bu zorunlulukları, parti üyeliğinin içini boşaltan bir gevşeme ile değil de parti üyeliğine emekçiler için makul ve pratik biçimler kazandıran bir süreklileşmiş yaratıcılıkla karşılamak da bizim işimiz.

Belki de yukarıda saydıklarımın da sonucu olacak bir diğer zorluk da kolektivizm ve katılım ilkelerini hayata geçirebilmek. Türkiye’de yerleşik olan siyaset algısının kitlelerde yarattığı tahribatı küçümsememek gerekiyor. Türkiye’de siyaset kurtarıcıların, kahramanların öne çıktığı ve kitlelerin onun arkasında hiza almasının beklendiği bir biçimde yapılıyor. Açıkça söylemeliyiz ki, bu ne devrimci önderlik anlayışına uygundur ne de sosyalizm mücadelesinin içeriğine; bu tamı tamına burjuva siyasetidir. Dolayısıyla, parti içinde olduğu kadar parti dışında, toplumsal mücadele alanında da TİP kurtarıcıların ya da kahramanların geçit yaptığı bir siyasal tarzı sürekli mahkum edecektir. Zor olan, ama zor olmasına rağmen TİP’in asla geri adım atmayacağı inanç, partide ve mücadelede kolektivizmi, ortak düşünme ve tutum alma becerisini geliştirmek, oy deposu olarak değil siyasetin etkin özneleri olarak emekçilerin katılım kanallarını yaratıp güçlendirmektir. TİP, sosyalizmi işçilere getirmeyi değil, işçilerin sosyalizmi inşa etmesini hedeflediğine göre, öncülük görevini de işçiler adına konuşmakla sınırlamayıp, işçilerin de etkin parçası olduğu bir mücadele kurgusu yaratmak olarak görüyor. Açıklıkla söylemek zorundayız: Öncü, işçiler adına siyaset yapan değil, işçilerin siyaset yapmasının yol ve imkanlarını yaratan özneye denir. TİP’in kendisine biçtiği öncülük misyonu budur ve evet, kabul etmek zorundayız ki bu misyon hayli zordur

Başka bir örnek üzerinden bu söylediğimin ne kadar yaşamsal olduğunu anlatmaya çalışayım. Kurulduğu günden bu yana, Türkiye’de Saray Rejimi’ne, onun o ya da bu uygulamasına kar-

şı mücadele eden, direnen ve bunu yaparken de TİP'i yanında göremeyen kimse olmamıştır. Aynı şekilde, çok küçük gruplar halinde de olsa kitlesel biçimde de olsa Türkiye'nin herhangi bir yerinde hakları için direnişe geçmiş tüm işçi ve emekçiler de TİP'i yanı başında bulmuştur. Bu tablo oldukça sevindiricidir ve hem partimizin toplumsal mücadele yaklaşımının başarılı biçimde hayata geçirildiğini hem de kadro tipolojimizin önemli bir dönüşüm yaşadığını gösterir. Dahası böylesi mücadele ve direnişlerde TİP'in aldığı tutum da kendisini dayatmak yerine o mücadelenin ve direnişin taleplerini paylaşmak olmuştur ve şimdiye kadar bu yaklaşımımızın olumlu sonuçlarını da görmüş durumdayız. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen bize yetmeyen, bizi tatmin etmeyen şey ise yukarıda değindiğim emekçilerin ve yurttaşların siyasete katılımını kalıcı hale getirecek araçların yaratılamaması olabilir. TİP'in o ya da bu alandaki etkinliği sevindiricidir, ilham vericidir, güçlendirilmesi ve desteklenmesi gerekir; ama bunlar TİP'in esas gayesinin emekçilerin hem parti içinde hem toplumsal mücadelelerde siyasete katılımını kalıcı hale getirecek araçların yaratılması olduğunu unutturmamalıdır.

TİP'in parlamenter mücadele deneyimi ne kadar başarılı?

Bu soruya yanıt verirken TİP açısından parlamentonun nasıl kavrandığını açıklığa kavuşturmak gerekir. TİP için parlamento bir yasama organı olarak değil mücadele alanı olarak değerlidir. Yani TİP, parlamentoda çeşitli yasal değişikliklerin ve düzenlemelerin yapılmasına yönelik değil, ülkemiz işçi ve emekçilerinin haklarının ve çıkarlarının korkusuz biçimde savunulmasına, sosyalizmin geniş kitleler nezdindeki meşruiyetinin artırılmasına yönelik bir çalışma tarzına sahiptir.

Başarı ve başarısızlığı ölçmek için de temel kriter bizce budur. Ve bu çaba, meclisin iktidar tarafından işlevsizleştirilmek istendiği, parlamenter muhalefetin ana damarının "düzen içi" muhalefet rolünü çok fazla benimsediği, sokak açısından ciddi bir canlılık-

tan söz edemediğimiz bir dönemde, üstelik grubu olmayan bir parti olarak sergilediğimiz bir çaba oldu.

Böyle baktığımızda başarılı olduğumuzu söyleyebilirim. Ancak yapamadıklarımız, hala önümüzde görev olarak duran pek çok şey var. Örneğin, pandemi süreci ve kısıtlamalar parlamento ile halkı buluşturmayı hedeflediğimiz halk toplantılarını kesintiye uğrattı, ki buna çok önem verdiğimiz biliniyor. Çünkü hem halkın örgütlenmesi hem de halkın gerçek sorunlarının parlamento-ya taşınması arasında bir bağ var.

TİP'in kendisine biçtiği misyon da esas olarak budur: Halkı parlamento-ya, parlamento-ya halka taşımak! Önümüzdeki süreçte hem bu çalışmayı sürdürmek, hem de genişletmek, geliştirmek, örneğin halkla birlikte kanun teklifleri hazırlayıp parlamento-ya taşımak ve bunları ülke gündemine sokmak konusunda etkin bir faaliyet içerisinde olmamız gerekiyor.

TİP hangi konularda başarısız olduğunu düşünüyor ve bu konularda neler yapmayı planlıyor?

Bir gerçeği ifade ederek başlayalım: TİP, sosyalist harekette uzun yıllardır süren bir etkisizliği aşmak için umut yarattı, deyim yerindeyse buzu kırdı. Bunu başarmamızda elbette tarihimizden aldığımız gücün de etkisi vardı, ama esas olarak Gezi Direnişi'nin Türkiye'ye sunduğu yeni olanakların cesaretle değerlendirilmesinin rolünü vurgulamamız gerekir. Bu noktadan sonra öncelikli görevimiz suların tekrar buz tutmasına engel olmak ve açılan imkanları yaratıcı ve cesur biçimde kullanmak için tüm çabayı göstermek olmalıdır.

En somut ve tartışmaya mahal bırakmayan görev, Türkiye'de sosyalizmin etkin bir güç halini almasıdır. Sosyalist hareketin etkin bir güç olması demek, yaptırma ya da yaptırmama gücüyle ölçülebilir. Hala bu güçten uzak olduğumuz, birçok konuda iktidara geri adım atıramadığımız açık. Dolayısıyla TİP'in de önünde hala kat etmesi gereken bir mesafe olduğu görülüyor. Ancak tüm

çabalarımızın sonucu, ülkemiz emekçileri adına yaptırma ya da yaptırmama gücü kazanmak olmalıdır. İşçi ve emekçi yığınlar, ülkemizin yurttaşlarına sadece güzel sözler söyleyen değil, esas olarak güven veren bir sosyalist hareket yaratmak; temel hedef budur.

Bu çabanın belirli bir eşğin üstünde kitleselleşme anlamına geldiği, daha doğrusu bunu zorunlu kıldığı belli. Tam da bu nedenle TİP'in stratejisinde kitleselleşme özel bir yere oturuyor. Partimizin son süreçte yaşadığı büyüme çok sevindirici olmakla birlikte henüz kitleselleşme hedefi açısından anlamlı eşğin gerisinde olduğumuz da söylenmeli. Ancak, büyümenin şimdiye kadar olduğu biçimiyle devam etmesi ya da sadece bu biçimde sürmesi beklentisinden de kurtulmalıyız. TİP'in büyümesi şimdi yeni bir evreye, parti örgütlerinin birebir ve organik büyümesi evresine geçmek zorunda. Yerelerde, iş yerlerinde, üniversitelerde TİP'in üye ve kadrolarının yürüteceği örgütlenme faaliyeti bunun vazgeçilmez ayağıdır. Deyim yerindeyse, büyüme evresinden örgütlenme evresine geçiş gündemimizdedir.

Bu uğurda sergileyeceğimiz pratik yaratıcılığın bir sınırı yok elbette. Bu yaratıcılığı besleyecek ilkelerimiz ve siyaset yaklaşımımız ise artık oluşmuş durumda. TİP kararlı ve inatçı mücadelesine devam edecek. Düzen siyasetinin çürük kurallarını hiçe sayacak. İlkesiz pazarlıklardan, halktan gizli tutulan anlaşmalardan uzak duracak. TİP'in sorumlu olduğu tek şey ülkemiz işçi ve emekçileridir ve TİP'in altına imza atacağı her hamle de işçi ve emekçilerle birlikte atılacaktır.

Hem bir bütün olarak sosyalist hareket hem de özel olarak TİP, sosyalizm Türkiye'de eşik atlayıp ülkenin etkin siyasal güçlerinden biri olana; hem sokakta hem mecliste, hem üniversitelerde hem iş yerlerinde, hem eylemde hem düşüncede sosyalizmin mührü kazanamayacak biçimde vurulana kadar da bu kararlılığımız sürecektir.

TİP ve Türkiye: Sosyalizmin Eşik Atlaması

METİN ÇULHAOĞLU

Başlarken hemen belirtelim: Bu yazı Türkiye’de sosyalist bir devrimin imkanları, koşulları ve yollarıyla ilgili değildir. Konu, yaklaşık 40 yıldır kenarda köşede kalan, bu anlamda “marjinal” sayılan ve bir türlü silkinip toparlanamayan sosyalizmin Türkiye’de bir eşiği aşmasının imkanlarıdır.

“Eşik” nedir?

O halde, “eşikten” ve bu eşiğin “aşılmasından” söz ederken neyi kastediyoruz?

İşi oy hesabına dökersek %3 civarı bir seçim oyu diyebiliriz. Bu, kuşkusuz genel geçer bir kriter değildir; 1961-71 döneminde Türkiye İşçi Partisi’nin (TİP) genel seçimlerde ulaştığı bir orandan hareketle söylenmektedir. Seçime giren sosyalist partiler bazında bakıldığında sosyalist hareket bu “ağırlığa” daha sonra hiç ulaşamamıştır. Buna karşılık, sosyalizmin seçimlerde bir varlık gösteremediği 1975-80 döneminde sosyalist hareketin bir önceki dönemde ulaştığı eşiğin gerisine düştüğünü de söyleyemeyiz.

O zaman oy oranı kriterini bir kenara bırakarak başka bir “eşik” tanımını yapmaya çalışalım: Sosyalizmin, yatay ekseninde toplumun

farklı kesimleri tarafından ilgi görüp tartışılması, sosyalizm adına yola çıkan örgütlenmelerin belirli bir niceliğe hitap etmeye başlaması, egemen sınıfların ve onların siyasal temsilcilerinin kendi planlarında bir parametre olarak sosyalizmi de hesaba katmaları, bir eşığın aşıldığının göstergeleri sayılabilir.

Az önce “yatay eksen” demiştik. Buradan hareketle konuyu biraz daha açabiliriz.

İşçi, öğrenci, aydın, akademisyen çevreler; genel olarak emeğiyle geçinenler; toplumun ezilen ve dışlanan kesimleri; kadınlar, ekolojik duyarlılıkları öne çıkarlar, Türkiye örneğinde Kürt yurtseverler ve emekçiler kendi gündemlerini sosyalizm seçeneğine atıflarla tanımlamaya ve oluşturmaya başladıklarında eşığe gelmiş demektir. Hemen eklemek gerekirse, sermaye sınıfının ve düzenin temsilcilerinin de kendi söylemlerini “sosyalizmin imkansızlığı” ve “bu topraklara yabancılığı” üzerinden kurmaya başlamaları, eşığe geldiğinin/eşığın aşıldığının bir başka göstergesi sayılmalıdır.

Devam etmeden önce kısa bir parantez açalım.

Teorik açıdan bakıldığında, “eşik” olarak tanımladığımız durum ile sosyalizmin iktidarı gündemine aldığı, bunu zorladığı durum arasında mutlaka uzun bir zaman süresi olması gerektiği söylenebilir. Şöyle de söyleyebiliriz: Eşığı aşan sosyalizmin daha sonraki büyümesi, gelişmesi ve güçlenmesi, eşik öncesi dönemden çok farklı dinamiklere dayanacaktır; bir ihtimal “geometrik artışı” da beraberinde getirecek dinamikler...

Ne “miskin” ne de “çılgın” Türkler

“Türkiye” ve “sosyalizm” sözcükleri bir araya getirildiğinde yapılan değerlendirmeler ve beklentiler yaşanan dönemlere göre zıt uçlara gidebilmiştir.

Sağın bu konuya ilişkin değerlendirmelerini bir kenara bırakacak olursak, solun kendisi zaman zaman bu ülkenin toprağından sosyalizm fıskırdığını ya da Türkiye’nin “asırlık bir çınar gibi”

sosyalizme doğru eğildiğini söyleyebildiği gibi, insanımızla, kültürümüzle, ülkenin yapısıyla, vb. sosyalizmin tasavvuru bile güç bir hedef olduğunu düşünenler de çıkmıştır.

Biz konunun bu zeminde tartışılmasında bir yarar görmediğimiz gibi doğru da bulmuyoruz. Bir ülkenin sosyalizme “yatkınlığının”, o ülkenin insanların yapısıyla, kültürüyle, alışkanlıklarıyla, vb. ölçülmesi, bunu yapanların ülkeyi belki “tanıdıklarının”, ama sosyalizmi pek bilmediklerinin göstergesi sayılmalıdır.

Bir ülkedeki sermaye birikim süreçleri, ülkenin emperyalist sistemle bütünleşme biçimi, sınıf mücadeleleri ve ekonomik-siyasal krizler, temel-maddi dinamikler sayılmalıdır ve sonuçta bu dinamikler, ülkenin “geleneksel” pek çok özelliğini yeniden şekillendiren (*ya da geçmişe gömen*) etkiler yaratır. Sonuçta, başka her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de sosyalizm bu dinamiklerle şekillenen ortamların hakkını verebilen öznelerin eseri olacaktır.

Yoksa ne sosyalizm “şu miskin Türkler” nedeniyle hayal olarak kalacak ne de sosyalizmi “şu çılgın Türkler” getirecektir...

Öncelik tercihleri

“Devrimden”, “devrimci durumdan” değil bir eşik atlama evresinden söz ettiğimizi bir kez daha hatırlatıp devam edelim.

Sosyalistler, ülkenin durumuna ilişkin değerlendirmeleriyle, gündemdeki konulara yaklaşımlarıyla ve sorunlara yönelik çözüm önerileriyle kuşkusuz başka siyasal yapılanmalardan ayrı bir konumda yer alırlar. Ne var ki, siyasetin aktif öznelerinden biri olmak isteyen, bunun için de bir eşiğin aşılmasını gerekli gören sosyalizm, ülkeyi en fazla neler meşgul ediyorsa, insanlar en fazla hangi konularda duyarlılık taşıyorsa bunlara bakmak, giderek birtakım öncelikler belirlemek zorundadır.

Bu açıdan bakıldığında yüklenilmesi gereken pek çok alandan söz etmek mümkün olsa bile bize göre bugünün Türkiye’sinde iki başlık özellikle ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki ülke ekonomisinin durumuyla yakından bağlantılı olan işsizlik, yoksulluk

ve yoksullaşma, ikincisi de dinci gericilik karşısında başta laiklik olmak üzere çeşitli alanlarda verilecek mücadeledir.

Öncelik tanıdığımız bu iki başlığın “geçici” özellikler taşıdığı şeklinde bir itiraz gelebilir. Bu itirazın geçerlilik taşımadığını düşünüyoruz. Birincisi, Türkiye’de kapitalizmin krizi artık kalıcı, süreğen özellikler taşımaktadır ve “nispi ferahlama” denilen uğrakların özellikle işsizlik ve yoksulluk/yoksullaşma sorunlarında bir hafifleme sağlaması mümkün görünmemektedir. İkincisi, kim ne derse desin, Cumhuriyet’in getirdiği laiklik orasından burasından kemirilmektedir ve (*yarın AKP gitse, bugünkü rejim bitse bile*) laiklik karşıtı, dinci ve şeriatçı akım Türkiye’de kazandığı mevzileri koruyacaktır.

“Kazanılan mevziler” derken yalnızca ülkenin siyasi kompozisyonunu kastetmiyoruz; bu mevziler artık hukuk sistemindedir, asker-sivil bürokrasidedir, eğitim hayatındadır, gündelik yaşamdadır, insan ilişkilerindedir...

Özetle, ülkedeki ekonomik durumun ortaya çıkardığı olgularla dinci gericiliğin kazandığı mevzileri eşik atlama uğraşındaki sosyalizmin (*sosyalist hareketin*) yüklenmesi gereken öncelikli alanlar saydığımızı söylemiş oluyoruz.

Özellikle olmasa bile bu alanlara da yüklenen, sosyalizm dışı başka öznelerin de olduğunu biliyoruz. Sosyalizmin kendini bu öznelerden sahip olduğu konumdan hareketle “ayrıştırması” gerekir ve bizce her ikisinde ayrı ayrı dikkat edilmesi gereken birtakım noktalardan söz edebiliriz.

“Somut” talep/çözüm üretimi

Ekonomik eşitsizlikler, işsizlik, yoksulluk ve yoksullaşma gibi başlıklarda sosyalizm bizce “bu sorunların nasıl çözüleceğine” ilişkin önerilerle donanmış propaganda çalışmalarıyla yetinmeyip, öfkeli kesimleri düzene hınç duymaya yöneltecek ajitasyon çalışmalarına da geniş bir yer vermelidir.

Bu söylenen sosyalizmin ülkenin gündemindeki ekonomik sorunlar karşısında somut talepler geliştirmemesi anlamına gelmemektedir. İşsizlikten yoksullaşmaya, cinsiyet eşitsizliğinden güvencesizleşmeye kadar birçok alanda giderek büyüyen mağduriyetler ve çatışmalar gözlenmektedir ve sosyalizm de tüm bu alanlarda ayırt edici ve örgütleyici/harekete geçirici talepler geliştirip bunları kiteselleştirmeye gayret etmelidir. Ancak, tüm bu talep/çözümlerin sosyalizm öncesinde tümüyle yaşama geçebileceği yanılgısından olduğu kadar, sosyalizmin toplum düzeninin bu taleplerin birbirine eklenmesiyle biçimleneceği yanılgısından da uzak durulmalıdır.

Uzak durulması gereken bir yanlış daha bulunmaktadır.

Bir ülkede sosyalizmin hangi ekonomik sorun varsa her birine en “akılcı” çözümü önererek güçlenebileceği, ihtiyatla yaklaşılması gereken bir görüştür. Sosyalizm iktidarın eşiğine gelmişken geçerlilik taşıyabilecek bu görüşe fazlaca bel bağlanması, henüz iktidara uzak olan sosyalizmi teknisizme sürükleme riskini de beraberinde getirir. Dahası, siyasal partilerin, her zaman en doğrusunu seçebilecek “bilge” bir halkın karşısına projelerle çıkıp kendi aralarında yarışmaları, doğrudan doğruya burjuva siyaset anlayışının kabul ettirmek istediği (*ve kabul ettirdiği*) bir modeldir.

Sosyalizmin siyaset ve mücadele kavrayışı, arz-talep ilkesine değil örgütlenme ve hareketlenme ilkesine dayanmalıdır.

Dinci gericilik ve laiklik konusu ise sosyalizm açısından yukarıdaki ilkinde göre farklı yanlar ve özellikler taşır.

Bu konuda sosyalizmin karşı çıkma/direnme, kısa vadede somut önerilerde bulunma olanakları ekonomiyle ilgili sorunlara göre çok daha fazladır. Ayrıca belirtmek gerekirse, düzen içi partilerin istisnasız hepsi bu konuda doğrudan ve net bir karşı çıkışı göze alamayacak, uzlaşmalar, ortalamalar peşinde koşacaktır. Sosyalizmin bu konudaki açık ve net tutumundan kastettiğimiz hiç kuşkusuz “ateizm propagandası” değildir, “sosyalist laiklik” diye yeni bir şey icat etmek de değildir; dünyadaki tarihsel süreçler so-

Eşiği aşan sosyalizmin daha sonraki büyümesi, gelişmesi ve güçlenmesi, eşik öncesi dönemden çok farklı dinamiklere dayanacaktır; bir ihtimal “geometrik artışı” da beraberinde getirecek dinamikler...

nucunda laiklik yerleşik olarak nasıl tanımlanıyorsa ne eksik ne fazla onu istemektir.

Bugün Türkiye’de laiklik söz konusu olduğunda bilinen laiklik neyse onu istemek, yepyeni ve “ileri” laiklik yorumları üzerinde durmaktan çok daha gerçekçi hale gelmiştir.

Ya anti-emperyalizm?

Ekonomik sorunlar ve dinci gericiğe karşı mücadele dediğimizde “üçüncü bir ayak” olarak anti-emperyalizmi düşünenler herhalde olacaktır.

Ancak, emperyalizme karşı mücadele dendiğinde, 1950’lerden başlayarak özellikle 1960’larda etkili olan bir “hattın” bugün aynen izlenmesi pek mümkün görünmemektedir. Sosyalist sistemin dağılmasıyla birlikte başlayan dönemde emperyalist sistemin iç yapılanması, bu yapılanmadaki çatlaklar ve egemen sınıfların/siyasetin çatlaklara “oynama” stratejisi, anti-emperyalist mücadeledeki kimi parametreleri değiştirmiştir. Dünya emperyalist-kapitalist sisteminin günümüzdeki eklemelenmesi, sadece “sistem dışına çıkılmasını” öngören yönelimleri geçmişten farklı olarak sağa, sağın milliyetçi ve şoven tonlarına itmektedir.

Yukarıda söylenen, kuşkusuz, sosyalizmin anti-emperyalizm gündemini askıya alması ya da boşlaması gerektiği anlamına gelmemektedir. Vurgulanan nokta, bugün tek başına anti-emperyalizm ayağına basan bir sol yükseliş imkanlarının daralmış olmasıdır. Başka bir deyişle bugün Türkiye sosyalizmi açısından anti-emperyalizm, özel müdahaleler, projeler, görevlendirmeler, vb. dışında solu kendi başına ötelere taşıyacak bir motif olma özelliğini önemli ölçüde yitirmiştir.

Bir kanal olarak seçimler

Konumuz “sosyalizmin bir eşiği aşması” ise, bu konuda seçimlere özel bir yer ayrılması zorunludur.

Bugün sosyalistler dahil siyaset yapan istisnasız tüm öznelerin yan çizemeyecekleri, görmezden gelemeyecekleri bir gerçek vardır: Bu ülkede yaşayan insanlar, (*önüne hangi eki koyarsanız koyun*) demokrasinin başka pek çok özelliğine ve gerekliliklerine fazla alışmamış olsa bile seçim mekanizmasını benimsemiş, seçimlere her zaman önem vermiş, zaman zaman da etkili biçimde kullanmıştır.

Örnekleri sıralayacak olursak, 1950 seçimleri 27 yıllık bir iktidar biçimine son vermiştir; 1974 ve 1977 seçimleri Türkiye’de ilk kez “merkez sağ” dışı bir partiyi birinci parti yapmıştır; 2002 seçimleri, önceki koalisyon partilerine “ders vermiştir” ve bunlar kadar çarpıcı olmasa bile 2015 Haziran seçimleri 13 yıldır iktidarda olan AKP’yi sarsmış, yeni arayışlara yöneltmiştir.

Sonuçta sosyalistler olarak bizler seçimler hakkında ne söylersek söyleyelim bu kurumun ya da mekanizmanın halkın gözünde bir değeri, bir işlevselliği vardır. Bugün işlevlerinden ne kadar yoksun bırakılmış olursa olsun aynı değer seçimler sonucunda oluşan meclise de verilmektedir.

Ulaştığımız sonuç da şu oluyor: Türkiye’de sosyalizmin seçim performansı, seçimleri önceleyen bir güçlenme ve yaygınlaşma döneminin doğal sonucu olarak görülmelele kalmamalı, aynı zamanda güçlenmenin ve yaygınlaşmanın araçlarından, öncüllerin-

den biri sayılmalıdır. Başka bir deyişle güçlenme ile seçim performansı bir kronolojiye yerleştirilmemeli, karşılıklı ve eşzamanlı bir ilişki içinde düşünölmelidir.

Geçerken hatırlatalım: Bir 15-16 Haziran (1970), bir Gezi Direnişii (2013) hiç kuşkusuz her seçimden daha değerlidir; ama bunlar her zaman olmazken seçimler en azından (*şimdilik*) 4-5 yılda bir mutlaka yapılmaktadır.

Sosyalizm ve Kürt özgürlük hareketi

Türkiye sosyalist hareketinin Kürt özgürlük hareketi ile ilişkileri, bir devrimin öncesinde, sosyalizmin eşik atlaması açısından önem taşıyor mı?

Çok önceleri dile getirdiğimiz bir görüşü burada bir kez daha tekrarlayalım: İki taraf arasındaki ilişkilerde 1960'lara dönölmesi artık mümkün değildir. Yani, Kürt özgürlük hareketinin Türkiye sosyalist hareketinin bir parçası, bir bileşeni olarak onunla birlikte devinebileceği dönem geride kalmıştır.

Ayrıntıları ve kimi farklı yönelimleri, bu arada konunun ulusal yanını bir kenara bırakırsak bugün Kürt özgürlük hareketini tanımlayan siyaset anlayışına “radikal demokrasi” demek mümkün görünmektedir. “Radikal demokrasi” kavramı günümüzde birbirinin aynısı sayılamayacak iki eğilime işaret etmektedir. Bunlardan birincisi, geleneksel parlamenter demokrasinin, yani burjuva demokrasisinin sınırlarını zorlayan, yerleşik demokrasi kurumlarının dışında örgütlenmelere, “taban dinamiklerine” ve katılıma önem veren eğilimdir. İkincisinde ise “radikal demokrasi” burjuva demokrasisinin yanı sıra sosyalizme ve onun demokrasisine de bir alternatif olarak gösterilmektedir.

Sosyalist hareket açısından önem taşıyan nokta ise her iki anlayışın kapitalizmin kendisini ne kadar zorladığı, kapitalist sömürü ve tahakküm ilişkilerini ne kadar sorguladığıdır. Sosyalist hareketin kendi sosyalizm anlayışını ve hedefini radikal demokrasiye terk etmesi de Kürt özgürlük hareketini bu ülkede sosyalizmin (*de*)

tek taşıyıcı olarak görmesi de kuşkusuz mümkün değildir. Ancak ne olursa olsun, “sosyalizmin alternatifi” ya da “tek gerçekleşme biçimi” sayılmamak koşuluyla burjuva demokrasisinin sınırlarının “radikal demokrasi” adına zorlanması, günümüz Türkiye koşullarında sosyalizme “karşıtlık” şöyle dursun yabancı da sayılmamalıdır.

Sonuçta, Türkiye sosyalist hareketi açısından “tahterevali” mantığı CHP söz konusu olduğunda ne kadar geçersizse Kürt özgürlük hareketi için de o kadar geçersizdir. Bir taraftaki sosyalizmin “yükselbilmesi” için diğer tarafta ne CHP’nin ne de Kürt özgürlük hareketinin “aşağı inmesi” gerekmektedir.

Görelî bakıldığında, Türkiye’de Kürtlerin işçi-emekçi sınıfı içindeki ağırlığı, tüm ülke nüfusu içindeki Kürt ağırlığından daha fazla görünmektedir. Dolayısıyla bu sınıfa yönelen sosyalist hareketin önemli bir Kürt niceliğiyle karşılaşması kaçınılmazdır. “İnsan kapma” yarışı ilkindir ve hiç gerek yoktur. Sonuçta iki taraf da sözünü söyleyecek, Kürt emekçiler de kendi tercihlerini yapacaktır.

“Eskiler” ve “yeniler”

Türkiye sosyalist hareketinin bugünkü durumu değerlendirirken geçmişe, özellikle 1961-71 dönemine çok sık atıf yapılmasının sakıncaları vardır ve zorunlu olmadıkça bu tür atıflardan kaçınılması gerekir.

Ancak, sakıncalarını da dikkate alarak, bir karşılaştırmaya gitmeden ve önemli saydığımız bir farka işaret etmeden geçemeyeceğiz.

1961-71 döneminde sosyalizm adına uğraş veren, insan örgütlemeye çalışan, başkalarına yol gösteren “kadrolarla” onların hitap ettiği kesimler arasındaki açığı çok büyük değildi. Burada, önceki dönemlerden gelen, “kurucu” kimlikteki sosyalistlerden değil, kendileri de 1961-71 döneminde sosyalizmi seçen orta sınıf aydınlardan ve sivrilmiş işçi önderlerinden söz ediyoruz. İşte o

dönemde bu “kadrolarla” hitap ettikleri görece geniş kesimler arasında bilgi ve deneyim açısından ciddi bir fark bulunmuyordu.

Bugün böyle değildir.

Bugün, en uzununu yaklaşık 50, en kısası ise 10 yıllık bilgi ve deney birikimine sahip “kadrolarla”, sosyalizme yeni yeni ilgi duymaya başlayan, üstelik hepsi de genç sayılamayacak insanlar arasında önemli bir açı vardır.

Bir sorun oluşturabilir mi?

“Kadroların”, zamanında öğrendiklerini ve yaşadıkları deneyimleri tarihin süzgecinden geçmiş mutlak doğrular olarak dayatmaları halinde “sorun” olacaktır. Daha eskilerin bildikleri ve yaşadıkları ne varsa hepsini unutmaları önerilemeyeceğine göre çözümü başka yerde aramak gerekecektir. Bu çözüm arayışında kilit yaklaşım bizce “nerede kalmıştık?” değil “nereden, nasıl başlamak gerekir?” sorusu olmalıdır. Marksizm’in ilkeleri, Leninizm, Ekim Devrimi, faşizm, faşizme karşı mücadele/cephes ve benzeri “tarihsel” başlıklar, günümüz koşullarında ve yeni insan kaynaklarının soruları karşısında raftan indirilip “hatırlatılmamalı”, o soruları soranlarla birlikte yeniden ve yeniden üretilmelidir.

18 yıllık bir iktidarın getirdikleri ve sosyalizm

Sık referansın tehlikelerine işaret etmiştik; ama bir kez daha 1961-71, daha doğrusu 1961’den 1980’e uzanan dönemden söz edeceğiz.

Bu dönemde sosyalizm, dünyada esen rüzgarlarla birlikte düzenin kendisinin geldiği noktada kabul etmek zorunda kaldıklarının üzerinden yürümüştü. Devlet, “sosyal devletti”; “sosyal adalet” sağlanmalıydı; ülkenin kalkınma gibi bir sorunu vardı ve bunun için planlama gerekiyordu; eğitim, başlı başına bir kamusal yükümlülüktü; işçiler sendikal hak ve özgürlüklerden yararlanmalıydı; sağlık hizmetleri “sosyalleştirilmişti” ve temel sağlık hizmetleri en ücra yerlerdeki yurttaşlara bile ücretsiz ulaştırılmalıydı; sosyal güvenlikti, sosyal korumaydı, vb.

Sosyalizm o dönemde buralardan yürümüş, hepsine rağmen nele-
rin eksik ve yetersiz kaldığını vurgulamıştı.

Bugün, bunların hemen hemen hepsinin “yitirildiği” bir dönem-
den geçiyoruz. Bir kayıp, bir gerileme olduğu kesindir; ama aynı
zamanda sosyalizm açısından yeni fırsatların ortaya çıktığına da
işaret etmez mi?

Bizce kritik nokta, özellikle Türkiye gibi bir ülkede kapitalizmin
bunları geri getiremeyeceğinin görülmesidir. Tekrar ediyoruz:
Türkiye kapitalizminin geldiği bu noktadan sonra kendini yeni-
den “sosyal devlete” uyarlaması, sermaye birikim süreçlerini “sos-
yal ödümleri” sineye çekerek devam ettirmesi mümkün değildir.
O halde eğitimden sağlığa, sosyal güvenlikle istihdama kadar
hemen hemen her alanda “kapitalizm sonrasının” ya da kapitalizm
dışı arayışların gündeme gelmesi için ortada çok ciddi bir potan-
siyel vardır.

Dahası, böyle bir potansiyelin “sosyal demokrasiyle” şu ya da bu
“restorasyonla” eritilmesi de mümkün değildir. Bunu görenler
arasında, sosyalizme uzun süre mesafeli duranlar da yer alacak, bu
bağlamda “reformist” sayılan siyasal oluşumlar içinde ciddi çatlak-
lar ortaya çıkabilecektir.

Sosyalizmin “eşik atlama” için ciddi bir imkan değil midir?

Şu “birlik” konusu

Buraya kadar hep genele işaret ettik, “sosyalizm”, “sosyalist ha-
reket” dedik; oysa bugün Türkiye’de her biri sosyalist kimlik ta-
şıyan, sosyalizmi hedefleyen ve bunun mücadelesini veren çok
sayıda örgüt, parti, yapılanma olduğunu biliyoruz.

Ne bu yazı ne de başka herhangi bir platform, bu öznelerin de-
ğerlendirilip eleştirilecekleri yerler olamaz; yalnızca şunu söyle-
mekle yetiniyoruz: Türkiye’de sosyalizmin bugünkü konumu-
nu aşip eşik atlama, sosyalist öznelerin hepsinin ya da birbirine
görece yakın duranların birleşip tek bir çatı altında buluşmasına
bağlı değildir. Yarın belki bunun gerekeceği uğraklar gelebilir;

ama bugün böyle bir uğrakta değiliz.

Sosyalist öznelerin somut gündemlerde ortak iş yapmaları, güç birliğine gitmeleri, kendileri dışında başka öznelerin de yer alacakları “cephelerin” kurulması ise ayrı bir konudur; ancak “eşik atmanın” buna bile bağlanabileceğini sanmıyoruz.

Sonuçta, mücadele sürecinde daha öne çıkanlar, daha fazla ses getirenler, daha geniş kesimlerle buluşanlar olabilir; ancak görünür gelecekte bu eşik sosyalist öznelerin etkinliklerinin bir bileşkesiyle aşılacak gibi görünmektedir. Konuya böyle bakılması en doğrusu olacaktır. Ayrıca, gelişen koşullar ve durumlar dayatmadığı, zorunlu kılmadığı sürece bir ya da birkaç öznenin inisiyatifiyle başlatılacak “birlik” girişimlerinin, bu girişimler iyi niyet temlinde olsa bile beklenen etkiyi yaratması bugün için çok düşük bir olasılıktır.

Daha “ötesini” de söyleyebiliriz: Bugün var olan sosyalist öznelerin kendi çabalarıyla çevrelerindeki insanları harekete geçirmeleri, örgütlemeleri ve belki de daha önemlisi kimi daha “büyük” partileri AKP rejimine karşı belirli bir mücadele çizgisinde tutacak şekilde etkilemeleri, hep birlikte aynı çatı altında buluşma girişimlerinden daha yararlı olacaktır.

En azından bugün için böyledir.

Örgütlenme ve örgütler

Sosyalist hareket açısından bakıldığında, günümüzde örgütlenme ve örgütlülük spektrumunun geçmişe göre çok daha genişlediğini görüyoruz.

Burada, sosyalistlerin kendi örgütlenmelerinin dışındaki örgütlenme ve örgütlülük alanlarından söz ediyoruz. Böyle denildiğinde, işçilerin ve kamu emekçilerinin sendikaları ve konfederasyonları; mimarların, mühendislerin ve sağlıkçıların örgütleri akla gelecektir. Evet, bunlar 1960’lardan bu yana vardır; ancak günümüz dünyası ve ortamları bu sayılanlar kadar “formel” özellikler taşımayan başka örgütleri ve örgütlülük biçimlerini de gündeme getirmektedir.

Kastettiğimiz, özel kimi duyarlılıklardan hareketle, gönüllülük temelinde ve çoğu durumda özel alanlarda ve yerel ölçeklerde ortaya çıkan örgütlenmelerdir. Önemli olan nokta, bu örgütlenmelerin hemen hemen hepsinde duyarlılık konusu olan “sorunun”, kapitalizmle ve onun Türkiye’deki “hali” ile çoğu durumda doğrudan ilişkili olmasıdır.

Vurgulamak istediğimiz, sözünü ettiğimiz bu “yeni” örgütlülüklerin Türkiye’de çeşitli toplumsal kesimlere mensup insanların politikleşmesi açısından ciddi bir mecra oluşturduklarıdır. Burada, doğrudan doğruya “sosyalist siyasal örgütlere” yönelmeyebilecek bir hareketlilikten söz ediyoruz.

Açık konuşmak gerekirse bu tür örgütlülüklerin sosyalizm için bir “iletim kayışı” olma potansiyeli, bu terimin ilk özgün kullanımının işaret ettiği sendikalara göre hiç de az değildir. Güçlenmek, bir eşiği aşmak isteyen sosyalizm bir de bu tür örgütler gözünde kendini, yeterliliğini ve yetkinliğini göstermek durumundadır.

Görüldüğü kadarıyla Türkiye’de sosyalizm, önündeki eşiği, kendine kazandığı ve örgütlediği insanların sayısını artırmak kadar, geleneksel olanları ve yeni oluşanları birlikte, kendi dışındaki örgütlenmeleri etkileyerek ve “öncülüğünü” müktesep bir hak olarak dayatmak yerine bunun pratikteki karşılığını ortaya koyarak aşabilecektir.

YAŞAMAK
İÇİN
SOSYALİZM

ERKAN BAŞ

İleri Yaşayış

TİP ve Strateji: Geçmiş Anlayıp İleri Bakmak

DOĞAN ERGÜN

Türkiye sosyalist hareketi kurtlar sofrasında hayata gözlerini açtı.

Memleket, koca bir imparatorluğun neredeyse bir avuç kalan mirasıyla ne yapacağını kara kara düşünüyor, dış ve iç cephelerdeki çatışmalar politik atmosferi belirliyordu.

Devletin varlığını nasıl sürdüreceği, “modernleşme” çabaları, hilafet ve saltanatın geleceği, Düvel-i Muazzama’dan hangilerine güvenilebileceği, toprak kayıpları, farklı milletlerin kendi kaderlerini belirleme yönündeki iradeleri, bozuk ekonomi gibi pek çok etken, kızgın ateşi daha da harlıyordu.

Bu ortam içinde Türkiye’de canlanmaya başlayan sosyalist hareketin, düşünsel ve beşeri kaynakları sınırlıydı.

Geri kalmışlık ve üretim ilişkilerinin özgün yapısı nedeniyle sermaye biriktirememiş Müslüman-Türk toplumdaki henüz burjuva yaratamamış bu toprakların aydın birikimi de emekçi dinamiği de yeterince zengin değildi.

Esasen devletin bürokrasisinden yetişmiş münevverlerin düşünsel bağımsızlığı henüz yeterince olgunlaşmamıştı. Devletin çıkarları ile halkın çıkarları arasındaki gerilim, böyle bir aydın karakterini doğal olarak zorluyor, sosyalizmin gelişimine sekte vuruyordu. Gö-

reli olarak daha bağımsız sayabileceğimiz, imparatorluğun diğer milletlerinin aydınları ise yüzlerini kendi milli davalarına dönmekteydi.

İşçi sınıfı ise nüfus olarak henüz yeterince gelişkin olmamakla birlikte başta İstanbul ve Selanik olmak üzere üretim ve ticaretin merkezi olan kentlerde kıpırdamaya başlamıştı. Gıda, tütün, demiryolu, inşaat, dokumacılık, madencilik gibi alanlarda filizlenen bir emekçi hareketliliği 1870'lerden itibaren mevcut olsa da asıl canlanmayı sağlayan 1908 Devrimi'nin siyasi dalgası, oluşan görece özgürlük ortamıydı. 1870'lerden 1920'lere kadar düzenlenen işçi grevlerinin neredeyse yüzde 40'ı sadece 1908'in Temmuz ile Aralık ayları arasındaki 6 aya sığabilmişti. Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşı dönemleri ise emekçi hareketinin geriye çekildiği yıllar oldu.

Sosyalist fikirler bu ortam içinde filizleniyor, komünist örgütlenmeler türemeye başlıyordu.

Eylül 1920'yi, yani Türkiye Komünist Fırkası'nın Bakü'deki kuruluşunu, memleketin içinde bulunduğu koşullarda sosyalist hareketin kendisini bir siyasal strateji etrafında örgütlenme çabası olması bakımından diğerlerinden ayırt edebiliyoruz. Siyasi iktidarı ele geçirme hedefine hangi yoldan ilerleneceğini ifade eden "strateji" kavramı, çoğu zaman öznenin siyasal ve örgütsel bir bütünlüğe kavuşması bakımından bir nevi köprü işlevi görür. Belirlenen her stratejiden bir politik örgüt çıkmayabilirse de stratejiye sahip olmayan bir politik örgütün var olamayacağı açıktır.

İştirakçi Hilmi'lerin, Şefik Hüsnü'lerin, Paramaz'ların mirası elbette inkar edilemez nitelikte olsa da farklı komünist grupları bir program ve strateji çerçevesinde ortak bir örgütsel yapıda toplama adımı olarak komünist partisinin kuruluşu bir niteliksel sıçrama anlamına gelmiştir.

Niyet bellidir: Anadolu ve Rumeli topraklarında süregiden mücadelenin bir parçası olarak, Türkiye'nin yeniden kuruluş sürecine emekçi-Bolşevik bir damga vurmak olarak özetlenebilir.

Elbette her tercih bir vazgeçıştır. Bu tercihte de vazgeçilen, terk edilen, sapılmayan yaklaşımlar/yollar olmuştur. Örneğin, kurtuluş-kuruluş sürecinin yekten karşıya alınması pekâlâ bir yol olabilirdi, tercih edilmemiştir. Karşıya alınmasa da örgütsel-politik yoğunlaşmanın başka bir alana kaydırılması, başka bir alanda güç biriktirilmesi ve deyim yerindeyse fırtınanın dineceği günün beklenmesi de bir başka yol olabilirdi. Suphi'lerin komünist fırkası bu yolu da tercih etmemiştir.

Onlar, stratejik tercihlerini, Türkiye'de sosyalizme kapı aralayacak yolu, kurtuluş/kuruluş sürecinin bir aktörü olmakta görmüşlerdi.

Başta da söylediğimiz gibi, bu tercihin insanı oturtacağı sofa kurtlar sofrasıdır. Göze alınıp alınmadığını, bir tasfiye ve imha tepkisiyle karşılaşacağını hesap edilip edilmediğini tam olarak bilemiyoruz. Ancak politik bir tercihte bulunulmuştur ve bedeli ödenmiştir. Sosyalistlerin içine girilen yeni sürecin etkili bir aktörü olması, savaşın politik önderliği tarafından tehlikeli bulunmuş ve Suphi'ler katledilmiştir.

Meseleyi yalnız fiziki tasfiyeyle de sınırlı görmemek gerekir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dönemi Türkiye'de siyasetin sonraki on yıllardaki seyrini, temel paradigmasını, tartışma eksenlerini belirlemiştir. Elbette sosyalist hareket de henüz cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, belirli bir zeminde siyaset yapmaya zorlanmış ve deyim yerindeyse bir cenderenin içine sıkıştırılmıştır.

İşçi sınıfının örgütlenmesi ve siyaseten güçlenmesinin önüne geçmek için türetilen "sınıfsız ve imtiyazsız bir millet yaratma" ülküsü örneğin böyledir.

Genç Sovyetler ile kapitalist Batı arasında kurulmaya çalışılan denge politikasının orta yerinde alevlendirilen anti-empyralist retorik bir başka örnek sayılabilir.

Sınai kalkınma, Sovyet destekli planlama ve devletçilik uygulamalarının, kapitalist gelişimin birer aracı haline getirilmesi...

Laiklik gibi görece erken ve radikal bir ilerici hamlenin kadük kalması...

Ulusal sorunun mayınlı bir arazi olarak bırakılması...

Örnekler çoğaltılabilir. Yıllar içerisinde kapsam olarak genişleşmiş, ayrıca derinleşmişlerdir de.

Yukarıda sıralananlar, sosyalist hareketin fiziki tasfiyesi için atılan adımların ötesinde, Sovyet tehlikesini ensesinde hisseden egemen sınıfın, sosyalizmin alternatif haline gelmemesi uğruna siyaseten alan kapatma çabası içinde olduğunu da göstermektedir.

Andığımız çatışma ve tartışma alanlarının yanı sıra, Milli Mücadele'yi başarıya ulaştıran, bu nedenle de ülke siyasetinde doğal olarak baskın bir ağırlık oluşturan bir siyasi erkin varlığı ve nihayet geç sermaye birikiminin sınıflar mücadelesini zayıf bırakmış olması gibi etkenler sosyalist hareketin yaşadığı sıkışmanın nedenleriydi.

Sosyalistler, yakın siyasi tarihimizin büyük bir bölümünde, Cumhuriyet'in kuruluş dönemine damga vuran temel paradigmaları reddetmek ile onlara bir biçimde eklemelenmek seçenekleri arasında kaldı.

Açıkça ifade etmek gerekirse, sosyalist hareket, reddiye-eklemelenme ikilemi içinde yaşadığı kafa karışıklığı nedeniyle yolunu kaybetti.

Fazla mı basite indirgedik? Sanmıyoruz.

Öncelikle bahsedilen sorunsalın, basit olmadığını tespit etmemiz gerekir.

Sorun değil, sorunsal diyorsak çözüme değil çözümlenmeye odaklanmalıyız.

Sınıf-siyaset ilişkilerine dair iç içe geçmiş pek çok katmanı bulunan bu sorunsalın doğru anlaşılması için onu oluşturan bileşenlerin doğru tarifine, tasnifine odaklanmak ve bir de sağlıklı bir yaklaşıma sahip olmak gerekiyor. Politik mücadele ile tarih

biliminin birbirleriyle etkileşime giren alanlar olduğu açık. Ancak sık yapılan bir hata, politik mücadele insanının kendisine “tarihçi gömleği” yakıştırmasıdır. Siyasi mücadelenin konusu olan sorunsallara yaklaşım, bugünden geriye doğru, ilmekleri çözerek ilerlemek şeklinde olamaz. Siyasi mücadelenin insanı, tarihçiler için geçerli olabilecek bu yöntemin tam tersine çubuk bükme, geçmişte kökleri bulunan sorunlu alanları ancak ileri doğru bir hamleyle aşabileceğini görmek zorundadır.

Sorunsal: Beşeri ve coğrafi

Sorunsalı açalım...

Sosyalizmin bir dünya görüşü olmasıyla, bir siyasi kuvvet haline gelmesi bir ve aynı şey değil. Sınıfsız ve sömürüz bir dünya kurma hedefini ve bu hedefe ancak işçi sınıfının iktidarı almasıyla ulaşılabileceğini salık veren sosyalist dünya görüşü elbette politik bir öz barındırıyor. Öte yandan, politik mücadele ise ülke ve devlet olanaklarının hangi yönde, kimin çıkarları adına seferber edilmesi gerektiğine ilişkin söz ve eylemleri içeriyor.

İşçi sınıfı olgusu, her iki alanda söz konusu olduğunda da asli unsur olmasına rağmen, güncel politik mücadeledeki taraflaşmalar, çoğu zaman emek-sermaye çelişmesini perdeleyen yanlar barındırıyor. Emekçinin iş yerinde yaşadığı sorunlarla, ülke gündemleri arasındaki ilişkiyi her zaman doğrudan kurabilmek mümkün olmuyor.

Dahası, sınıfın örgütlenme düzeyinin düşük seyrettiği, sosyalist hareketin örgütsel zeminini emekçiler üzerinden kuramadığı, oradan zenginleştirip besleyemediği Türkiye gibi ülkelerde de “siyaset-sınıf” ilişkisini sağlıklı hale getirebilmek bir kat daha zorlaşıyor.

Bir itiraz olarak, sosyalist siyasetin gelişiminde aydın damarının yerinin yadsınmaması gerektiği söylenecektir. Doğrudur... Ancak, unutulmaması gereken, herhangi bir parti, belirli bir örgüt değil de sosyalist hareketin bütünü ve genelliğinden söz ediyor-

sak, emekçi örgütlüğünün nesnel zayıflığının bir zemin kaybı yarattığını da tespit etmek gerektir.

Dahası, yukarıda, Türkiye özelinde aydın katkısının yapısal sorunlarına da değinmiştik. İster maddi kaygılar, ister ideolojik beslenme ve koşullanma yönünden bakalım, Türkiye’de aydınların, (*devlet dışı anlamında*) sivil alandaki politik-toplumsal örgütlenmede çok uzun süre güvenilir bir kaynak haline gelemediğini not edelim.

Öyleyse, sorunsalın birinci boyutu, beşeridir. Mücadelenin öznesi, aktörü, yürütücüsü olacak toplumsal kesimlerle ilgilidir.

Bir başka boyut, mücadelenin coğrafyası, ölçeği ile ilgilidir. Üzerinde bulunduğumuz topraklar, imparatorluklar döneminden bugüne jeopolitik önem arz etmektedir. Pek çok medeniyete beşiklik etmiş bu coğrafya, doğal olarak kendi özgünlüklerini dayatmakta, bir model, şablon veya uygulama alanı olmanın ötesine geçmektedir. Üstüne üstlük, Selçuklu’dan Osmanlı’ya, oradan Cumhuriyet Türkiye’sine, görece güçlü bir devlet geleneğinin varlığı da uluslararası güç dengeleri içerisinde, ülkenin ve egemenlerin kendilerine müstakil/özerk bir alan yaratma eğilimlerini kuvvetlendirmektedir.

Sorunsalı yaratan katmanların aynı zamanda iç içe geçmiş olduğunu, birbirlerini etkilediklerini belirtmiştik. Yukarıda saydığımız her iki boyut da birbirleriyle ilişkilidir ve aşağıda açacağımız üçüncü boyutun tohumlarını birlikte ekmişlerdir.

Türkiye burjuva devriminin ve onun önderliğinin kendine özgün niteliklerinin, emperyalizm çağında kendine alan açma kaygısıyla birleşmesi sonucu oluşan siyasi-ideolojik siyasi iklim, emekçi karakteri zayıf, aydınları kusurlu sosyalist hareketi boğmuştur.

Somut konuşmak gerekirse, sosyalizmin siyasi-ideolojik çatışmada karşı ağırlık oluşturmaya çabaladığı başlıkların hepsinde hamle üstünlüğü karşı tarafın elinde olmuştur:

“Yedi düvele karşı savaşarak ülkeyi kurtardık” argümanı ve Kurtu-

luş Savaşı'na gelen Bolşevik destek, sosyalizmin anti-emperyalist ajandasını zayıflatmıştır. Osmanlı'nın son dönemindeki ortam da hesaba katıldığında, gerek ülkenin bağımsızlık kavgasına kayıtsız kalmanın getirebileceği ağır yük, gerekse görece liberal kanadın Batılı devletlerle kurulmasını önerdiği ilişki biçimi, sosyalistlere anti-emperyalist ajandayı geri çekme fırsatı da vermemiştir. Dahası, "ülkeyi kurtarma" söyleminin "iç tehditler" repertuarıyla zenginleştirilmesi, Ermeni meselesi, Kürt meselesi gibi ulusal sorun başlıklarında sosyalistlerin birleştirici bir pozisyona yerleşebilmesini zorlaştırmıştır.

Aynı basınç, yalnız ulusal sorun söz konusu olduğunda değil, genel olarak "özgürlükler" bahsinde de geçerlidir. Her devrim, doğal olarak zora ve şiddete dayanır. Burjuva devrimi bağlamında da olsa, "devrimci güçler" ile "karşı-devrimci güçler" arasında oluşan ikilik, ideolojik ve fiziki şiddete maruz kalan kesimler ile sosyalistlerin kuracağı ilişkiyi de doğal olarak belirler. Türkiye burjuva devriminin özgün niteliği açısından düşünüldüğünde, siyasi taraflaşmada "özgürlükçü-liberal" söyleme sahip kanadın aslında sermaye sınıfının en muhafazakâr kesimleriyle dirsek temasında olması, siyasal İslam'ın yine bu cenahta kendine alan açması gibi faktörler sosyalist hareketin elinin titrek olmasına neden olmuştur.

Saltanatın ve hilafetin kaldırılması, bir kısmı görüntüde de olsa modernleşme (*Batılılaşma*) hamleleri, sosyalist hareketin seküler yaşam/laiklik başlığında bağımsız konum almasını engelleyecek bir radikallik sergilemiştir. Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun siyasal alandaki bu radikalizmi, toplumsal örgütlenmede yeniden üretmediği görülmüştür. Ancak bu kısmi radikalizmin açtığı boşluğa sosyalist hareket değil siyasal İslam yerleşmiş ve kendi kitle tabanını buradan yaratabilmiştir.

CHP'nin 6 okundaki "Devletçilik" ilkesi, sosyalistler açısından bir başka sıkışmayı anlatmaktadır. İki dünya savaşı arası dönemde, kapitalist gelişimi devlet müdahalesiyle sağlama tercihinin bulunan iktidar, eş zamanlı olarak Sovyetler'den gelen planlama desteğini

de arkasına almıştır. Sosyalistler her ne kadar analiz düzeyinde dü-zenin kapitalist karakterine ilişkin bir kafa karışıklığı yaşamasa da halkın geniş kesimlerine kendi ayırım çizgisini gösterebilmek bakımından söz konusu ilkenin bir sıkıntıya neden olabileceği açıktır.

6 okun bir diğer ilkesi olan “Halkçılık” da hem söylem hem de kimi pratik uygulamalar eşliğinde, sosyalistleri arafta bırakan bir nitelik kazanmıştır. Bir yandan, halk olgusunun “sınıfsız, imtiyazsız” bir topluluk olarak tarif edilmesi emekçi mücadelesini baskılama işlevi görmüş, işçi sınıfının örgütlenmesine karşı fiziki önlemler alınmış, diğer yandan da sosyalist hareketin “halkçı” bir karakter kazanmasının önüne ideolojik bir bariyer dikilmiştir.

Yukarıda maddeler halinde sıraladığımız çatışma ve sıkışma alanları, kimi örneklerde değindiğimiz gibi, yalnızca kurucu erk’in sosyalistlere alan kapatması bakımından değil aynı zamanda siyasi tartışmanın hangi zemin üzerinden yükseldiğini göstermesi bakımından da dikkate alınmalıdır. Oluşan taraflaşma, ister istemez sosyalistlerin de ideolojik-politik söylemine yansımış, eksen bu çerçevede belirlenmiştir.

Nâzım’ın dizelerine yansıyan haliyle:

“Paranın padişahlığını, karanlığımı yobazın ve yabancının roketini yenecek işçi sınıfına selam!”

Ana akım sosyalizmin ideolojik ekseni, sermayeye, gericiliğe ve emperyalizme karşıtlık üzerinden belirlenmiş, ancak yukarıda değindiğimiz kısıtlar politik kuvvetin oluşmasını önlemiştir.

Politik güç oluşturamayan sosyalist hareketin kadroları bu kez ideolojik alanda Cumhuriyet paradigmasının reddiyesi ile ona eklemlenme arasında savrulup durmuştur.

Dileyen, çareyi ideolojik ekseni tartışmakta bulabilir. Benim yaklaşımım, yukarıda da belirttiğim gibi, çok katmanlı bu soruna basit çözümler aramamak yönünde. İdeolojik eksende kimi tadilatlar yapılabileceği söylenebilir de anahtar rolünü ideolojiye vermeyi “idealizm” olarak gördüğümü itiraf etmeliyim.

Büyük ölçüde yapısal olan, tarihsel, coğrafi boyutları bulunan bu kördüğümde ilmekler ancak hareketin sırtını dayadığı sınıfsal toplumsal güçler üzerinden çözülebilir(di). İdeolojik krizi aşmanın bir yolu olarak, henüz 1920 Türkiye'sinde değilse de ilerleyen yıllarda emekçi örgütlenmesine, yoksul emekçilerin sorunlarına odaklanmak, “yüksek siyaset ve ideoloji” alanına oradaki güçle giriş yapmak mümkün olabilirdi. Bir ayağını sağlam basan sosyalist hareket, diğer ayağını daha serbest kullanabilme lüksüne sahip olurdu ve buradaki sağlam ayak, emekçi halkın farklı yol, yöntem ve araçlar üzerinden örgütlenmesi olarak kurgulanabilirdi.

Yine de, kısmen denenen bu alternatifi, ciddi bir devlet baskısıyla önlenmeye çalışıldığını, görece küçük sınıf hareketliliklerinin ya da sosyalist örgütlenmelerin dahi kriminalize edilmeye çalışıldığını akıldan çıkaramayız. Uzun vadeli sonuçlar alınabilecek böylesi bir alan, süreklilik, sebat ve ısrar gerektirmiş, Türkiye sosyalist hareketinin kendi iç parçalanmışlığı ve sorunları ise bu süreyi çoğu zaman vermemiştir.

Hazır “iç sorun” konusu açılmışken, bir noktaya daha değinerek bu bölümü kapatalım. Sosyalist-komünist mücadele dendiğinde “iç” ve “dış” kavramları alışılmışın ötesinde anlamlar da kazanabilir. Şunu rahatlıkla tespit edebiliriz: Bizim tarihimizde Komünist Enternasyonal (*Komintern*) ile tek tek ülkelerdeki parti ve örgütler arasındaki ilişkiler en önemli “iç sorun” başlıklarından biri olmuştur. Komintern'in doğal olarak Sovyetler'in sürekliliğini, uluslararası arenada yalıtılmış halde kalmamasını önceleyen yönelimleriyle nasıl baş edileceği, özellikle toplumsal-politik etkisi “zayıf” partilerin aşamadığı bir mesele haline gelmiştir. Farklı ülkelerde “sosyal demokrat” görünümlü veya Sovyetlerle açık bir düşmanlık gütmeyeceği varsayılan partilerle “dikkatli”, onları “ürkütme” bir politika izlenmesini salık veren Komintern'in bu yönelimi karşısında kişilikli ve bağımsız bir duruş sergilemek her zaman mümkün olmamıştır. “Reddiye” ve “eklemlenme” ikilemi olarak andığımız, aslında “kimliğini bulamama” olarak özetlenebilecek sorun, bir de bu boyutla derinleşmiş, hatta “geri çekilme” veya “likidasyon” gibi uçlar da vermiştir. Sosyalist-komünist mü-

cadele, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de sözde uluslararası komünist hareketin âli çıkarları uğruna kendi politik etkinliğini asgari düzeye çekme basiretsizliğini gösterebilmiştir.

Heyecan verici bir silkiniş dönemi

Bu tarihsel sıkışmanın aşılabildiği, siyasette ve toplumsal örgütlenme pratiklerinde emekçilerin ağırlıklarını artırdıkları dönemler ise üzerinde düşünölmeye değer bir yön barındırmaktadır.

Yazının başlarında değinmiştik; Osmanlı’nın son yıllarında en fazla işçi grevine sahne olan aralık, 1908 Devrimi’nin sağladığı görelî özgürlük dönemidir.

1960 Darbesi ve ardından yapılan yeni anayasa bir kez daha özellikle örgütlenme bakımından görelî bir özgürlük ortamının oluşmasını beraberinde getirmiştir. İşçi sınıfı mücadeleleri tarihimize açısından çok değerli iki kurum olan DİSK ve TİP bu dönemde kurulmuş, solun siyasete vurduğu damga 1980’e kadar silinemiştir.

Özellikle 1960’lardaki heyecan verici silkinişe baktığımızda, örgütlenme önündeki engellerin azalması ile proleterleşme olgusunun özgün bir çakışma yaşadığını görürüz. Yön ve Ant gibi dergilerin etkisi yadsınamaz olsa da işçi sınıfı siyasetindeki yükselişin ideolojik-teorik netliğin yarattığı dalganın üzerine bindiğini söylemek zorlama bir yorum olacaktır.

İlla bir sıralama yapılacaksa, demografik yapıdaki dönüşüm, hızlı proleterleşme, kent yapılarındaki değişim ve örgütlenme olanaklarının artmasını başa yazmak, bu imkanı iyi değerlendiren ve bağımsız hareket edebilme iradesine sahip kadroların çabalarına dikkat çekmek yerinde olur. Sosyalist hareketin öne çıkan örgüt ve öznelerinin başından sonuna ideolojik bir netliğe ve teorik bakımdan bütünsel bir çerçeveye sahip oldukları asla söylenemez. Dönemin kalkınma ve bağımsızlık eksenli tartışmalarına yeni bir bakış açısı kazandırabilmiş olmak elbette değerlidir. Buradan yola çıkılarak, emekçilerin çıkarlarını halkın bütününe çıkarları ola-

rak sunmanın ideolojik mücadele açısından yeterli bir başarı anlamına geldiği de not olarak düşünülmelidir. Ancak asıl becerileri, dönemin politik sorunlarına emekçi-halkçı karakterde cesur, samimi ve devrimci yanıtlar üretebilmiş olmalarıdır. Zaten, bir bölümü Kemalizm ile sağlıklı bir tartışma yaşamamış, bir bölümü Marksist donanım açısından yetersiz, bir bölümü dönemin dünyasının farklı sosyalist ekollerini şablonlaştırmış kadro topluluğunun Türkiye sol tarihinin altın dönemine imza atabilmiş olmalarını başka türlü açıklamak da mümkün değildir.

Öte yandan, devrimle sonuçlanmayan her dalganın kaderi, bir noktada geri çekilmektir. Burada bakılması gereken, geri çekilişin ardından kalan bakiyenin, bir önceki döneme göre daha yüksek bir düzeyi, yeni eşiği yakalayıp yakalamadığı olmalıdır. Teorik ve ideolojik olgunluk, en çok bu aşamada değerini bulur. Sosyalist hareketin, 1960-1980 döneminden eşik atlayarak çıktığını söylemek maalesef fazla iyimser bir yorum olacaktır.

Eşik atlayamamış olmanın somut birçok göstergesi olsa da politik bakımdan en çok göze çarpanı, iktidar fikriyle oluşan mesafedir.

Bir eksik, bir yanlış

“İktidar” konusuna bir parantez açmalıyız.

1920’de komünist partiyi kuran kadroların el yordamıyla ve nesnel kısıtlar içinde de olsa bir stratejik yaklaşıma kavuştuğunu belirtmiştim. Söz konusu stratejik yaklaşım belki iktidarı ele geçirme düzeyine varılamayacak da olsa, komünistleri ülkenin başat, “ana akım” politik aktörlerinden biri haline getirebilecek bir tercihe dayanıyordu. Ülkenin yaşadığı kırılma anında kavganın merkezine yerleşmek ve yeni kurulacak düzene rengini çalmak olarak kabaca özetleyebileceğimiz bu yaklaşım, pekala sosyalistleri eşik atlatabilecek, bir daha kolay kolay söküp atılamayacak şekilde ülke toprağına yerleşmeyi sağlayabilecek bir iddiaya sahiptir.

Dünyanın farklı coğrafyalarındaki sol-sosyalist-komünist parti ve örgütleri gözümüzün önüne getirdiğimizde, halklarının bir dış veya iç “düşmana” karşı verdiği ölüm-kalım savaşında pay sahibi

olanların, kalıcı örgütsel ve siyasi mevzilere sahip olabildiklerini görürüz.

Sırtını emekçilere dayayan, gücünü oradan alan, onları seferber edebilen bu partiler, halklarının onur kavgasında yer aldıkları ve kimi örneklerde o kavgaya öncülük edebildikleri oranda, tarihsel bir sıçramaya imza atarlar. Burada elbette bir tür pragmatizmden söz etmiyorum. Yani, “sıçrama yapacağım” diye kavgaya girmek gibi sahte bir tutumun zaten toplumsal ölçüğe hitap eden siyaset açısından bir geçerliliği olmayacaktır. Emekçi halk içinde köklere sahip ve devrimci karakterini koruyabilmiş örgütlenmeler tanımaları gereği, bu tür onur kavgalarının organik bir bileşeni halini alır.

Diğer yandan, bu tür kırılmalar tarihin her döneminde yaşanacak diye bir kural bulunmamaktadır. Marx’ın, Hegel’in metaforuna atıfla söylediği gibi, bir ihtiyar köstebek yerin altını kazdııkça kazacak, devrim süreci gelişecek, sosyalist hareket de örgütsel, siyasal, kültürel, ideolojik ve politik görevlerini inatla sürdürecektir. Hep daha fazla, daha büyük bir inatla kazdııkça kazarak... 1960’lara bir de bu gözle baktığımızda, hem sınıf hem de sosyalistler kazdııkça kazmıştır. 1970’lerle birlikte değerlendirdiğimizde ise birinci TİP deneyiminin politik etkinliği ve ikinci TİP içindeki aydınların çabaları, sosyalist hareketin yukarıda “eklemlenme-reddiye” ilişkisi olarak andığımız sarmaldan nasıl kurtulabileceğine dair ciddi ipuçlarını ortaya koymuştur.

Öte yandan, örneğin Türkiye İşçi Partisi’nin, seçim başarısı ve aritmetik büyüme dışında özel bir iktidar/devrim stratejisine odaklandığını gösteren bir iz bulmak pek mümkün değildir. Sosyalist Devrim-Milli Demokratik Devrim ayrışmasının ikinci tarafının ise bu tür bir arayışa daha açık olduğu söylenebilir. Elbette her arayış doğru olacak diye bir kaide de mevcut değildir ve MDD tezini içeren arayışın somut durumun yanlış tahliline dayanan bir dizi zorlamayla malul olduğu görülecektir.

Nihayet, biri eksik, biri yanlış iki tez üzerinden ilerleyen sosyalist hareket 1970’lerin ikinci yarısında devrim umut etmiş ancak “Na-

sıl?” sorusuna sağlıklı bir yanıt üretemez hale gelmiştir. Dahası, egemen sınıfın 12 Mart Muhtırası, Milliyetçi Cephe hükümetleri ya da 12 Eylül faşist askeri darbesi gibi saldırgan adımlarına, bir karşı hamleyle yanıt verilememiştir. Süreç, ilerici değil gerici bir tarihsel kırılmaya dönüşmüştür. Kırılma, 1980’in ardından gelen iki on yılda sosyalizmin kitlesel ölçekte siyaset yapmaktan geri durması, bir devrim stratejisinden yoksunluk gibi sonuçlara yol açmıştır. Ardından gelen AKP iktidarı dönemi ise Aristoteles’in kavramıyla 12 Eylül’ün entelekyası, yani onun yetkin ve olgun hali, gerçek varlığı olarak yaşanmaktadır.

Doğada olgunluğun bir sonraki aşaması, çürümenin başlangıcıdır.

Shakespeare’nin Hamlet oyununda Marcellus’a söylediği o zamansız cümlede olduğu gibi: “Çürümüş bir şeyler var şu Dani-marka Krallığı’nda...”

Beş saptama ve stratejik açılım

Şu ana kadar yazılanların tamamı, sosyalist hareketin ve özel olarak da Türkiye İşçi Partisi’nin güncel stratejik yaklaşımına ilişkin aşağıdaki saptamaları desteklemek, onların altını doldurmak üzere kaleme alınmıştır.

1. Sosyalist siyaset, gücünü emekçi halkın örgütlülüğünden alacaktır.

Sosyalistlerin teorik üretimde bulunmak, kültürel dönüşümün öncülüğünü yapmak, ideolojik olarak doğru zeminde durmak vb. pek çok görevi olmuştur, bundan sonra da olacaktır. Tüm bu görevler arasında bugün Türkiye’de birinci sıraya siyaseti yazmak gerekir. İleri hedef siyasi iktidarı ele geçirmek olarak benimsenmeli, mevcut siyasi iktidarı teşhir etme ve toplumsal rahatsızlığı düzen karşıtı bir taraflaşmaya dönüştürme işlerine odaklanılmıdır.

Siyasi mücadelenin barındırdığı tüm faaliyetler, esneklikler, taktik hamleler ancak bir ayağın sağlam zemine basmasıyla mümkün olabilir.

Dahası, siyaset güç işidir: Bilginin gücü, yaptırabilme gücü, seferber edebilme gücü, mali güç vs.

Türkiye’de sosyalistler, gücünü emekçi sınıflardan, onların örgütlülüğünden alabildiği uğraklarda siyasette öne çıkabilmiştir. Tarihimizde böyle az sayıda örnek bulunmakla birlikte, geçmişten alınabilecek yeterince ders vardır. Zaten, işçi sınıfının iktidarına dayanan bir dünya görüşü olarak sosyalizmin doğası da bunu gerektirir.

Atılması gereken ilk ve en önemli adım, emekçi halkın parti de dahil olmak üzere iş yerlerinde, mahallelerinde, okullarında, sektörlerinde sıkı ya da gevşek biçimlerde örgütlü hale getirilmesidir.

2. Sosyalistler kitle ölçüğünde siyaset yapmalı, halkçı bir üsluba sahip olmalıdır.

1980 darbesinin ardından geçen 40 yılın büyük bir bölümünde sosyalistler kendi kabuklarına çekilmiştir. Siyasi iddialarından uzaklaşmış olan her hareket gibi, ya kendisiyle ya da miadı dolmuş tartışmalarla uğraşmıştır. Siyasi iktidar fikri, yerini, birkaç bin kişinin birbirlerine konuştuğu küçük mahallede iktidar olma hırsına terk etmiştir.

Oysa, “siyaset, milyonlarca erkek ve kadının olduğu yerde başlar. Binlerce değil milyonlarca insan neredeyse, ciddi siyasetin başladığı yer de işte orasıdır.”¹

Coğrafya kaderdir, deniyor... Biz şöyle diyelim, nerede yaşıyorsan oraya benzersin. Orası seni dönüştürür, sen ancak orayı dönüştürebilirsin. Ufkun oranın ufkuyla sınırlıdır.

Küçük mahallenin, Türkiye sosyalist hareketini olumlu yönde değiştirecek, onu dönüştürecek bir niteliği bulunmamaktadır.

Sosyalistlerin mahallesi değil iktidarı almak istedikleri bir ülkeleri, birlikte dönüştürecekleri, dönüştürecekleri milyonlar vardır. Kitle ölçüğüne uzanmak bunu sağlayacaktır.

1 V.I.Lenin, Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) 7. Olağanüstü Kongresi - Merkez Komitesi'nin Siyasi Raporu

Bu uzanım, ancak “halkçı” bir üslupla mümkündür. Can Soyer’in İleri Haber’deki bir yazısından alıntıyla, “Halkçılık, halkçı bir üslup ve yaklaşım, Türkiye’nin giderek karmaşıklaşan ve (zaman zaman) birbirinden uzaklaşan sorunlarının buluşturulabileceği siyasal programın zemini olarak değerlendirilmeyi beklemektedir. (...) Halkçılık, sosyalizm düşüncesinin ve mücadelesinin etkileşime girebileceği en yakın halka, onun yığınlarla kucaklaşabileceği en geniş zemindir.”²

Sosyalist siyasetin halkçı bir üsluba kavuşması, onun “Türkiyeliliği”, bu toprakların birikiminden beslenebilmesi ve onun kadeğinde söz sahibi olmak istemesi bakımından kritik öneme sahiptir.

3. Sosyalistlerin iktidar stratejisinde Saray Rejimi’nin yıkılması için verilecek mücadele kritik önemdedir.

“Komünizm bir doktrin değil, bir harekettir; ilkelerden değil olgulardan yola çıkar.”³

“Doktriner” komünizm/sosyalizm, “Önemli olan AKP devrinin sona ermesi değil, kapitalist düzenin yıkılmasıdır” diye vaaz veriyor. Bir hareket olarak komünizm/sosyalizm ise olgulardan yola çıkıyor ve Saray Rejimi’nin yıkılmasının devrim mücadelesine eşik atılacak bir gelişme olacağını öngörüyor.

AKP iktidarı ve onun öncülüğünde kurulan Saray Rejimi, 12 Eylül’ün yetkin ve olgun hali, gerçek varlığı olarak karşımızdadır. Saray Rejimi’nin misyonu, uluslararası ve ulusal sermaye ile yönetimi elinde toplamış dar bir grubun çıkarlarını, Türk-İslam sentezine dayanan faşizan bir ideoloji ve zor aygıtlarını kullanarak savunmaktır. Rejim, ayrıca faşizan karakterine uygun şekilde, emperyalizm içi çatlaklara oynayarak, uluslararası düzlemde kendine böylece bir yer edinerek ve yayılcı denemelerde bulunarak da ilerlemiştir. Geldiğimiz aşamada, rejimin her geçen gün daha geniş kesimlerde görülen suçları, Saray Rejimi’nin iki asli

2 Can Soyer, “Bir tartışmaya devam: Halkçılık”, İleri Haber, 02.08.2017. <https://ilerihaber.org/yazar/bir-tartismaya-devam-halkcilik-74596.html>

3 Akt. August H. Nimtz, *Demokrasi Savaşçıları Olarak Marx ve Engels*, Çeviren: Can Saday, Yordam Kitap, İstanbul: 2012, s. . 87.

temsilcisi olarak AKP ve MHP'nin çok ötesinde, devletin, sermayenin ve gerici odakların bütününe ilgilendirecek boyutlardadır.

Halk, bir kez daha bir onur savaşının tam ortasındadır ve düşman Saray Rejimi'dir. Siyasi tarihin her döneminde yaşanmayacak bir moment, bugün bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Sosyalist hareket, yıllardır verdiği mücadelenin, inatla kazdıklarının bir ürünü olarak, onur savaşının organik bir parçası halindedir.

Bu savaşta, emekçi halkın kendisinin ve onun siyasi temsilcisi olarak sosyalistlerin rolü, Türkiye'nin yeniden nasıl şekilleneceğini de belirleyecektir. Yıkılışa emekçi damgasının vurulması, sosyalizmin kitlesel bir güce kavuşması için eşik atlatacak, devrim-iktidar hedefine ilerlemede büyük bir mesafe kat edilmesini sağlayacak, sosyalistlerin siyasi toplumsal yaşamdaki yerini kalıplaştıracaktır. Bu nedenle, Saray Rejimi'yle mücadelenin emekçi sınıflardan çalınmasına, hesaplaşma iradesinin kırılmasına stratejik olarak da izin verilemez. Devrim mücadelesinin güncel sloganı "Hesaplaşma"dır.

Saray Rejimi'nin er ya da geç yıkılmasının ardından oluşacak yeni tablo, düzen cephesinde iki basıncın açığa çıkmasına neden olacaktır. Sermaye sınıfı ve onun temsilcileri, uzun AKP iktidarı döneminde elde ettikleri "kazanımları" kaybetmek istemeyecek ve bu yönüyle "muhafazakâr" bir yaklaşıma sahip olacaklardır. Öte yandan, yaklaşık 20 yıllık bir iktidar döneminin ardından siyasi tablonun yeni bir istikrara kavuşması muhakkak zaman alacaktır.

Bu iki faktör de doğru değerlendirildiğinde sosyalist hareketin, kendi kulvarını tekleştirmesine, bugün muhalefette olan, belki yarın iktidarda olacak partilerle mücadelesini sivirtmesine ve geniş ölçekli bir düzen krizini zorlamasına fırsat verebilir.

4. Sosyalist siyasetin geleneksel ideolojik eksenini, ağırlıklar ve öncelikler gözden geçirilmelidir.

Yazının başlarında Nâzım'ın dizeleriyle anımsattığımız, sosyalizmin ideolojik mücadele eksenini tarif eden "piyasa düzeni, dinci

gericilik ve emperyalizm karşıtı” hat bugünkü koşullar, Türkiye sermaye sınıfının tarihsel ve güncel yönelimleri göz önüne alınarak yeniden düzenlenmelidir.

Sosyalist hareketin bir emek ve ekme davası olarak, halkçı bir üslupla kendini ortaya koymasının öneminden bahsetmişim. Bu anlamıyla, piyasa düzeninine karşıtlık, salt bir ekonomik karşı önerme olarak değil, yoksulluktan, güvencesizlikten ve işsizlikten muzdarip kitlelerin haykırışı olarak yeniden ve yeniden üretilmelidir. “Saray Rejimi” ifadesindeki saray ile halk arasındaki uzlaşmaz karşıtlık bu bağlamda özel olarak değerlendirilebilir.

Saray Rejimi'nin emperyalist güçler arasındaki çatlaklara oynama ve yayılcı bir kimlik kazanma çabalarına yukarıda değinmiştik. Düzen güçlerinin bu tür bir yaklaşımdan genel olarak memnun kaldığı, bu yöntemin Saray Rejimi sonrasında da öyle veya böyle sürdürülmek isteneceği açık gibidir. Durum buyorsa, kimliğimizin bir parçası olan anti-emperyalizmin Türkiye tarihindeki geleneksel kodlarıyla, bugünden geleceğe, sosyalist hareketi ileri çekecek bir ideolojik-politik mücadele olmasının nesnel kısıtları olduğu tespit edilmelidir.

Devrimle sonuçlanmayan her dalganın kaderi, bir noktada geri çekilmektir. Burada bakılması gereken, geri çekilişin ardından kalan bakiyenin, bir önceki döneme göre daha yüksek bir düzeyi, yeni eşiği yakalayıp yakalamadığı olmalıdır. Teorik ve ideolojik olgunluk, en çok bu aşamada değerini bulur.

Dinci gericilikle mücadele ise yine Saray Rejimi'nin yarattığı ortam itibarıyla gözden geçirilmesi gereken bir diğer başlıktır. Siyasal İslam'ın sahte “mazlumdan yana”, “baskı mağduru”, görünümünü de yerle bir etmiş olan rejim, emekçiler, yoksullar ve ezilenler cephesinde büyük bir ideolojik krizin oluşmaya başlamasının da müsebbibidir. Sosyalist hareket, geçmişte, siyasal İslamcı parti veya ideolojilerin etkileyebildiği ya da toplumsal yaşamda dini inançlarını öne çıkaran kesimlerin bu ideolojik krizden doğrudan etkileneceklerinin, hatta etkilendiklerinin de farkında olmalıdır. Seküler bir yaşam ve laiklik savunusu konusunda geri bir adım atmamak zorunda olan sosyalistler, siyasal İslam'ın kriziyle birlikte arayış içine girmekte olan emekçilere de hitap edebilir bir dile ve üsluba sahip olabilmelidir. Ekmek ve emek kavgasının öne çıkarılması bu açıdan da önemlidir.

İdeolojik hatta eklenmesi gereken bir önemli halka ise “özgürlük” mücadelesidir.

Türkiye'deki özgürlük sorunsalının, yalnız emeğin örgütlenmesi bakımından dahi ne kadar büyük bir yer kapladığına daha önce de değinmiştim. Ayrıca, Saray Rejimi'nin sergilediği pratik, daha doğrusu sermaye düzenini Saray Rejimi tercihinin götürebilen yapısı, bu düzenin hiçbir kesim için gerçekçi bir özgürlük vaadine sahip olmadığını ve olamayacağını da kanıtlamaktadır. Üstüne üstlük, özgürlük sorununun aynı zamanda bir emek sorunu olduğu, emeğin hakkını vermemek için özgürlüklere saldırıldığı da bugün her zamankinden daha açık bir şekilde ortadadır.

Laik bir yaşamı savunmak, bir özgürlük ve emek sorunudur. Kadımların, LGBTİ+'ların hakkını savunmak bir özgürlük ve emek sorunudur. Gençliğin bu ülkeye kendini yeniden ait hissetmesini sağlamak bir özgürlük ve emek sorunudur. Kürt halkının kendi haklarına ve kimliğine sahip çıkma mücadelesi bir özgürlük ve emek sorunudur. Çevre mücadelesi bir özgürlük ve emek sorunudur. Adalet mücadelesi bir özgürlük ve emek sorunudur.

Sosyalist hareketin, bugün başka her şeyden çok bu iki alanda ideolojik üstünlüğü ele geçirmesi pek çok başka kapıyı aralamaya da yetecektir.

5. Sosyalist siyaset, Cumhuriyet söz konusu olduğunda rediye-eklemlenme ikilemine mahkum değildir.

Yazının birden çok bölümünde, sosyalist hareketin bu ülkenin kuruluş dinamikleriyle ilişkisinde sağlıksız bir iklimle düştüğünden söz edildi. Kendi bağımsız gücümüzü yaratamadığımız her durumda bu önemli sorunla karşı karşıya kaldık. Kadro kaybettik, güç kaybettik, siyaseten zayıfladık.

Cumhuriyet'in kuruluş süreci ve onun tarihsel yeri ile sağlıklı bir hesaplaşma konusunda, 1960-70 döneminde bir adımın atılabildiğini de belirtmiştik. Öyleyse, izlenmesi gereken yol bellidir. Saptamalarda tarif etmeye çalıştığımız ideolojik ve politik eksenle mesafe kat edebilen bir hareket, tarihteki her önemli uğrağa hak ettiği değeri verecek bir olgunluğa kavuşacaktır. İlerici olan heybeye, gerici olan ise tarihin çöplüğüne atılır. Buradaki koşul, siyasetin gerektirdiği şekliyle yüzün ileriye dönük olmasıdır. Bu ülke emekçilerinin, Cumhuriyet'le elde ettikleri dahil kazanımlarına sahip çıkmamak gibi bir lüksü olmadığı gibi, sorunlarının çözümü için geçmişten bulabilecekleri bir reçete de yoktur. Aynı şekilde, Kürt emekçi halkının mücadele sonucunda elde ettikleri ilerici kazanımların hepsi tüm yurttaşların ortak malıdır. Yeter ki, ortak bir hedef uğruna, ileri doğru yürüme iradesine sahip çıkılabilsin.

Türkiyelilik, aynı zamanda, ilerici olanın altında Türk imzası mı Kürt imzası mı olduğuna bakmadan sahip çıkabilme iddiası olmalıdır.

Türkiye sosyalist hareketi gücünü bağımsız karakterinden, emek ve özgürlük mücadelesindeki öncülüğünden, emekçileri örgütleyebilmesinden, onları ortak bir hedefe yürütebilmesinden almaktadır.

CAN SOYER - MARKSIZM VE SIYASET

Can Soyer

Marksizm ve Siyaset

Yöntem, Kuram, Eylem

Yordam Kitap

TİP ve Kitleleşme: Kendi Boşluğunu Doldurmak

CAN SOYER

Partileri birbirlerinden ayırt etmek için birçok ölçüte başvurulabilir. Program ve tüzük belgeleri, nihai hedef ve strateji, kadro ve üye tipi, propaganda biçimlerine bakarak her bir partiyi farklılaştıran noktalar bulunabilir.

Öte yandan, bazı partiler bu sayılanların dışında (*bilinçli ya da bilinçsiz olarak*) üstlendikleri tarihsel/siyasal misyon ile de ayırt edilebilir. Böyle örneklerde artık program ya da strateji değil, bizzat o partinin varoluş tarzı, varlığının anlamı öne çıkar.

Bize göre Türkiye İşçi Partisi tam da bu biçimde ayırt edilmesi gereken bir parti. Başka bir deyişle, program ve tüzüğünde, stratejik yaklaşımı ve seslenme biçiminde, kadro ve üye tipinin zenginliğinde gözlenen farklılıkların ötesinde, TİP, üstlenme iddiasında olduğu tarihsel/siyasal misyon ile kendisine özel bir rol atfetmektedir. Bu atıf, elbette, bir miktar öznel bir değerlendirmedir; ancak nesnelleşmesi gayet mümkün olan bir öznel değerlendirmedir.

Tek cümleyle söyleyecek olursak; Türkiye İşçi Partisi'nin üstlendiği ve bu yolla kendisine ayırt edici bir rol atfettiği misyon, Türkiye'de sosyalizmin kitleleşerek eşik atlaması ve ülkenin tayin edici siyasal güçlerinden biri hale gelmesidir.

12 Eylül ve bitişi: Halkın siyaset arayışı

Türkiye sosyalist hareketinin gerek tarihsel gerek güncel durumuna dair herhangi bir tartışmanın 12 Eylül cuntası ve onun ardından yaşanan siyasal süreçlere dokunmaması imkansızdır. Sermaye sınıfının ülkemiz emekçilerine yönelik en şiddetli saldırısı olan 12 Eylül cuntası hakkında yeni değerlendirmelere gerek yok; bu konuda söylenecek tüm sözler neredeyse söylendi. Ancak 12 Eylül'le açılan dönemde Türkiye'nin geçirdiği dönüşümün bir boyutunun altının biraz daha çizilmesi gerekiyor. O da neoliberal dönüşüm sürecinin bir parçası olarak siyaset alanının halka kapatılması.

Neoliberal sermaye birikim biçiminin sadece bir iktisadi önlemler dizisi olmadığına, esas olarak bir toplumsal düzen, devlet ile toplum arasındaki ilişkinin yeniden kurulduğu bir yönetim modeli olduğuna bugüne kadar sıkça değindik. Bu dönüşümü hem bu ölçüde radikal hem de emekçi sınıflar açısından yıkıcı kılan da budur. Ve neoliberal birikim biçiminin tüm dünyada gözlenen sonucu halkın siyasetten dışlanması, karar alma süreçlerine halkın katılımını sağlayan tüm örgütlülük ve yasallık biçimlerinin iptal edilmesi ya da etkisizleştirilmesi, toplumu ilgilendiren kararların bazen teknokrazi bazen de otokrazi kılıfındaki bir siyasal elit tarafından alınarak hiçbir müzakereye alan tanınmaması olmuştur.

Türkiye neoliberal dönüşümün en özel örneklerinden birini oluşturdu. Özellikle de AKP iktidarıyla birlikte başlayan süreçte neoliberal dönüşümün bu en sancılı boyutu ciddi bir şiddetle uygulanarak hayata geçirildi. Ancak 2000'lerin ilk on yılını atlattırken Türkiye'de halkın siyasete katılımını engelleyen ideolojik ve siyasal mengine çatırtıların duyulmaya başlandığını söyleyebiliriz. Nitekim hareketimizin tarihine baktığımızda, sosyalizmin halk ile kitlesel ölçeklerde buluşmasının ihtimal dahiline girdiğine dair ilk umutların o yıllarda ifade edildiğini görebiliriz. Bu ilk umutları birer somut gerçeğin saptanması haline getiren uğrak ise 2013 Haziran'ındaki Gezi Direnişi oldu. Gezi Direnişi, 30 yılı aşkın süredir siyasete katılımı engellenen halkın siyaset

sahnesini ele geçirmesi anlamına geliyordu. Umut, artık görev haline gelmişti.

Gezi Direnişi ile birlikte 12 Eylül'le başlayan dönemin kapandığına yönelik saptamalarımız TIP'in de öncesine uzanmaktadır. Gözlenen ve saptanan bu dönüşüm, aynı zamanda, 12 Eylül'den bu yana halkla olan teması kopma noktasına gelmiş olan sosyalist hareket açısından da yepyeni bir tablo yaratıyordu. Neoliberal dönüşümün tornasından çıkan düzen partileri tarafından temsil edilmeyen halk ile temsil etmeye yeltendiği halkla bir türlü buluşamayan sosyalist hareket bu tablonun en çarpıcı iki unsuruydu. Sosyalist hareket, giderek sadece kendisini temsil eder hale gelmiş olan bu büyük gelenek, kimse tarafından temsil edilmeyen halkla buluşmanın köprülerini inşa etmeli, halk ile sosyalistler arasındaki uçurum kapatılmalıydı.

Bu uçurumun kapatılması, Türkiye'de sosyalizmin yeniden kitlelerle buluşması, yığınlar ölçeğinde halkla temas kurması, giderek halkın siyasal alandaki temsilcisi olmayı başarması anlamına geliyordu elbette. Hareketimizin tarihine bakıldığında, "sosyalizmin eşik atlaması" biçimindeki formülün 2014 Mayıs ayında geliştirilmesi bu nedenle bir tesadüf değildi. Ancak, söylendiği kadar kolay da değildi, elbette. Aradan geçen 7 yıl, bir açıdan, önce söz konusu saptamanın geçerliliğini kanıtlamak, sonra da onun hayata geçirilmesi için engel teşkil eden prangaları söküp atmak için harcanan çabaların tarihi olarak okunabilir.

Şimdi, bu 7 yılın boşa geçirilmediğinin, dahası bir hayal peşinde de geçirilmediğinin görüldüğü; sosyalist hareketin halkla buluşmasının ve aynı anlama gelmek üzere sosyalizmin eşik atlamasının basbayağı gerçek bir olanak haline geldiği bir noktadayız. Bunun nasıl mümkün olduğunu anlamak, bundan sonrasında atacağımız adımların niteliğini de belirleyecektir.

Kitleselleşme: Nicelik, nitelik ve yadsıma eksenleri

Kitleselleşme sözcüğünün özel bir açıklamaya gereksinimi yokmuş gibi görünür. Sahiden de her parti üye ve destekçi sayısını ar-

tırmak isteyeceğine göre kitleleşme özel bir hedef de sayılamaz. Makul düşününce böyle olması gereken şey, ne yazık ki anlamsız ve amaçsız davranışların hakim olduğu sosyalist hareketimizde her zaman böyle olmuyor. Bu nedenle, kitleleşme ve ona verilen öncelik, pekala, ayırt edici bir çizgi haline gelebiliyor.

Açık ki, Türkiye gibi bir ülkede kitleleşme birkaç bin üye kazanmakla sağlanabilecek bir başarı değildir. Dahası, kitleleşmenin tek göstergesi üye sayısı da olamaz. Burada birleşik bir yaklaşıma gereksinim vardır; yani üye sayısını destekçi, sempatizan, hatta seçmen sayısı ile birlikte düşünmek ve sayıların ötesinde partinin siyasal hamle ve tutumlarının kitlesel ölçekte etki yaratmasını da kapsayacak bir yaklaşım. Bu, kitleleşmenin niceliksel gelişimin ötesine geçip niteliksel bir sıçrama mahiyetinde olacağını söylemenin başka bir biçimidir. Niceliksel gelişimde anlamlı bir ölçek geride bırakıldığında, sadece üye sayısı artmış olmakla kalmayıp sosyalizmin toplumsal etkisinde de niteliksel bir sıçrama gerçekleşmiş olacaktır.

Ancak, niceliğin niteliğe her dönüşümü, aynı zamanda bir yadsımadır. Yadsıma ise, önceki durumun ileri unsurlarını kucaklayıp yeni duruma taşıyan ve bu sayede onlara kendilerini daha güçlü biçimde var edebilecekleri koşulları sunan bir dönüşümdür. Bu nedenle, niceliksel gelişimini niteliksel dönüşüme taşımayı başarmış, diğer bir deyişle yadsıma yolu ile önceki durumunu içerip aşmış bir özne, sadece yeni bir durumla (*yeni koşullarla, olasılıklarla, tehlikelerle, sorunlarla vb.*) karşı karşıya gelmiş değil, aynı zamanda hedeflerine daha da yaklaşarak yeni bir özne haline gelmiş olur.

Türkiye İşçi Partisi, yukarıda sözünü ettiğimiz yadsıma eksenleri açısından sosyalist hareketimizin son yıllarındaki en yaratıcı ve üretken çabayı göstermiştir diyebiliriz. Bu yadsıma eksenlerinin en önemli üçünü şöyle sıralayabiliriz:

1.Radikal reel politik: Türkiye’de sosyalizmin halkla bağının kopmasının en dolaysız sonucu, sosyalistlerin siyaseti kendi ilke ve değerlerinin propagandasına indirgemesi olmuştur. Oysa TİP’in geliştirmeye çalıştığı yaklaşımda siyaset kendi ilke ve değerlerinin,

kök ideolojisinin yalın propagandası yerine, toplumu egemenler ve halk biçiminde bölme şiddetine sahip gündemlerin radikal birer mücadele başlığına dönüştürülmesini ifade eder.

Siyaset alanında boy gösteren aktörler, mücadele içerisinde kendilerini kök ideolojilerini propagan- da ederek öne çıkarmazlar. Kitlelerin ilgilendiği de çoğu zaman o kök ideolojiler değil, mevcut koşullardaki taraflaşmada/yarılmada kimin nasıl alternatifler üretebildiği, kimlerin kendi sorunlarını güçlü biçimde temsil edebildiği gibi soru veya sorunlardır.¹

2. Toplumsal mücadelenin aygıtı: Türkiye’de sosyalizmin hem bir düşünce hem de eylem olarak toplumsal mücadeleleri yönlendirme yeteneği aşındığı ölçüde, toplumsal hareketi partinin kendi organlarında yaratma (*simüle etme ya da serada yetiştirme*) eğilimi baskınlaşmıştır. Oysa TİP’in yaklaşımı toplumsal hareketlerin parti içinde yaratılması yerine, partinin toplumsal hareketler içine gömülerek öncülük niteliği kazanmasını ve giderek ikili iktidar perspektifinin hayata geçirilmesini ifade eder.

Bir “ikili iktidar” kurgusu geliştirilmediği sürece, sosyalizme seçimle geçiş dışında bir yol bulmak imkansızdır. Sosyalist devrim, salt partinin büyümesi ve güçlenmesi ile değil, işçi sınıfının toplumu örgütleyecek ve ardından da burjuva devlet aygıtını yıkacak bir örgütsel araca sahip olmasıyla gerçekleşebilecektir. Neoliberal saldırının bir sonucu olarak örgütsel varlığından tamamen sıyrılmış durumda bulunan işçi ve emekçiler için şimdiki acil görev sınıf mücadelesinin özörgütlerini yaratmaktır.²

1 Doğan Ergün, “Eski Yıldıan Yeni Yıla: Sosyalist Harekette Durum Saptaması”, Komünist No: 12, İstanbul: 2021, s. 34.

2 Can Soyer, “Sosyalizm İçin Çıkış Yolu: Eşiği Atlamak, Kitlelerle Buluşmak”, Komünist No: 8, İstanbul: 2019, s. 92.

3. *Bir an değil, süreç olarak devrim:* Türkiye sosyalist hareketi devrimlerin birer kopuş olması gerçeğinden hareket ederek bu tarihsel kırılmayı sadece kopuş anına indirgeme eğiliminde olmuştur. Oysa TİP'in yaklaşımında devrim, kopuş uğrağında bir an olarak gözlense de öncü partinin sistematik ve stratejik çabalarıyla hazırlanan, farklı siyasal mücadele başlıklarında mesafe kat ede ede ilerlenen bir süreç boyutunu da ifade eder.

Eksiklik, sosyalist devrimciliğin sadece iktidarın fethi anındaki mücadeleye indirgenmesinden kaynaklanıyor. Bu durum da önemli kimi zaafılara yol açmaktadır. Kendisini sadece gelecekte bir gün mutlaka gerçek olacağına hepimizin inandığı “o an” ile tanımlayan bir mücadele tarzı bugünün görev ve sorumluluklarını görmeyen ya da görmezden gelerek küçümseyen, her şeyi gelecekteki bir güne indirgeyen bir anlayışın sonucudur. Bu anlayış, işçi sınıfını, emekçi halklarımızı kapitalizmin insafına terk etmiş olur.³

Görüleceği gibi, TİP'in yaklaşımı birbirine bağlı temel saptamalardan beslenen bir nitelik gösteriyor. Diğer bir deyişle, bu yaklaşımda parti kendinden menkul bir varlık olarak değil ülkenin bugünü ile geleceği, mevcut durumu ile olanakları arasındaki köprü olarak kavranıyor. Dolayısıyla partinin hem biçimine hem de stratejisine bu bütünlük damga vuruyor.

Yine de bu tabloyu daha aydınlık hale getirmek için değinilmesi, en azından not düşülmesi gereken iki başlık var.

Birincisi: Yeni proleterleşme dalgası

Türkiye, Saray Rejimi ile birlikte çok ciddi bir toplumsal dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu dönüşümün kapsamı ve yutuculuğu karşısında dehşete düşmemek ise imkansızdır. Ülkenin ta-

3 Erkan Baş, “İşçi Sınıfı Çehov’un Tüfeği Gibi, O Tüfeğin Patlama Zamanı Geldi”, Komünist No: 8, İstanbul: 2019, s. 38.

rihinden bugününe, insanından doğasına kadar hemen her şey bu yıkıcı dönüşüm sürecinin kurbanı haline gelmiştir.

Doğal olarak, siyasal gündemin en hararetli ve öne çıkan başlıkları bu dönüşümde çağdaş yaşam tarzlarına ve ilerici değerlere yönelik saldırılar olmaktadır. Laikliğin, kamuculuğun, yurttaşlık kültürünün ayaklar altına alındığı bu dönüşüm, en başta kadınlar olmak üzere toplumun geniş kesimlerinde hem tepki hem de ürküntü yaratmaktadır.

Türkiye İşçi Partisi, şimdiye kadar yurttaşların yaşam tarzlarına, özgürlüklerine ve değerlerine yönelik tüm gerici, dışlayıcı, düşmanlaştırıcı saldırıların karşısında olmak konusunda tereddüt göstermemiştir. Açıkçası, böyle bir tereddüdün sosyalist mücadelede yeri bile olmamalıdır. Sosyalizm, sadece sömürüye değil, her türlü gericiliğe ve insani gelişimi baskı altına almaya çalışan tahakküme karşıdır.

Öte yandan, mevcut direnme eğilimlerini önemsizleştirmek için değil, tam tersine, onların gerçekten hakkını verebilmek için karşı karşıya olduğumuz saldırının özgül boyutunu da açığa çıkarmamız gerekir. Açığa çıkarmak gerekir, ki yürütülecek mücadele sonuç alıcı bir kulvara yerleşebilsin. Bu açıdan, Türkiye’de süregiden siyasal çatışmalar ile halk içinde gözlenen tepkilerin salt “yaşam tarzı” mücadelesinden ibaret olmadığını, ona sığmadığını görmek şarttır.

Doğan Ergün’ün yerinde bir vurguyla saptadığı gibi, Türkiye’de toplumsal huzursuzluğu artıran salt yaşam tarzları ya da toplumsal değerler değil, yeni bir proleterleşme dalgasının tedirgin edici şiddetidir.⁴ Türkiyeli emekçiler, yurttaşlar olarak uğradıkları hak ve özgürlük kayıplarının aynı zamanda emekçiler olarak karşı karşıya kaldıkları sömürü şiddetiyle bütünleştiğinin farkına varmaktadır.

Bu saptama önemlidir, çünkü yaşam tarzları hakkında yürütülecek mücadelenin hangi toprağa kök salacağını, salması gerektiğini belirlemekle kalmamakta, aynı zamanda gericiliğin saldırılarına mo-

4 Doğan Ergün, a.g.e., s. 40.

tivasyon katan sermaye aşkını da açığa vurmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin özgürlük kavgası ile emek kavgasının iç içe geçtiği çok özel bir uğrakta olduğu kayıt altına alınmalıdır.

İkincisi: Otoriterleşmenin istikameti

Kapitalizmin tarihinde solun, özel olarak da sosyalist hareketin ve sınıf mücadelesinin yükselişi her zaman otoriter, hatta faşist hareketlerin yükselişiyle karşılanmıştır. Dahası, otoriterleşme ve faşizm kapitalizm açısından bir sıra dışılık anlamına gelmemekte, bilakis yükselen sosyalist hareketler ve sınıf mücadelesi karşısında sıklıkla başvurulan bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, günümüzde hem dünya ölçeğinde hem de Türkiye'de gözlenen otoriterleşme özel olarak sosyalist hareketin ve sınıf mücadelesinin yükselişini, takip etmemiş, ona bir yanıt olarak devreye sokulmamıştır. Metin Çulhaoğlu'nun belirttiği gibi, günümüzde otoriterleşme ve faşizan yönetim pratiklerinin güçlenmesi doğrudan doğruya kapitalizmin içsel gerekliliklerinin bir sonucudur.⁵

Haliyle, böylesi bir otoriterleşme tarzı sadece sola ait değerlerin ve kazanımların değil, bizzat burjuva demokratik nitelikli değer ve kazanımların da saldırıya uğraması anlamına gelir. Nitekim günümüzde burjuva demokrasinin en basit ve yüzeysel kuralları bile kullanılmaz hale getirilmiştir.

Dünya kapitalizminin ve özel olarak da Türkiye'nin "burjuva devrimleri" aşamasını geride bırakmış olması, "burjuva demokratik" talep ve beklentilerin yok olacağı anlamına gelmemektedir. Hatta, burjuva devrimi sürecinde mükemmelen karşılanmış demokratik kazanımlar bile süreç içerisinde aşınabilir, yeniden mücadele konusu haline gelebilir. Türkiye'de de Saray Rejimi karşısındaki toplumsal dinamizmin sık sık uç veren talepleri arasında "burjuva demokratik" içerikte olanlar vardır. Sosyalist hareketin görevi, "burjuva demokratik" nitelikteki talepleri sosyalizm perspektifiyle

5 Metin Çulhaoğlu, "Türkiye Sosyalist Hareketi ve Bir Vizyon Bildirimi", Komünist No: 8, İstanbul: 2019, s. 71.

bütünleştirmek, bu taleplerin sahibi olan halk kesimlerini ise sosyalizm mücadelesine örgütlemektir.

Bu saptamaların sonucu ise, faşizme karşı mücadelede savunma taktikleri yerine açık ve özgüvenli bir saldırı taktiğinin izlenmesi gerektiğidir. Diğer bir deyişle, belirli bir yükseliş eğilimi içerisine girmiş sosyalist harekete karşı sahaya sürülen faşist dinamizmle mücadelede savunma taktikleri işe yarayabilecekken, neo-liberal yönetim modelinin içsel gerekliliklerinden doğmuş otoriter ve faşizan pratiklerle mücadelede kitlesel ve halkın geniş kesimlerinin dahil olduğu bir mücadele tarzı şarttır.

Türkiye İşçi Partisi'nin bir yandan mevcut iktidar blokunun gerici ve faşist karakterine vurgu yapıp bir yandan da sürekli biçimde göğüs göğüse mücadeleyi "forse" etmesinin ardındaki mantık budur.

Kitleselleşmenin tabanı

Bütün bu parçalı değerlendirmeleri bir noktada toparlamaya çalışırsak, şu soruya yanıt verme zorunluluğuyla karşı karşıya geliriz: Türkiye İşçi Partisi'nin kitleselleşme perspektifi somut kaynaklarını hangi toplum kesimlerinde bulur? Yani, bu kitleselleşmenin bir tabanı var mıdır, varsa kimlerdir?

Türkiye gibi bir ülkede kitleselleşme birkaç bin üye kazanmakla sağlanabilecek bir başarı değildir. Dahası, kitleselleşmenin tek göstergesi üye sayısı da olamaz. Burada birleşik bir yaklaşıma gereksinim vardır; yani üye sayısını destekçi, sempatizan, hatta seçmen sayısı ile birlikte düşünecek ve sayıların ötesinde partinin siyasal hamle ve tutumlarının kitlesel ölçekte etki yaratmasını da kapsayacak bir yaklaşım.

Türkiye’de işçi sınıfının mevcut durumu sektörel, mesleki, bölgesel ve daha bir dizi unsur açısından bölünmüş bir tablo sunmaktadır. İşçi sınıfının yapısının kapitalist sermaye birikim biçiminin gereklilikleri doğrultusunda sürekli biçimde dönüşüme uğraması açısından bakıldığında bu tabloda garipsenecek bir yan da yok. Öte yandan işçi sınıfının bölünmüşlüğü, aynı zamanda eşitsiz gelişim yaklaşımıyla da ele alınmalıdır. Bu açıdan bakıldığında ise, Türkiye’de hem sömürü hem de otoriter tahakküm pratikleri karşısında dikkate değer bir tepkisellik içerisinde olan geniş bir kentli emekçi topluluğunun olduğu görülmektedir.

İşçi sınıfının bu bölmesinin günümüzdeki en açık görüntüsü Gezi Direnişi’nden bu yana sergilenen siyasal ve toplumsal aktivizmdir. Eğitim, meslek, kentsel kültür vb. açılardan sol değerlere yakınlık içerisinde olan bu kesimler, doğal olarak sosyalizm düşüncesinin hitap alanına oldukça yakındırlar.

Ancak kentli emekçilerin kitleleşme perspektifi açısından taşıdığı önem bundan kaynaklanmamaktadır. Gözden kaçmaması gereken esas özellik, bu kesimlerin aktivizminin iktisadi ile siyasal olanın bir kümesini oluşturmasıdır. Diğer bir deyişle, özgürlük ile emek kavgasının bir bütünlük arz ettiğini söylediğimiz saptama hatırlanacak olursa, kentli emekçi kesimlerin aktivizminde hem gerici saldırılara karşı özgürlük mücadelesinin hem sömürüye karşı emek mücadelesinin hem de bu iki kulvarın birleşik aktivizminin örneklerini bulmak mümkündür.

Doğal olarak, bu özellikleriyle kentli emekçi kesimler sosyalizmin eşik atılması ve TİP’in kitleleşmesi uğraşında ilk elde uzanabilecek toplumsal kaynağı oluşturur. Bunun, sosyalizmin tabanını işçilerden “orta sınıflara” kaydırıldığı yönündeki bir itirazın ise hiçbir geçerliliği yoktur. Bu tür itirazların sahiplerinin Türkiye’deki proleterleşme süreçlerinin şiddetli girdabına bakmaları yeterli olacaktır.

Kuşkusuz, bu perspektif hala bir imkan olarak durmaktadır. Günümüzde Türkiye’de kitleleşme hedefinin başarıya ulaştığını ya da kentli emekçilerin siyasal temsilinin sağlandığını söyleye-

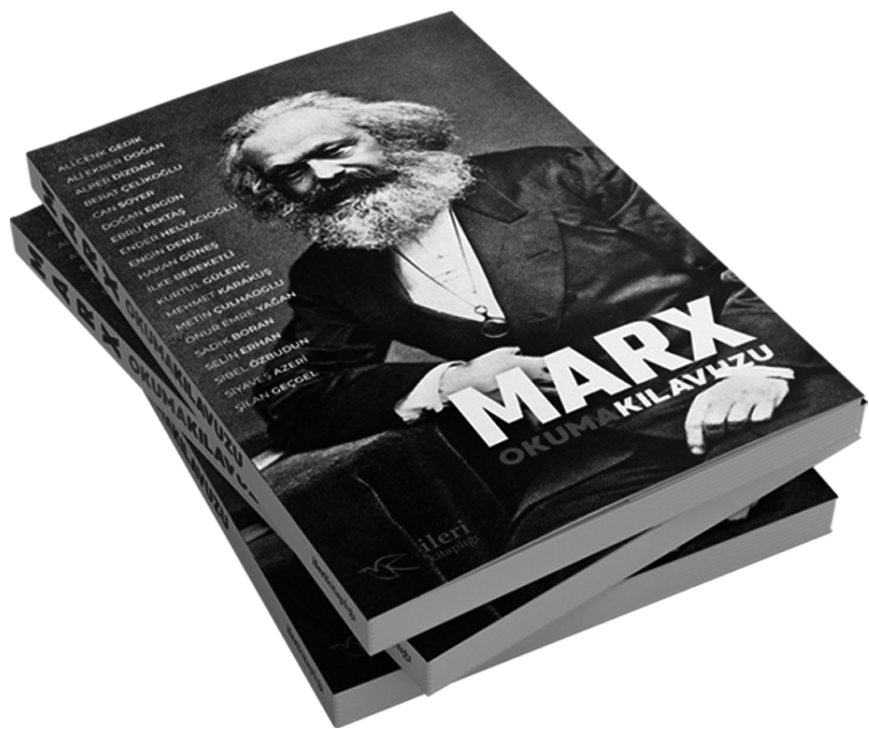
cek koşullar oluşmamıştır. Ancak bir imkan da olsa gerçekçi bir imkandır ve tüm çabanın gönül rahatlığıyla hasredilebileceği bir amaçtır.

Sonuç: Kendi boşluğunu dolduran parti

İçinden geçtiğimiz günlerde Türkiye İşçi Partisi hakkında söylenmesi gereken, söylenmesi kaçınılmaz olan ve hatta söylendiğinde can sıkıran onlarca şey olacaktır. Siyasetin ve onun yüklediği sorumlulukların ağırlığı, aynı zamanda başarının da bedelidir. Bundan kaçmaya ya da uzak durmaya çalışmak yerine, bunların vereceği ilhamdan enerji, sunacağı eleştiriden de ders çıkarmak en doğru yoldur.

Bu satırların yazarı olarak benim söylemek istediğim ise, daha basit ama daha içeriden bir söz olabilir: Bundan birkaç yıl önce ülkede eksikliği çekilen partinin TİP gibi bir parti olduğunu çok az kişi düşünüyordu. Oysa bugün, TİP'in yokluğunun Türkiye'de büyük bir boşluk olarak görülebileceği noktaya gelindi. Deyim yerindeyse, TİP, kendi boşluğunu kendisi yarattı; kendine olan ihtiyacı kendisi üretti. Ve şimdi, bu öznel çabanın sonuçları artık nesnel bir nitelik kazandı.

Bu söylenen, elbette, gurur vericidir. Ama esas önemlisi, bundan sonra TİP'in tüm sorumluluğunun ona ihtiyaç duyan emekçilere karşı olduğunun fark edilmesidir. Evet, TİP kendisine duyulan ihtiyacı kendisi üretmiş olabilir; ama artık o ihtiyaç Türkiye emekçilerine aittir. TİP'e kalan ise Türkiye işçi sınıfının ihtiyacı haline gelmenin ağır ve mutluluk verici sorumluluğudur.

TİP ve Parti: Emekçilerin Örgütünü Yaratmak

BİRTAN ALTAN

*Tahir Çetin ve Ali Faik İnter anısına, onların mücadelesini
Parti haline getirmeye çalışan kadrolara...*

Komünist Dergisi, teorik yaratıcılığı ile henüz 14. sayısında olmasına rağmen sosyalist kadrolar arasında önemli bir yer kazandı. Dergimiz, değerli yazarları ve konuk yazarları ile bir dizi konuda üretim yaparken, aynı zamanda partimizin dönemsel konferans ve toplantılarının ardından bilanço çıkarma görevini de üstleniyor. Bu yazıda da Türkiye İşçi Partisi'nin Temmuz başında yapılan Parti Meclisi toplantısından sonra, partinin dördüncü yılında örgütsel durumunu, 2019 Utkan Adıyaman Konferansı'nda aldığı kitlesel sosyalist parti hedefinde geldiği aşamayı ve hedeflerini tartışacağız.

2021, partinin binlerce üyeye buluştuğu, parlamentoda dört vekille temsil edildiği, ülke kamuoyunda güçlendiği bir sene oluyor. Parti, 2021'de, ülkenin 45 ilinde, 325 ilçesinde örgütlenmesini tamamlamış, 43 il ve 200 ilçede kongreleri yapmış ve seçime girme yeterliliğini de sağlamıştır. Yasanın şart koştuğu biçimde yasal örgütlenme çalışmalarını tamamlayan partimiz, bu süreçte bir

dizi yerellikte de örgütlenme olanakları yakalamış, örgütlenmeyi geliştirme yolunda yeni bir eşiği de atlamıştır.

2021 nesnel olarak da sınıf mücadelesinin büyüdüğü, aynı zamanda emekçi ve halk düşmanı rejimin saldırılarının arttığı bir yıl olarak kayıtlara geçiyor. Görüyoruz ki bütünsel bir odaklanma ile emekçilerin geleceğine, ülkenin tüm varlıklarına göz dikmiş bir sermaye çevresi ve onun siyasi rejimi, mafya, tarikat ve düzen partilerinin tüm ağlarını kullanarak tek bir noktaya, emekçi halk katmanlarının biriktirdiği kazanımlara gözünü dikmiş durumda. Sınıf dinamiklerinin yoğun bir şekilde harekete geçtiği, aynı zamanda gerici diktatörlüğün tüm kademelerdeki saldırılarını yoğunlaştırdığı bu dönem, partinin de görevlerinin çok boyutlu hale geldiğini gösteriyor. Parti, hem örgütlenme atağına devam ediyor, hem de çok boyutlu yapısıyla siyasi görevlerine yanıt üretmeye çalışıyor.

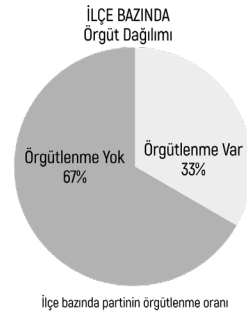
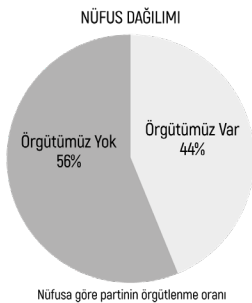
Parti bu süreçte, nesnel bir gerçeklik olarak yükselen sınıf mücadelesinin kıyısında, destekçiliğinde, çeperinde değil, tam ortasında, tüm gövdesiyle yer almaya gayret ediyor. Parti, hem sınıf dinamiğinin eylemlerinin tam içinde olurken, hem de mafya, tarikat ve çete ortaklığına kavuşmuş iktidarın tam karşısında siyasi konumlanışını sağlıklı bir şekilde ortaya koyuyor. Bu anlamda parti, bir defada oluşup son biçimini alan bir olgudan ziyade, yaşayan, canlı bir varlık olarak görülmelidir. Parti gelişir, değişir ve hatta gerileme gösterebilir. Parti, toplumsal hareketlerin, işçi sınıfı mücadelesinin belirli işleyiş kurallarına bağlı, bilinçli ve disiplinli bir örgütlenmesidir. Bu yazıda, somut işleyiş şekilleri ve kısmen örgütlenme modeli tartışılacak olsa bile okur açısından partinin salt bu tartışma ile sınırlı bir olgu olduğu düşüncesinin hâkim olmamasını arzuluyoruz.

Türkiye İşçi Partisi, 2018 senesinde, bir anda, mantar gibi ortaya çıkmadı. Sürekli devrimci mücadelenin içerisinde bulunan, kimi-si 50 senelik örgütlü mücadele geçmişi olan kadrolarla, öğrenci hareketinin, kadın hareketinin, işçi direnişlerinin önderlerini de kapsayan 700 devrimcinin iradesi ile kuruldu. Bu yazıda amaçla-

rımızdan biri, Türkiye İşçi Partisi Kurucular Meclisi'nin 13 Şubat 2018'de "Gel Kardeşim" çağrı metni ile işçi sınıfının partisini kurma çağrısı yaptığı günden bu güne TİP'in geldiği noktayı anlamaya çalışmaktır.

Geçtiğimiz bir buçuk yılda partimiz, yurdun dört bir yanına dağılan örgütüyle, gelişen, yaşayan bir canlı varlık olarak hayatiyetini bir kez daha kanıtladı. Partimize son 1,5 yılda 10 bin yeni üye ve gönüllü başvurusu oldu. Bu başvurulardan 4 bini partimizin örgütlerine katıldı. Sosyal medyada partimizin takipçi sayıları %100'ün üzerinde artış gösterdi. Memleketin her köşesinde, direnen tütün işçileriyle, örgütlenmeye çalışan kundura işçileriyle, grevdeki tekstil, petro kimya, enerji, belediye, gıda, metal işçileriyle, haklarını arayan maden işçileriyle, toplumsal dinamiklerin en büyüğü haline gelen kadınlar ve lgbti+ bireylerle, akademiye teslim etmemekte kararlı akademisyenler ve gençlerle birlikteydik, direnen tüm kesimlerin sesi, temsilcisi, dostu, yoldaşı olduk.

Bizim için, örgütlülüğümüzün ilk koşulu, ilgili ilçede çalışma birimimizin faaliyetinin sürüyor olmasıdır. Son süreçte önce sanayi bölgeleri ve kent merkezlerinde başlayan çalışma birimleri örgütlenmemiz hızlıca ilçe örgütlerine, oradan da il örgütlerine kadar büyümüştür. Bugün ülke ölçeğinde 45 ilde il ve ilçe komitelerimiz çalışmaktadır. Sanayi bölgelerinde ve kent merkezlerinde başlayan birim çalışmalarımız bugün kırsal kesimlere kadar uzanmıştır. Özellikle son bir buçuk yıllık dönemde parti örgütlerimiz üç kat büyümüştür. Bu durumun önemini analiz etmek için çok geriye gitmeye gerek yok. Devrimci öğretmen yoldaşımızın ismini verdiğimiz Utkan Adıyaman Konferansındaki durumumuz, konferans kararlarına uygun şekilde, gözle görülür ölçüde gelişmiştir.

Asıl önemsenmesi gereken nokta ise partimizi kurduğumuz tarih olan 2017 Kasım ayından bugüne kadar üye bileşimimizin titizlikle korunmuş ve geliştirilmiş olmasıdır. 3,5 sene önce, partimizin kuruluş sürecinde yar alan 700 yoldaşımızın önemli bölümü, bugün binlerce üyeye ulaşmış olan partimizin yönetim kademelerindedir. Yine birazdan sizlere sunacağımız verilerde de göreceğiniz üzere, partimizin kuruluş gününden bu yana en önemli çalışmalarını gerçekleştiren ve yöneten, partinin gelişkin bir sınıf partisi olma yönünde adımlarını kuvvetle atmasını sağlayan yoldaşlarımız, işçilerdir. Sosyalizmin bilimsel öğretileri parti yaşantımızda bir kez daha önümüzdedir. Bugün partimiz, ülke nüfusunun oranına göre, nüfusunun %44'ünü kapsayacak ilçelerde örgütlüdür. Partimizde özellikle öğrencilerin, eğitilmiş ve kentli kesimlerin ve sanayi işçilerinin ağırlığı belirgindir. Üye bileşimimizin %50'si lise, %34'ü lisans ve ön lisans, %10'u ortaokul, %5'i ilköğretim ve %1'i lisansüstü mezundur.

Partimizdeki üye bileşiminin meslek durumlarına geldiğimizde ise işçilerin önemli bir ağırlık oluşturduğunu görüyoruz. İşçiler, %54 ile partimizin yarısından fazlasını oluşturuyor. Bu oranı sırasıyla %15 ile öğrenciler, %13 ile aydın ve zanaatkarlar, %9 ile çiftçi ve esnaf, %9 da emekliler takip ediyor. Partimizdeki il, ilçe yöneticisi yoldaşlarımızın da oranlarının benzer olduğunu söyleyebiliriz.

Kadın üye oranımız bir buçuk yıl öncesine göre %5 artış göstermiş ve %32'ye çıkmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki bu oran partimize yakışır bir oran olmadığı gibi, son konferansımızda aldığımız karar gereği parti yöneticilerimizin ve üyelerimizin en az yarısının kadın olması hedefimize ulaşmak için henüz çok yolumuz var.

Partimiz, özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara'nın sanayi bölgeleri ve kent merkezleri olmak üzere, hizmet ve sanayi işçilerinin yoğun yaşadığı illerde örgütlenme faaliyetlerini hızlandırmış ve bu durum üye dağılım oranlarına da yansımıştır. Parti örgütlenmemiz, emekçi karakterli bölgelerde işlerliğe sahip bir hale gelmiş, bu durum da bize diğer tüm bölgelerde örgütlenme faaliyetlerini arttıracak olanaklar hazırlamıştır. Parti örgütlerimiz büyüdükçe,

bugüne kadar alışık olduğumuz sanayi ve hizmet işçilerinin mücadelesi başlıklarının yanında, çeşitli toplumsal kesimlerin, tarım emekçilerinin ve kırsalda yaşayan yurttaşların da sorunları gündemimize gelecektir.

Parti üyelerimizin iller bazındaki dağılımı aşağıda sunulmuştur. Örgütlenmemiz öncelikle büyük kentlerde güç kazanmış, ardından sanayi bölgelerini içeren kentlere doğru uzanmış ve kırsal kesimlerde de yaygınlaşmıştır.

İstanbul	19%	Diyarbakır	2%
İzmir	13%	Kocaeli	2%
Ankara	6%	Şanlıurfa	2%
Antalya	4%	Mersin	2%
Hatay	4%	Sakarya	2%
Tekirdağ	3%	Van	2%
Muğla	3%	Sinop	2%
Bursa	3%	Çanakkale	2%
Adana	2%	Eskişehir	2%
Gaziantep	2%		

Partinin 2021 yılındaki bu bilançosundan sonra önümüzdeki dönem nasıl bir parti örgütü hedeflediğimize dair tartışabiliriz. Saray Rejimi'nin gerileme evresine girdiği, toplumsal dinamiklerin güç kazanmaya başladığı bu günlerde partiyi yeni döneme nasıl hazırlayacağımız önemli bir konu olarak ortaya çıkıyor. Konunun kendisi oldukça gelişkin bir tartışmayı gerektirse de bu yazı ile başlangıcı yapmak istiyoruz. Kitleleri ilgilendiren konuların tümünde olduğu gibi, günümüzün sosyalist partisi nasıl olmalı tartışmasında da çeşitli sosyalist örgütlerden çok çeşitli yanıtlar alabiliriz. Bizim için günümüzün sosyalist partisi, kitleleşmeye uygun, emekçi kitlelerin niteliksel dönüşümünü bünyesinde barındırabilecek olandır. Günümüzün sosyalist partisi, *kendiliğinden sınıf* olan işçilerin *kendisi için sınıf* olma aşamasına geçişini sağlayacak partidir..

Gezi'den önce, Gezi'den sonra

Komünist'in bu sayısındaki yazılarda aslında Türkiye İşçi Partisi'ni doğuran koşullar belirginleştiriliyor. Sosyalist hareketin tarihi, altmışlı yıllarda doğuş koşullarını, yetmişli yıllarda radikalizmini, seksenlerde sağduyu çabasını, doksanlarda ise çözülüş sürecinden sonra elde kalanları korumaya dönük bir örgütlenme modelini yansıtıyor. Özellikle doksanlı yılların korumacı siyaset ve örgüt anlayışı iki binli yıllara da yansımıştı. Gezi'ye kadar, sosyalist hareketimiz çeşitli evrelerden geçmiş, ergenlik çağının sonlarındaki bir genç gibi tüm korkularını ve heyecanlarını birlikte yaşayarak bocalıyordu. Gezi'de solun tarihi değişti.

Gezi'den sonra Türkiye İşçi Partisi, uzun ayrışmalar, kıvrım noktaları, şekillenmeler sonucunda oluştu. Partinin bugünkü durumuna gelmesi farklı dinamiklerin kesiştiği bir süreçle söz konusu oldu; örneğin kitleler ölçeğinde siyaset yapacak duruma gelmesi ya da bir kırsal bölgede, kır emekçilerinin on yıllar içinde işçileşmeye başlaması ile partinin doğması gibi süreçler iç içe gelişti. Sosyalist harekete ve partilere mahsus bu süreçler burjuva partileri için geçerli değildir. Burjuva partileri, birbirlerine çok benzer yanlar taşırlar. Seçimler arasındaki dönem birbirlerine çok yakın siyaset izleyip, seçim dönemlerinde sandıkla birbirlerini korkutmaya çalışmaları bilindik bir yaklaşımdır. Fakat örneğin işçi hakları, mülkiyet ilişkileri gibi konularda ağızlarından farklı şeyler duyamayız.

Parti, kuruluşunda diyalektik oluşumun tüm kademelerini de içerdi. Güçlükler, gruplaşmalar, bölünmeler ve başka türlü sınavlara maruz kaldı. Kadrolar sürekli yenilendi, entelektüel gruplar partiye katıldı, bir kısmı ayrıldı, partinin yaşamı kitlelerin canlı mücadelesini yansıttı. Bu anlamda kitlelerin deviniminin diyalektiği ile parti diyalektiği birbirine benzerdir.

Saray Rejimi'nin toplumun tüm kesimlerine yönelik saldırıları sürerken, bu saldırıların en önemlilerinden biri, işçi sınıfına ve emekçi halk kesimlerine yönelik şiddetli ekonomik saldırı oldu. Bu çeyrek dilimde ülkemiz, ITUC'ın yayınladığı Küresel Haklar

Endeksi'nde en kötü 10 ülke arasında yer aldı. Bahsettiğimiz ekonomik saldırıyı göğüslemenin tek yolu güçlü bir işçi sınıfı partisi inşa etmektir, ki bugün bu yoldayız.

Hedeflerimizin en başında, parti çalışma birimlerini yurdun her noktasında örgütlemek gelmektedir. Bu sene, üye sayısı on binin üzerine çıkmış, ülkenin hemen her ilinde çalışma birimlerini oluşturmuş bir kitlesel parti hedefimiz var. Üyelerin tümünü örgütsel anlamda işlevli hale getirecek düzenlemelerin varlığı ve sürekliliği konusunu es geçmeden, günümüzün iddiasının kitlesel bir sosyalist parti olduğunu belirtmemiz gerekiyor. İşçi sınıfı ile doğrudan temas kurma olanaklarının olduğu ve işçi ve emekçilerin donmuş yılları üzerinden atmaya başladığı bu süreç, sosyalist partimizin kitleselleşmesi için oldukça önemli olanaklar sunuyor. Gezi sonrası ülkede donmuş toprak üstündeki buzlar çözülmeye başlamış, örgütlenme için verimli bir dönem açılmıştır. Daha düne kadar kendisini işçi görmeyen toplumsal kesimler, bugün kendilerini eğitim emekçisi, plaza emekçisi, sağlık emekçisi olarak tanımlamaya başlamış, sosyal sınıflar dünden daha da belirgin hale gelmiştir. 2021 Temmuz ayında 8 fabrikada 700'den fazla işçinin sürdürdüğü grevler buna bir örnektir. Bursa, İstanbul, Kocaeli, Tekirdağ, Manisa gibi illerde süren işçi hareketini sosyalist politik çizgide örgütlemek ve iktidar hedefine yönlendirmek ise partinin temel hedefidir. İşçilerin politik hedef birliği güçlü bir sınıf partisinin varlığına bağlıdır. Zor koşullar altında güçlü bir temsiliyete ulaşmayı başaran partimiz, işçi hareketini örgütleyecek bir örgütsel yapının kalıcı ve sürekli modelini örgütlemeyi de geciktirmemelidir.

Kadrolaşma: Komünistlerin, işçilerin, gençlerin partisi

Türkiye İşçi Partisi, önemli bir kadrolaşma dinamiğine sahip. Bu kadro dinamiğini üç ölçüğe ayırmayı tercih ediyoruz: Komünistler, gençler ve direnişçi öncü işçiler. Partinin en önemli kadro dinamiği mücadele alanlarına göre doğal önderlik vasıfları geliştirmiş komünistler, geleceğini kazanmak isteyen gençler ve

emeğini sendikal alandaki içi boş tartışmalara değil de parti örgütlenmesine vakfeden işçilerdir. Doğal önderlik, parti eğitimleri ile yaratılabilen bir özellik değildir. Ancak komünistlerde bulunur ve dönemsel olarak öne çıkarılabilir ve parti eliyle geliştirilebilir. Bugün parti, bu özelliğe son derece ihtiyaç duymaktadır. Aynı şekilde enerjisini sendikal alandaki kariyer tartışmalarında değil de alan ve fabrika örgütlenmesinde kullanan işçi kadroların varlığı da oldukça önemlidir. Parti, bu öncü işçilere içerisinde rahatlıkla devinebileceği ve üretebileceği bir ortam sunmalıdır. Gençler, dönem dönem yükselen hareketlere önderlik ediyor, sonra duruluyor ve geri çekiliyor. Süreklileşmiş bir hareket olarak partinin büyüklüğü, gençlerin dinamizmine, sorumluluk almalarına bağlı; yol açmak zorundayız.

Parti kadrolaşması, aynı zamanda bu üç dinamiğin etkileşimi ile gerçekleştirilecektir. Aynı ayrı gençlerin, komünistlerin ya da işçilerin yeteneklerinin veya bilinçlerinin toplam etkisi, partinin toplam gücünden azdır. Partinin gücü, içerisine kattığı tüm dinamiklerin toplamının bileşkesidir. Bu güç, üyeler ve kuşaklar arasındaki ideolojik birliğe ve bu ideolojik birliğin sağlanacağı disipline bağlıdır. Kadrolaşma, yalnızca eylem aktivizmi, çalışkanlık ile değil işçi sınıfı ideolojisine dayanan mücadele bilincinin içselleştirilmesi ile mümkündür.

Parti örgütünün kuruluşu

Parti örgütlenmesi en küçük yapı taşı olan çalışma birimlerinden başlar. İlk kez örgütlendiğimiz bir ilçede öncelikle birim çalışması örgütlenir. Birim çalışması, çalışma yaptığı ilçede ilçe örgütünü kurma hedefini güder. İlçe örgütü kurulmuş bir ilçe, o ilin diğer ilçelerinde de birim faaliyetleri organize eder ve diğer ilçelerin de kuruluşlarını örgütler. Bir ilde, en az üç ilçe örgütü kurulmuşsa, il örgütü kuruluşu hedeflenir. İlçe ve il örgütlerinin temel hedefi sorumluluğunda bulunan örgütlerde görevsiz tek bir üye kalmayacak şekilde organizasyon yapmaktır. Partinin her üyesinden isteyebileceği bir iş, her üyenin de partiye aktarabileceğini bir yeteneği olmalıdır. Bu şekilde oluşturulan birimler partinin güçlü

ve süreklileşmiş çalışma tarzını var edecektir. Sağlam, süreklileşmiş bir örgüt, önemsiz, küçük iş olarak görülen işlerin dahi ciddi bir disiplinle yapılmasını gerektirir. Partinin düzenli işleyebilmesi için tanımlanan tüm işler zamanlıca yapılmalıdır. Partiyi güçlendirmek, örgütlemek, daha kabiliyetli kılmak parti çalışmalarını gündeminin merkezini teşkil eder.

Sosyalist parti, burjuva partileri gibi milyonlarca içi boş üyeden oluşan bir insan yığını olamaz. Sosyalist parti, her şeyden önce, üyelerini, emekçi sınıf mensuplarını eğitmek, geliştirmek ve bilinçlendirmek zorundadır. Bu bilinçlenme aşamasının en üst noktası, örgütlü politik mücadele edebilecek bir üye görüntüsü yaratmaktır. Aynı şekilde, burjuva partileri için seçmen ve üye aynı kategoridedir. Burjuva partileri düzeni muhafaza etmek, emekçi kitlelerini aldatmak için kitleleri en yakınlarında görmek ister ve oy hesaplarını bunun üzerinden yaparlar. Sosyalist parti, üyelerini tarihsel ve güncel görevlerini yapabilecekleri şekilde donatır; onlara, işçi sınıfı iktidarı için politik ve örgütsel görevler yükler. Sosyalist parti örgütlenme, eğitim, bilinçlenme çalışmalarını önceliklendirir. Oy potansiyeli ve seçmen kitleleri bu çalışma tarzının sonucunda oluşur. Gerçekten de yalnızca seçim dönemlerinde ortaya çıkan insanları ve yüklü bağışçıları ile bir burjuva partisinin birimli, kurullu çalışmasına gerek yoktur. Fakat sosyalist parti, yarının da partisi olduğundan, kurullu ve birimli çalışmak zorundadır.

Temel yapıtaşları: Birimler

Çalışma birimleri, ilçe örgütünün yapıtaşı, en önemli alanlarıdır. Birimler alanlarında partinin politikalarını, dünya görüşünü yayar, toplumda öne çıkan kesimleri örgütlemeye çalışır. Partinin emekçi toplumsallığı içerisinde yerleşebilmesi, kalıcı olabilmesi birimlerin yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya disiplinli bir şekilde örgütlenmesine bağlıdır. Birimler parti eylemlerini kitlelere taşıırken, kitlelerden de partiye güncel, somut mücadele başlıkları, yeni üyeler ve maddi katkı getirirler. Bu birimler aynı zamanda düzen güçlerinin partinin kiteselleşmesini engellemek

için atacağı adımları da boşa çıkaracaktır. Parti ancak bu birimlerle kitlelerin taleplerini, yönlerini algılayacak ve ivedilikle müdahale edecek bir güce kavuşacaktır.

Birimlerin organize olamadığı noktalarda parti çalışmaları bireylere daralacaktır. Bu daralma, bireysel çabaların değerini bir kenara koyduğumuzda faaliyetlerin tümünün bireylere indirgenmesi tehlikesini doğurur. Aynı şekilde çalışma birimlerinin bulunduğu yerelliklerde, ilçe yönetim kurullarının oluşturulmadığı durumlar da partinin faaliyetlerinin yalnızca birimlerle temsil edilmesi ve etkileşmelerin önünün açılması tehlikesini doğuracaktır. Bu sebeple tüm birimler, ilçe yönetim kurulu üyelerinin sekreterliklerinde örgütlenir. Bu birimler yerelliklerde kitle çalışmaları yapan birimler olabileceği gibi, mali ve teknik çalışma yapan ya da toplumsal olaylarda dönemsel kurulan yapılar da olabilir. Buradaki en önemli nokta, bu kurulların, yereldeki tüm gündemleri ülkenin politik gündemleri ile birleştirme kabiliyetidir.

Parti birimleri, yerelliklerde yaşadıkları tüm sorunları, başarıları ve başarısızlıkları ilçe yönetim kurullarına aktarmalıdır. Çalışma birimleri, ayda en az iki kere toplantı yaparlar. İlçe yönetim kurulları, kendilerine bağlı tüm birimlerin deneylerini diğer çalışma birimlerine ve parti merkezine aktarır, birimlerin icraatlarını en küçük ayrıntısına kadar takip eder ve sonuçları il yönetim kurullarına aktarır. Her üye mutlaka bir çalışma biriminde görev almalıdır. Birimler, emekçilerin çalışma ve yaşama yerlerinde kurulmalı, partinin emekçi kitleleri içinde kalıcılışmasını sağlamalıdır.

Çalışma birimleri,

-Parti tüzük ve programını üyeler ile tartışır, üyelerin özümsemesini sağlar.

-Partinin tüm yayınlarını eğitim malzemesi olarak kullanır, okunmasını teşvik eder.

-Çalışma yaptıkları bölgelerde emekçilerin genel durumlarını araştırır ve bu araştırmalar sonucunda merkez kurullara ve bürolara raporlar sunar.

-Emekçilerin çalışma şartlarını araştırır ve buna uygun örgütlenme faaliyetleri organize eder.

-Emekçilerin yaşam alanlarının, sosyalleşme noktalarının tespitini yaparak yerleştirir.

-Partinin merkezi bürolarından destek alarak propaganda materyalleri üretir.

-Ayda en az iki kez örgütlenme çalışmalarında gelinen durum, ilişki tanımlamaları, listeleme çalışmaları üzerine toplantılar yapar.

Bu çalışma birimleri, parti faaliyetinin süreklileştirilmesi ve kalıcılaştırılması bakımından hayatiyeti olan kurullardır. Birimler, parti ile kitleler arasındaki ilişkinin düzenli, genişletilmiş, netleşmiş ifadesidir. Birimlerin başarısı, partinin başarısı, başarısızlık ise yine partinin başarısızlığı olacağından, raporlama mekanizmaları doğru inşa edilmelidir.

Sonuç yerine

Bu yazıda, partinin vardığı gelişkinlik düzeyinin örgütsel alana da yansıdığını nesnel ölçütlerle ortaya koymaya çalıştık. Elimizdeki veriler, partimizi kurduğumuz ilk gün hedeflediğimiz ve üzerinde titizlikle durduğumuz işçi sınıfı partisi olma kararının, üye ve yöneticilerimiz nezdinde başarılı olduğunu ortaya koyuyor.

Partimizin dördüncü yılı olan 2021, her yönü ile önemli bir aşama oluyor. Yıllardır titiz bir çaba ile önümüze koyduğumuz kitleselleşme kararı, bu sene ne kadar gerçekçi olduğunu kanıtlamıştır. Örgütsel çalışmalarımızın geldiği noktayı ve sonrasını tartıştığımız bu yazının, yılın son çeyreğinde yapacağımız kongremize de bir katkı olmasını diliyoruz.

ENGELS OKUMAKILAVUZU

ALİ CENK GEDİK
ALP TANLASI
BERAT ÇELİKOĞLU
CAN SOYER
ÇAĞATAY TARHAN
EBRU PEKTAŞ
G. EMRE GÜRCANLI
İLKE BEREKETLİ
METİN ÇULHAOĞLU
ÖZGÜR DİRİM ÖZKAN
ŞİLAN GEÇGEL
TANER TİMUR

ENGELS

OKUMAKILAVUZU

ileri
kitaplığı

ileri
kitaplığı

Mafya Videolarından Düzen Muhalefetine: Bu Pislği Ne Temizler?

MEHMET KARAKUŞ

Saray Rejimi ve Türkiye halkları açısından son dönemeci değerlendireceğimiz bu yazı aslında Gezi Direnişi'ni milat olarak alabileceğimiz çok uzun bir dönemi içeriyor. AKP iktidarının Türkiye halkları tarafından en ciddi sarsılışı diyebileceğimiz Gezi Direnişi ve onu seyreden 7 Haziran'a kadarki 2 yıllık süreçte toplumsal muhalefetin büyüyen etkisi AKP'yi belli tercihler ve ittifaklar yapmaya zorlamıştır. Toplumsal muhalefetin büyüyen etkisiyle 7 Haziran seçimlerinde AKP iktidarı yenilgiye uğratılmış ve bugün Saray Rejimi olarak cisimleşen iktidar-devlet yapısı bu yenilginin ardından şekillenmeye başlamıştır. Türkiye'nin en karanlık dönemlerinden biri olarak gösterebileceğimiz 7 Haziran-1 Kasım arası Saray Rejimi'nin de inşa zemini olmuştur. Hem bu süreçte hem seyreden zamanda MHP iktidarın ortağı olmuş, cihatçı çetelere sınırlar açılarak operasyonel güç olarak kullanılmış, geçmişte ismi faili meçhullerle anılan derin devletçiler bağrılara basılmış, kolluk güçlerinde Fetullahçılar'dan boşalan koltuklara ülkücüler yerleştirilmiştir. İktidar yapısı resmi ideolojisi Türk-İslam sentezi olan, hem resmi hem paramiliter kendine ait operasyonel gücünü oluşturan, kendi emrinde çalıştırabileceği medya ağını kurarak yandaş haberler ve dizilerle ideolojik yeniden üretimi sağlayan Saray Rejimi düzeni, böylece inşa edilmiştir.

Bu kısa özetli hafıza tazelemeye özellikle yer vermek ihtiyacı hissettik. Zira bugünü değerlendirmeye başlayacaksak, daha ötesi değerlendirip dönüştürme iddiasına sahipsek önce adını koymak, sorunu doğru tariflemek gerekir diye düşünüyoruz. Bugün Türkiye'nin sorunu bir iktidar sorunu olmanın ötesinde bir rejim sorunu, Saray Rejimi sorunudur. Bugün Türkiye'nin başka bir sorunu olan devrimci muhalefet de bu gerçeği saptayabildiği ölçüde bu somut zeminde kendisini var edebileceği kökleri bulacaktır.

Çözülme ve çöküş

Belki tarihin ironisi olarak da görülebilir, HDP ve Kürtlere saldırarak, terörize ederek iç savaş politikasıyla inşa edilen rejimin aradan geçen zamana rağmen hala bu zeminde tepiniyor oluşu yitip giden kitle konsolide kabiliyetinin bir fotoğrafıdır. Toplumsal muhalefeti bölerek, nefret tohumları ekerek inşa edilen rejim için bugünün fotoğrafı daha ziyade freni boşalmış kamyonun gidişini andırmaktadır. Rejim uzun bir süredir, çoğu zaman muhalefeti de hizaya soktuğu dincilik ve milliyetçilik kartlarını çok sık oynamaya başlamıştır. Ayasofya'nın açılışından İstanbul Sözleşmesi'ne uzanan açılımlar ve belli periyotlarla HDP'ye açılması gündeme gelen kapatma davaları, yanısıra HDP'yi hedef gösteren terörize edici söylemler en başat örneklerdir. HDP İzmir Binası'na "planlanan" saldırı tüm bu hedef göstermelerin bir sonucu ve bugüne kadar güdülen politikanın bir adım öteye taşınmasıdır. Tıpkı 2015 7 Haziran seçimlerinden 2 gün önceki Diyarbakır mitingi saldırısıyla başlatılan süreç gibi bir ortam yeniden kollanmıştır, fakat Doğan Ergün'ün İleri'deki köşesinde söyledi gibi, "bu kez duyduğumuz bir inşanın değil çöküşün sesidir."¹

Rejim bir kez daha iç savaş politikasına mı sarılmıştır, nabız mı yoklamaktadır kesin bir şey söyleyemiyoruz. Bildiğimiz, gördüğümüz şey, 6 yıldır her alanda türlü sistematik saldırılarla siyaset hakkı gasp edilmeye çalışılan, HDP özelinde Kürt iradesinin teslim alınmadığıdır. Bundan da önemlisi, toplumsal muhalefetin köp-

1 Doğan Ergün: "5 Haziran'dan 17 Haziran'a, kuruluştan çöküşe, İleri Haber, 18.06.2021.

rüsü Kürt ve Türk halklarının ortak mücadelesinin aşındırılma girişimleri yine boşa çıkmıştır. Rejimin bundan sonraki manevralarında en önemli belirleyenlerden birisi de bu köprünün sürekliliği ve genişleme ihtimali olacaktır kuşkusuz.

Saray Rejimi olarak adlandırdığımız makrodan mikro alana birbirine çıkar ilişkisiyle bağlı iktidar yapısının uzun bir süredir yaşadığı sıkışmanın ve iç gerilimlerin çıktısı Peker'in itirafları olmuş oldu. Peker'in itiraflarıyla tecelli eden iktidar bloğundaki çözülme hali sol kamuoyu, gazeteciler vs. açısından malumun ilanyken, itiraflarla birlikte iktidar bloğundaki çözülmenin genel kamuoyunun, toplumsal muhalefetin gündemine girmiş olması meseleyi farklı bir boyuta taşıdı.

Meselenin emekçiler nezdinde bir diğer potansiyel önemi daha vardır bızce. Emekçi sınıf içerisinde özellikle kendisini sağ siyasette addedenlerde kalıtsallaşmış iktidarlar üstü devlet refleksi, devlet anlayışına olan tamahın sarsılma potansiyeli. Bir olasılık, devlet içindeki açığa çıkan kriminal ilişkiler, iktidar-mafya-ticaret üçgeni, vergilerinin ne idüğü belirsiz bakanlara huzur hakkı niyetine peşkeş çekildiğini gören emekçilerde “itibardan tasarruf olmaz“ yahut “vatan elden gidiyor ne domates biberi“ gibi hamaset dolu ideolojik söylemlerin kitle konsolidasyonu bakımından ne derece tesiri olabilir ki? İhtimaldir...

5'li çeteden medya devlerine, çeşitli sermaye gruplarına kadar mafyanın da içerisinde olduğu birikim süreci bolluk dönemini geride bırakmış, kendi doğal sınırlarına dayanmıştır. Dolayısıyla bu sınırlılık hali iktidarı kendisine yakın gruplar arasında tercih yapmaya, idare etmeye zorlamıştır. Şimdilik Peker ilk gözden çıkarılanlar arasındadır, fakat görünen o ki itiraflar gelmeye devam ettikçe çatlak derinleşecek, yeni gedikler de açılacaktır. Tıpkı Marmara Denizi'nin sermaye tarafından yıllardır bir çöplük gibi kullanılmasının ardından doğal sınırlarına dayanması gibi iktidar bloğu için de aynı durum geçerlidir. Bolluk, bereket, herkese yetecek kadar ihaleler dönemi geride kalınca öküz ölmese de zayıf düşmüş ve ortaklık bozulmuş, devlet içi ilişkiler de salyasını akıtmaya

başlamıştır. Bir tarafta ekolojik yıkıma işaret eden deniz müsilajı, diğer tarafta yapısal krize, felakete işaret eden toplumsal müsilaj hali Saray Rejimi'nin bir fotoğrafıdır adeta. Ekolojik yıkım ve yapısal çöküşe ek olarak bir de pandemi krizinin derinleştiği ekonomik krizi, günden güne artan yoksullaşma halini de eklediğimizde toplumsal yıkımla birlikte zannediyoruz ki fotoğraf tamamlanıyor. Bu bütün halindeki fotoğrafın bize gösterdiği en önemli veri ise yönetememe hali diyebiliriz.

Peki Saray Rejimi çevresel, toplumsal, yapısal olarak tarif ettiğimiz, iktidar cephesinden yana reorganizasyon ihtimali dahi kalmadığını gözlemlediğimiz bu kriz halinin doğal sonucunu, çöküşü neden hala yaşamamıştır? Nasıl hala iktidarda bir oraya bir buraya sopa sallayabilir vaziyette, otoriterleşme vesilesiyle hala saldırgan ve esnek politikalar güdebilmektedir? Bu kısmı da elbette ana muhalefet cephesinden başlamak üzere toplumsal muhalefete uzanan bir damarı ilgilendirmektedir.

Çıkış yolu

Bir yerde bir çöküşten bahsediliyorsa, orada çıkış, yeniden kuruluş gibi opsiyonları da doğalında hesaba katmak gerekir. Ne var ki somut durumda Türkiye'de bu çıkışı, yeniden kuruluşu sahiplenebilecek bir düzen içi odak göze çarpmamaktadır. Son 2 ayı geçkin süredir siyasetin seyrini Peker'in ifşaları belirler duruma gelmişken, daha doğru tabirle rejim manevralarını buna göre şekillendirirken, düzen muhalefeti Saray'ın derinleşen çatlaklarına razı seyirci görünümlü çizmektedir. Yeni gedikler açmayı da rejimin günbegün erirken saldırganlaşan politikalarına karşı sıcak savaşı da tercih etmemektedir. Zira AKP halihazırda ha gitti ha gidecektir. Düzen muhalefeti halkın kaderini zamanı, ihtimalleri bile belirsiz bir seçime terk etmekte bir beis görmemektedir (*Biz bu satırları yazarken Erdoğan seçim için Haziran 2023'ü işaret etmiştir*).

İktidar-mafya-ticaret üçgeninde buz dağının yalnızca görünen yüzü bile toplumda bir karşılık bulmuşken, Millet İttifakı "hükümet istifa" kampanyasına girişmekten dahi imtina etmiştir. Düzen muhalefedinin hepimize ezberlettiği seçim vizyonunun yanısıra,

tuğlalar çekildiğinde, toz bulutunun ittifağın ortaklarından İYİ Parti'ye kadar ulaşacak olması da kuşkusuz bu siyasi tercihin sebeplerinden sayılabilir. Tuğlaları çekecek öfke ve irade çoktan düzen muhalefetini aşmış, güdümünden çıkmıştır.

Peker'in ifşaları siyaset mecrasının büyük bölümünü işgal etmiş durumdadır ve bizce de böylesi olağandır. Konu genel kamuoyunun, halkın gündeminde yer edinmişken "gündemimizi bir mafyanın sözleri mi şekillendirecek" havasıyla tasarrufta bulunmak pek politik bir tavır olmayacaktır. Siyasetin akışkan doğası gereği belirleyen bir odak, gündem açabilen bir kuvvet olmadığı taktirde o boşluğu dolduracak birileri illa ki olacaktır. Burada verili durumun dışında bir nesnellik varmış gibi davranmak hakikati ötelemekten fazlasına yaramayacaktır. Bahsi geçen mafyanın alelade bir aksiyon insanı değil de doğrudan iktidara yakın sermaye gruplarıyla iş tutmuş, iktidar adına mitingler düzenlemiş olması da bir başka parametredir.

Fakat diğer tarafa da iktidardaki sıkışmanın bir çıktısı olarak da yorumlanabilecek HDP'nin kapatılması hamlesinin tekrardan gündeme getirilmesi ve devamında HDP İzmir binasına düzenlenen saldırı vardır. Kılıçdaroğlu partisinin grup toplantısında, İzmir'de HDP binasına yapılan saldırıyla Diyarbakır'da AKP binasına yapılan saldırı mizansenini (*saldırıyı gerçekleştirenlerden birinin AKP ilçe yöneticisinin yeğeni olduğu ortaya çıktı*) arasında bir analogi kurarak saldırıları birer provokasyon olarak değerlendirme gayretkeşliğini sürdürmüş, ikincisini ise bir misilleme olarak değerlendirme-yi tercih etmiştir. Millet İttifakının HDP konusundaki olumsuz tutarlılığını, muhalefet tarafında da sakınan tavrını sürdürmüştür. Nasıl ki siyaset dilinde uzun bir süredir Cumhur İttifakındaki AKP ve MHP bir ve yek olarak anılıyorsa, bizce özellikle HDP konusundaki tutumunda CHP'nin de uzun süredir içerisinde bulunduğu Millet İttifakı ve oradaki ortaklığı göz ardı edilmemelidir. Dönemsel ve taktiksel olarak başlasa da Millet İttifakı kayda değer bir süredir bir cephe olarak anılmakta, genişleme ihtimalleri dahi konuşulmaktadır. Dönemsel olarak başlayan ittifak bir yolculuğa dönüşmüş ve bu yolculukta gerçekleşen ilişkilenmelerle -güdü-

len esnek siyasetten de kaynaklı- İYİ Parti'nin hassas noktalarının CHP'nin de siyaset tarzına sirayet etmesi olağan sayılmalıdır. Bu yolculuğun taktikten öte uzun erimli bir iktidar stratejisine dönüşmesi hiç de ihtimal dışı değildir. İttifakın potansiyel adayları Gelecek ve Deva partileriyle “güçlendirilmiş parlamenter sistem” vurgularında ortaklaşmalar ve buna ulaşmanın yöntemi olarak devamlı bir seçim vurgusu, gidici olan AKP sonrasına hazırlık halleri bu ihtimali güçlendirir niteliktedir.

Tüm stratejisi Post-AKP dönemine hazırlık olan ve işi gücü bırakıp Z kuşağı oylarının peşine düşen, ancak bunu yaparken de bir parodiye dönüşmekten öteye geçemeyen ana muhalefet cephesi, toplumsal öfkeyi kapsayamayacak, toplumsal muhalefetin gerisine düşmüş bir pozisyonudadır. Öyle ki bu siyaset tarzı en basit yaşamsal konularda verilen reaksiyonlara dahi sirayet etmiş durumdadır. Müzik yasağına karşı gelen tepkilerden CHP Genel Başkan Yardımcısı'nın “AKP gidince after party verme” vaadi ve İmamoğlu'nun müziği hayatımızdan çıkarmayalım diye “12'den sonra kulaklıkla dinleyin” önerisi ertelemeci ve uyumlu muhalefette ısrarın sonucu bir karikatürleşme sayılmalıdır.

Başlangıçta söyledik yine hatırlatalım. AKP-MHP iktidarı meclis, ordu, yargı, sivil bürokrasi, medya, akademi gibi başat kurumlara çökmüş, buraları kendi ideolojik mekanizmalarına dönüştürmüş, çürümüş bir rejim otoritesidir. Elbette Peker'in itiraflarıyla rejim dönülmez bir yola girmiştir, çözülme kaçınılmazdır. Fakat diğer yandan bu rejime hiç de azımsanamayacak ölçüde çıkar ilişkileriyle bağlı çeşitli gruplar vardır. Bunlardan ilk akla gelenler en popülerleri 5'lisi olan sermaye grupları, uyuşturucu-silah tacirleri, tarikat ve cemaatler. Bizim kanaatimiz rejimin sağladığı bu nimetlerden bir seçim sonucuyla vazgeçilmeyeceği. Olası bir diğer seçenek de AKP'nin güç kaybetmesi, Erdoğan'ın yeniden Cumhurbaşkanı seçilememesi durumunda belli pazarlıklarla bu durumun kabul görülmesi. Bu da pasta payı küçülse de pastaya yine ortak olunması anlamına gelir ki amiyane tabirle helalleşme siyasetinin kumarı burada bitecek, buradan halkın çıkarlarına bir sonuç beklemek iyimserlik olacaktır.

Burada bir ek daha yapmamız gerekiyor. Ana muhalefet iktidarın yönetememe krizinin yanında düzenin içinde bulunduğu, geri dönüşü olmayan yapısal krizi okuyamamakta yahut bilinçli bir tercihle hesaba katmamaktadır. Halbuki iktidar içi çatlakların, çıkar çatışmalarının artmasının musluktan çağlayan suyun artık damlamasının bir sonucu olduğunu görmek zor değil. AKP gibi iktidar ortaklarına “ne istedilerse vermekten” imtina etmeyen bir partinin böylesi bir kaotik süreçte artık bir şeyler veremiyor oluşu açıkça bu kendi sınırlarına dayanmış yapısal kriz kaynaklıdır. Her bakımdan çürümüş, sınırlarına dayanmış bir yapıyı hükümet kol-tuğunun değişmesi mi kurtaracaktır?

Toplumsal muhalefetin ana partisi

Ana muhalefette hal böyleyken, çürüme ve çöküş olarak değerlendirildiğimiz bu süreçten Türkiye halkları için gerçek bir çıkışı konuşmak istiyorsak bu elbette toplumsal muhalefetin ana partisinden geçiyor. Bu parti elbette işçilerin, emekçilerin, gençlerin, kadınların yani toplumsal muhalefetin doğrudan öznesi olan, bu iktidarın suç işlediği bilimum kesimlerin partisi olabilmelidir. Halka umut olacak irili ufaklı direnişleri büyütmenin yahut yenilerini yaratabilmenin imkanlarını zorlamalı, toplumsal muhalefetin iktidar eliyle sindirilmeye, ana muhalefet eliyle ehlileştirilmeye çalışılan dinamizmini zinde tutmalıdır. En önemlisi Saray Rejimi'yle helalleşmeyi değil, hesaplaşma iddiasını gütmelidir.

Kuşkusuz bunlar toplumsal muhalefetin ana partisi için “red flag”, bir adım gerisine düşülmeyecek değerler olmak durumundadır. Bunlar elbette önemliyken, toplumsal muhalefetin misyonunu ve onun partisinin vizyonunu tariflemek de bir o kadar önemlidir. Ana muhalefetin tutumuna değinirken rejimin bir seçim sonucuyla yıkılması olasılığının zayıflığına yahut bel bağlanamayacak kadar güçsüz bir politika olduğunu söylemeye çalışmıştık. Olası bir diğer seçenek olarak da Erdoğan'ın bir seçim kazasına kurban gitmesi, AKP'nin güç kaybetmesi durumunda iktidarı paylaşacağını düşünen ana muhalefetin pazarlığa oturmak zorunda kalacağı senaryo ve gruplara işaret ettik. Bunlar siyasette göz önüne alın-

ması gereken ihtimallerdir, yazılıp çizilebilir. Bizce çizgiyi tam burada çekmek gerekiyor ki, toplumsal muhalefetin ana partisi emekçi halkın kaderini ne bu kirli pazarlık olasılıklarına ne helalleşme yanlılarına terk edecek tıynetle olmayacaktır.

Türkiye İşçi Partisi'ni toplumsal muhalefetin ana partisi pozisyonuna getirme yükümlülüğü bugün Saray Rejimi'ne karşı yaşam mücadelesi veren tüm güçlerin omzundadır. Seçimlerin Türkiye siyasetindeki geçişlerde yerini ve önemini göz ardı etmiyoruz. Türkiye İşçi Partisi olası seçimlerde halkı seçeneksiz bırakmama- lı, en önemlisi helalleşme partilerine mahkum etmemelidir. Fakat Saray Rejimi'nden gerçek bir kurtuluşu konuşacaksa, yeni Türkiye'yi kimlerle kuracağımızı belirleyecek olan şey rejimi yıkacak olan toplumsal muhalefet güçlerinin dinamizmidir. Toplumsal muhalefetin dinamizmi ve örgütlülüğü dillere pelesenk olmuş "seçimi kaybetseler de gitmezler" anlayışının yerine rejimi yıkacak olan inatçılığı koyacaktır. Toplumsal muhalefet dinamizmi, gitmez denilen AKP-MHP iktidarının uğrattığı yenilginin ardından tıpış tıpış gitmek zorunda kalışının garantörüdür.

Türkiye'de toplumsal muhalefetin potansiyel bakımından hiç de gözardı edilmeyecek bir dinamizmi vardır, dönem dönem spon- tane şekillerde ortaya çıkmıştır. Türkiye İşçi Partisi, düzen muhalefetinin enerjisini sömürdüğü, ehlileştirdiği toplumsal muhale- fet güçlerini bünyesine katmaya, spontane gelişen dinamizmi bir forma kavuşturmaya gayret ediyor. Toplumsal muhalefetin TİP'te bütünleşen, örgütlü bir forma kavuşan dinamizmi Saray Rejimi'ni yıkabilecek yegane güç, Türkiye halklarının ve emekçi sınıfın gündemine devrim fikrini sokabilecek en somut formeldür.

Öyleyse bitirirken hatırlatmak fayda vardır. Peker'in 7. videosu- nun ardından CHP sözcüsü "bu pislikleri ancak sandık temizler" mesajı vermişti. Biz de buradan tekrar altını çizelim: Bu pislikleri ancak devrim temizler!

Göçmen Emegine Marksist Bir Yaklaşım

TOPRAK AKIN

Göçmen sorunu özellikle Suriye savaşından sonra Türkiye’de sıkça konuşulan bir konu haline gelmiştir. Ancak, göç meselesi iki yüzyıldır kapitalist sistemin çıkarları etrafında şekillenen bir olgudur. Göç meselesi hakkında birden fazla perspektiften ve özel konudan yola çıkılabilir olsa da bu makalede uluslararası göçe Marksist bir perspektiften bakmaya çalışacağım ve göçmen krizine sosyalist solun yaklaşımına dair cevaplar arayacağım.

Göçmen Sorunu ve Marksizm

Göç konusunda ilk kapsamlı teorik çalışma Ravenstein’in göç yasaları çalışmasıdır. Bu çalışmada göçü etkileyen temel faktörlerin ekonomi ve mesafe olduğu tespit edilmiştir. Ancak kadınlar açısından bu temel faktörlere kendi yaşadıkları coğrafyalarda maruz kaldıkları ataerkil şiddete karşı özgürleşme arzusu da eklenmelidir. İtme-çekme kuramı ve neoklasik yaklaşım da Ravenstein’in çalışması temel alınarak inşa edilmiş ve göçe ekonomik açıdan yaklaşmıştır. Marksist yaklaşım da yine benzer şekilde fakat emeği esas alarak sermaye için ucuz emek hareketliliği anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu ucuz emek hareketliliği yaklaşımı, çevre ülkelerden kadın istihdamı sağlandığını ifade ederek göç konu-

sunda kadınlara dair bir söz söylemiş olur. Göçmen entegrasyon modellerine gelecek olursak, İngiltere örneğini verebileceğimiz imparatorluk modeli, Almanya örneğini verebileceğimiz etnik model, göçmen açısından mutlak asimilasyon anlamına gelen cumhuriyetçi model ve ev sahibi ülkenin politik normlarıyla karşı karşıya gelmeyecek şekilde kültürel, etnik ve dinsel çeşitliliğe “izin veren” çokkültürlü modelden söz edilebilir.

Farklı göçmen nüfusların koşullarını şekillendiren eşitsiz güç yapısına meydan okumayı başaramayan postmodern bir paradigmanın ötesine geçmek için Marksist bir yaklaşıma gün geçtikçe daha çok ihtiyaç duyuyoruz. Marks'ın kapitalizm eleştirisi, sermaye birikiminin acımasız bir biçimi olarak emek sömürsünü ve kapitalist sistemin temel bir özelliği olarak sınıf egemenliğini ifşa eder. Nüfusun kitlesel hareketi olarak göç, kapitalist eşitsiz gelişme ve genişlemenin hem bir sonucu hem de bir bileşenidir. Kapitalizmin ortaya çıkışından beri ortaya çıkan ve emperyalizmin çıkarları bağlamında şekillenen köleleştirilmiş insanların zorunlu uluslararası hareketi, Avrupalı yerleşimcilerin sömürge göçü, elitlerin ve imtiyazları kısıtlı göçmen işçilerin ulus ötesi göçü ve kırdan kente iç göç; bunların hepsi kapitalizmin eşitsizliğinin, egemenliğinin, sömürgeci ve emperyalist genişlemesini sağlar ve bunu göç yoluyla yeniden üretir.

Uluslararası göç, kapitalist ülkelerin emperyalist ve sömürgeci yayılmalarıyla şekillendi. Batı medyası ve çeşitli siyasetçiler göçü 1945'te savaş sonrası dönemde ortaya çıkan ve 1970'lerin küreselleşmesinde hızlanan bir fenomen olarak ifade etse de uluslararası göç uzun zamandır Avrupa kapitalist modernleşmesi sürecine dahildir. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Atlantik köle ticareti milyonlarca Afrikalıyı pamuk, şeker ve diğer emtia üretiminde tarlalarda köleleştirilmiş işçiler olarak Amerika'ya göçe zorladı. Zorunlu göç ve köleleştirilmiş insanların emeğinin acımasızca sömürülmesiyle biriken servet, sanayileşmenin koşullarını yarattı ve Avrupa'da kapitalist sınıfın yükselen gücünü ateşledi. Marks, vahşi köle ticaretinin ve sömürgeciliğin kapitalizmin ilkel birikimindeki temel rolünü keskin bir şekilde ortaya koymuştur: “Av-

rupa dışında gizlenmemiş yağma, köleleştirme ve cinayet yoluyla ele geçirilen hazineler anavatana geri dönmüş ve orada sermayeye dönüştürülmüştür.” (Marx-Engels, 1973)

Diğer taraftan Avrupalılar geçtiğimiz yüzyıllarda okyanuslar ve kıtalar üzerinden Amerika ve Pasifik Adalarına göç ederek yerli halkları topraklarından ve hatta hayatlarından mahrum ettiler. Avrupalı göçmenlerin yerleşimci sömürgeciliği ve yerleşimci sömürgeci gücü, köleleştirilmiş insanların zorunlu göçüne tam bir karışıklık içinde, göçün süreci ve sonuçlarında eşitsizliği ve şiddeti nasıl kucakladığına apaçık bir örnek. Çağdaş neoliberal kapitalist küreselleşmede, uluslararası göç, göçmen gruplar arasında büyük bir maddi eşitsizlik yaratmaya devam ediyor. Ataerkil cinsiyete dayalı iş bölümünün pekiştirilmesi, sömürge sonrası ırk hiyerarşisi ve eşitsiz kapitalist gelişme, bu eşitsizliğin temel sebebidir. Türkiye dahil olmak üzere, Avrupa ve ABD’de ev içi bakım hizmetlerinde çalışan kadınlar bu maddi eşitsizliğin önemli örneklerindedir. Bu kadınlar, işçi haklarının yasal korumasından yoksundur ve çoğu zaman kötü muameleye, hatta istismar ve şiddete maruz kalırlar. Geçici göçmen işçilerin sayısındaki artış, uluslararası emek göçünün bir başka göstergesidir: Bunlar arasında Kanada’daki mevsimlik göçmen çiftçiler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki Arap ve Asyalı inşaat işçileri ya da Türkiyeli işçilerin Irak’a dönemsel olarak inşaat işçisi olarak gitmeleri örnek gösterilebilir. İşçi haklarını korumak için uygun politika veya yasalar olmadan, geçici göçmen işçiler savunmasız bir konumdadır, kolayca sömürüye maruz kalırlar, düşük ücretler ve kötü çalışma ve yaşam koşullarıyla karşı karşıya kalırlar. Gelişmiş ülkelerde de uluslararası işçi sınıfı göçmenleri sermayenin kâr etme ihtiyacını karşılamaktadır.

Kapitalizm, tarihsel gelişimi ve küresel genişlemesinde, göçmen nüfuslar arasında büyük bir eşitsizlik yaratan ırksal hiyerarşi ve ataerkillikle birleşti. İmkanları kısıtlı göçmenler için eşitlik ve adalet için çabalamak, ana akım medyanın, halkın göç algısını, göçmenleri tehdit ya da kazanç olarak gören ikili bir bakış açısını değiştirmek için, göçü kapitalist eşitsiz kalkınma ve küresel-

leşmenin içsel bir parçası olarak anlama yönünde değiştirmesini gerektirir. Marksist bir eleştiri, göçü değil, kapitalizmi çözülmesi gereken bir sorun olarak görmeye yönelik epistemolojik bir değişimi gerektirir.

Marksist göç teorileri

Çeşitli Marksistler tarafından geliştirilen Marksist yaklaşım temelde ekonomik faktörlerin ve sınıf temelli bir siyasi sürecin göç politikalarını şekillendirdiği iddiasından yola çıkar. Kapitalistlerin, ücretler üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşturmak ve böylece kendi kârlarını artırmak için göçmen işçi ithal ettiğini ileri sürer. Göçmenler bir “endüstriyel yedek işgücü ordusu” oluştururlar ve göç, kapitalist gelişmenin bir parçasıdır. Bu bağlamda Marksist yaklaşım birkaç unsurdan oluşur.

Birincisi, emek göçünün kapitalizmin yapısal bir parçası olduğu ve kapitalist egemen sınıfa hizmet ettiği. Bu nedenle kapitalistler, kapitalist gelişme boyunca eşitsiz gelişme gösteren ülkeler arasındaki göçü teşvik etmişlerdir.

İkincisi, ekonomik döngüdeki dalgalanmalar ve işsizlik oranları kısa vadede göçü etkiler. Ekonomik durgunluk dönemlerinde hükümetler, bu durgunlukların kapitalizmin krizlerine dönüşmesini önlemek için göçü durdurur, hatta tersine çevirir.

Üçüncüsü, kapitalist sınıfın farklı kesimlerinin göçle ilgili çıkarları, büyük sermayeye mi yoksa daha düşük kâr oranlarına sahip endüstrilere yatırılan sermayeye mi ait olduklarına göre farklılık gösterir. İlki göçmenliğin düzenli hale getirilmesini tercih ederken, ikincisi daha büyük ölçüde sömürülebilecek yasadışı göçmenleri işe alır veya uzun süreli işsizlik dönemlerinde bile göçü teşvik etmeye çalışır.

Marksist teoriye göre toplum iki sınıfa ayrılır: kapitalistler/burjuvazi ve işçi sınıfı/proletarya. Bir bireyin sınıf konumu, üretim araçlarıyla ilişkisi tarafından belirlenir. Göç, “işçinin sermaye tarafından dikte edilen üretim araçlarının örgütlenmesine boyun

eğmesinin” ve “sektörler, bölgeler ve ülkeler arasındaki eşitsiz gelişmenin” sonucudur (Castells, 1975: 34). Göç, sadece gelişmiş kapitalist ülkelerin değişen insan gücü ihtiyaçları tarafından üretilmez; daha ziyade, emperyalizmin mevcut aşamasının yapısal bir eğilimidir. Sonuç olarak, kısa vadeli istihdam durumu, göç düzeyindeki değişikliklere hemen yansırken, uzun vadeli eğilim, göçmen emeğindeki sürekli büyümedir (Castells, 1975: 36). Göç, egemen kapitalist sınıfa çeşitli şekillerde hizmet eder (Portes, 1981; Petras, 1981).

İlk olarak, kapitalistler, işçi sınıfı ücretlerini aşağı çekmek için göçmen emeğini “endüstriyel yedek ordu” olarak kullanırlar. İkincisi, göç, kapitalistlere genişleyen sermaye birikimi süreci için emek sağlar. Üçüncüsü, göç, kârların düşme eğilimine karşı egemenlerin kullandığı bir silahtır. Dördüncüsü, göç ekonomideki ani dalgalanmaları önler ya da yavaşlatır. Beşincisi, göç yapısal enflasyona karşı koyar. Altıncısı, göç işçi sınıfını böler. Kapitalistler bu son amaca, eğitim sistemi ve medya üzerindeki kontrolleri aracılığıyla ırkçılığı teşvik ederek ulaşırlar. Örneğin, Marks ve Engels (1962: 551-52), kapitalist sınıfın gücünü korumasına yardımcı olan İngiliz ve İrlandalı proleterler arasındaki karşıtlığı tanımlar. Yedincisi, ırkçılık kapitalist sistem içinde sınıf oluşumuna katkıda bulunur. Bonvenkerk (1991: 387-88) ve Miles (1989), ırksallaştırmanın bireyleri kategorilere ayırarak, üretim araçlarına göre yapısal konumlara tahsis ederek sınıfı bölmeyi kolaylaştırdığını ileri sürerler. Son olarak, bazı Marksistlere göre göçmen emek, topluma sosyo-ekonomik merdivenin en alt kademesinden girmekte, böylece yerli işçileri daha yüksek bir kademeye yükseltmekte ve sınıf çatışmasının yoğunluğunu azaltmaktadır.

Gorz (1970), yabancıların belirli kol işlerinin büyük bir kısmını oluşturduğundan, çok sayıda yerli işçiyi, sendikalara üye olma, sol partilere oy verme veya sol partilere oy verme olasılıklarının daha düşük olduğu yerli işçi sınıfını kol gücüyle çalışmayan sektörlerle ittiğini açıklar. Çoğu Marksist yazar, göçün uzun vadeli büyümesini kapitalizmin yapısal bir parçası olarak vurgularken, Castells, gelişmiş kapitalist ekonomilerin göçmen emeğini düzenlediğini,

göçü geçici olarak sınırladığını ve hatta ekonomik gerileme zamanlarında göçmenleri sınır dışı ettiğini belirtiyor. Bu tür kısıtlamalar, durgunlukların kapitalizmin krizlerine dönüşmesini engeller. Castells (1975: 55), doğrudan aşırı üretimin neden olduğu klasik krizlerin aksine, günümüz krizlerinin öncelikle sermaye fazlalarının ve finansal hareketlerin sonucu olan enflasyon tarafından üretildiğini öne sürer. Bu krizler, enflasyon ve durgunluğun veya stagflasyonun birleşimi ile karakterize edilir, ancak sonuç benzerdir: Durgunluğa yol açan aşırı üretim.

Göçmen emek, üç nedenden dolayı kapitalizmin krizleri için ideal çaredir:

- 1) Genişleme aşamasında çok üretkendir;
- 2) Aşırı üretim tehlikesi olduğunda, durgunluk aşamasında zorluk çekmeden hariç tutulabilir (*sınır dışı edilebilir mesela*);
- 3) Az tüketir, dolayısıyla genişleme dönemlerinde enflasyon gerilimleri azaltır ve durgunluk dönemlerinde talepteki düşüşü yumuşatır. Göçmenlerin ücretli (*ve dolayısıyla tüketici*) olarak ortadan kaybolması, toplam efektif talep düzeyi üzerinde çok az etkiye sahiptir, bu nedenle efektif talepte çok az değişiklikle üretken kapasite azaltılabilir ve dalgalanmaların kapitalizmin krizlerine dönüşmesi önlenir.

Bu teoriler, Karl Marx tarafından erken çalışmalarında geliştirilen ve çok çeşitli ekonomik ve politik konulara titizlikle uygulanan bir araştırma yöntemi olan tarihsel materyalizme dayanmaktadır. Isaiah Berlin, Karl Marx'ın rakipsiz entelektüel biyografisinde, "O [*Marx*] onu yeni bir felsefi sistemden çok pratik bir toplumsal ve tarihsel analiz yöntemi ve siyasi strateji için bir temel olarak görmedi" der (1996: 89). Marx hiçbir zaman kapsamlı bir tarihsel materyalizm açıklamasını yayınlamamasına rağmen, temel ilkeleri oldukça kısa ve öz bir şekilde özetledi: İnsanlar yürüttükleri toplumsal üretimde, zorunlu ve iradelerinden bağımsız belirli ilişkilere girerler; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretim güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin

toplama, toplumun ekonomik yapısını, yani yasal ve politik üst-yapıların üzerinde yükseldiği ve belirli toplumsal bilinç biçimlerine tekabül eden gerçek temeli oluşturur. Maddi yaşamdaki üretim tarzı, yaşamın sosyal, politik ve ruhsal süreçlerinin genel karakterini belirler. (Marx, 1959: 43)

Aynı toplumsal eleştiri damarı içinde, 19. yüzyılda Marx ve Engels tarafından öncülük edilen ve Gorz (1970), Marshall (1973), Castells (1975) ve Nikolinakos (1975) tarafından geliştirilen Marksist göç teorileri, odak noktası modern dünyada insan göçünün sömürücü ve yıkıcı yönleri üzerinedir. Marksist göç teorilerinin ana odak noktası, modern dünyada baskın üretim biçimi haline geldiği için kapitalizm altındaki emek göçüdür. Kapitalizm öncesi göç, düşman bir nüfusun istilasına ve yerinden edilmesine, demografik baskıya, üretim araçlarındaki veya toprak mülkiyeti koşullarındaki değişikliklere veya kuraklık veya toprak tükenmesi gibi çevresel faktörlere karşı toplumsal bir tepki olarak görülür. Bu tür kapitalizm öncesi göç, tarihseldir, ancak siyasal analizi öncelikli değildir. Marksistler, şimdiye kadar var olan tüm toplumların tarihinin sınıf mücadelelerinin tarihi olduğunu kabul ederken, bu, kapitalizmin geleneksel toplumlara sızması ve nüfusun çoğunluğunun yabancılaşmış ücretli işçilere dönüştürülmesidir. Göçü yönlendiren ekonomik güçler Marksist analizin üç temel tezi –emek değer teorisi, kapitalist üretim tarzında kâr ve ücretler arasındaki ters ilişki ve kapitalist ekonomilerde yedek hizmet ve üretim işgücünün gerekliliği– üretimin temel yönlerini tanımlar.

Emek değer teorisi, ekonomik değer yaratılmasının temelini insan emeğini yerleştirir. Bu tez, bir ürün veya hizmet üretmek için gereken emek miktarına bakılmaksızın, değer yalnızca arz ve talebin bir işlevi olduğunu iddia eden neoklasik piyasa değer teorisiyle taban tabana zıtlık içindedir. Emek değer teorisine göre, sermaye birikimi doğrudan emeğin sömürülmesine bağlıdır. Sermayenin emek talebinin esnek olması, kapitalist ülkelerdeki göç politikalarını anlamamanın merkezinde yer alır. Ekonomik

genişleme dönemlerinde, işgücü talebi artar ve sanayi merkezlerine ve serbest ticaret bölgelerine iç işgücü göçünü ve sanayileşen ülkelere uluslararası işgücü göçünü teşvik eder. Durgunluk ve ekonomik daralma dönemlerinde, işgücü talebi azalır, işsizlik yaratır ve uluslararası göçmenler söz konusu olduğunda bazen geri dönüşü tetikler (*hem kendi ülkelerine gönüllü geri dönüşler hem de ev sahibi ülkelere zorla sınır dışı edilmeler dahil*). 1990'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde, başta Meksika'dan ve aynı zamanda küresel Güney'deki diğer ülkelere olmak üzere kitlesel (*ve büyük ölçüde belgesiz*) göçü teşvik eden ekonomik patlama ve 2001'de başlayan ve 2007–2009 durgunluğu sırasında hızlanan ekonomik gerileme tarihteki en büyük belgesiz göçmen sınır dışı edilmesini teşvik eden, kapitalist ülkelere ekonominin göç politikasını esnek emek talebi yoluyla nasıl yönlendirdiğinin çağdaş bir örneğini sunuyor.

Kapitalist üretim tarzında kâr ve ücretler arasındaki ters ilişki – üretimden elde edilen kârın, ücretlerin payının azalmasıyla aynı oranda artması ve bunun tersi– kapitalist ülkelere resmi ve kayıt dışı göç politikasını da yönlendirir. Göçmen işgücü, özellikle daha az gelişmiş ülkelere gelen yoksul göçmenler, gelişmiş ülkelere vatandaş işçilerden önemli ölçüde daha düşük ücretlerle istihdam edilebilir. Etkin yasal korumadan yoksun olan belgesiz göçmen işçiler daha da düşük bir ücretle işe alınabilirler. Tarihsel olarak, sermaye birikimi, modern dünyada göçmen emeğin sömürülmesiyle doğrudan bağlantılı olmuştur (Zinn, 2003). Yedek hizmet ve üretim işgücü iktisadi genişleme dönemlerinde ortalamanın altında ücretlerle çalıştırılabilen ve daralma dönemlerinde ciddi siyasi sonuçlar olmaksızın özetle işten çıkarılabilen bir işçi sınıfı olan yedek hizmet ve üretim işgücünün varlığı, tüm kapitalist ekonomiler için temel bir ihtiyaçtır. Yedek işgücünün kullanılması, düzenli olarak istihdam edilen işçilerin sermaye karşısındaki konumunu zayıflatır ve genel ücret düzeylerini düşürür. Tarihsel olarak, kadınlar, çocuklar, bir ülkenin kırsal veya ekonomik olarak bunalımlı bölgelerinden gelen iç göçmenler, yerli etnik ve kültürel azınlıklar ve göçmen nüfus, yedek hizmet üretim

işgücünün çoğunluğunu oluşturmuştur. Batının birçok gelişmiş ülkesinde, doğu ve güneyden gelen belgesiz göçmenler yedek işgücünün çekirdeğini oluşturuyor. Kapitalist üretimin bu üç temel ekonomik gücü, Sanayi Devrimi'nin başlangıcından bu yana işçilerin ve ailelerinin tüm kitlesel göçlerinde kolaylıkla gözlemlenebilir. Yönetilen göçün ortaya çıkan çeşitli stratejileri, batının gelişmiş ülkelerinin 21. yüzyılda ekonomik hegemonyalarını sürdürmeye yönelik son girişimlerini temsil ediyor.

Marksist göç teorileri tarihsel olarak hem neoliberal hem de ana akım akademik iktisatçılar tarafından kapsamlı eleştirilere maruz kaldılar. Bazı eleştirmenler, Marksist yaklaşımın kapitalist ekonomilerin dönemsel genişleme ve daralmaları ile göç politikaları (*yasadışı göçmen emeğinin kullanılmasına ilişkin gayri resmi politika dahil*) arasındaki kısa vadeli korelasyonları açıkladığını kabul ederken, çoğu muhalif Marksist teorilere karşı birkaç eleştiride ortaklaşır.

Marksist göç teorilerine yönelik eleştiriler

Sermaye birikimi ve göç politikası

İlk eleştiri, sermaye birikimi ile göçmenlik politikası arasında yedek hizmet ve üretim işgücü sağlamak için tasarlanmış uzun vadeli bir ilişki olduğuna dair Marksist iddiayı sorgular. Bu eleştiri, son otuz yılda neoliberal küreselleşme altında büyük bir eğilim olan emek göçünün (*çeşitli resmi geçici işçi programlarının kurulması ve kapitalist ülkelerde belgesiz göçmen nüfusunun genişlemesi dahil*) aşırı yükselişini görmezden gelerek ortaya atılan bir iddiadır. 21. yüzyılın başında, tahminen 11 ila 12 milyon belgesiz göçmen (*çoğunlukla Meksika vatandaşları*) ABD'de yaşadı, çalıştı. Kuzey Afrika'dan birkaç milyon "travailleurs sans papiers" (*belgesiz işçi*) ikinci büyük kayıt dışı göçmen işçi göç merkezi olan Fransa'da istihdam edildi.

Ekonomik nedenselliğin sorgulanması

İkinci eleştiri, göçe yönelik Marksist yaklaşımın ekonomik odaklığının, bu teorilerin mültecileri veya politik olarak yönlendirilen

diğer göç politikalarını açıklamaya izin vermeyecek kadar ekonomik nedenselliğe odaklanmış olmasıdır. Bu eleştiri basitçe yer-sizdir. Herhangi bir göç eğiliminin veya başka bir olayın Marksist analizi, hiçbir zaman birleşik bir büyük teorinin mekanik uygulamasının ürünü değildir. Marksist teori, tarihsel materyalizmine dayanarak, göçün ekonomik olduğu kadar politik yönlerini de açıklayabilir. Bunun en iyi örneklerinden biri, Marx'ın İngiltere'nin İrlanda'ya zorla göç politikalarına ve bunların 19. yüzyıldaki sonuçlarına yönelik bütünlüklü eleştirisidir (Marx ve Engels, 1953).

Göçün etnik boyutları

Marksist göç teorilerinin üçüncü eleştirisi, göçün etnik boyutlarını açıklamak için çok sınırlı olduğu iddiasıdır. Bu eleştiri noktası, ikincisiyle aynı nedenlerle geçersizdir. Göçün etnik yönleri genellikle tek tek ülkelere ve onların benzersiz tarihlerine o kadar özgüdür ki, soyut teorinin aksine somut koşullara ve olaylara vurgu yapan tarihsel materyalizm, mevcut en iyi analiz yöntemini sunar.

Savaş zamanı göçü

Marksist göç teorilerinin savaş sırasındaki göç politikalarını genel olarak hesaba katmadığına dair dördüncü eleştiri tamamen yanlıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika arasında, askere alınan Amerikalıların yerine Meksikalı tarım işçilerini tedarik etmek için yapılan ikili Bracero Programı ve savaş sonrası dönemde ABD hükümetinin Wetback Operasyonu kapsamında müteakip kitlesel sürgünlerin en apolitik analizi bile, savaş zamanlarında göçü anlamaya yönelik Marksist yaklaşımın geçerliliğini göstermektedir.

Küreselleşme bağlamında göç son derece karmaşık bir olgudur. Marksistler, kitlesel göç de dahil olmak üzere modern dünyanın mega trendlerini, tarihsel materyalizmin titiz bir şekilde uygulanması yoluyla ortaya çıkarılan ekonomik itici güçler açısından anlamaya çalışırlar. Marksist göç analizi nesnel değildir ve öyleymiş

gibi de yapmaz; durmaksızın göçün sömürücü ve yıkıcı yönlerine odaklanır ve her zaman tüm ülkelerdeki işçi sınıfları için sosyal adaleti teşvik edecek siyasi stratejiler için temeller arar.

Türkiye'deki göç olgusu da yukarıda Marksist Göç Teorileri kapsamında saydığımız maddelerin dışında değildir. Türkiye İran, Irak, Afganistan ve Suriye'den yoğun göç almıştır, almaya devam etmektedir. Özellikle 2011'de başlayan Suriye savaşıyla "Emevi Camisinde namaz kılma" hayalleri eşliğinde Suriyeli göçmenler ülkeye seve seve (!) ve kontrolsüzce alınmıştır. Ancak tabii o Emevi Camisinde namazın kılınmayacağı belli olunca Suriyeli mülteciler bu sefer de AB ile para karşılığı anlaşarak ülkede rehin tutulmuştur. Suriyeli mültecilerin yoğunluğu, Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik çıkarıcı politikaları mülteci krizini daha da derinleştirmiştir. Şu an Türkiye AB ülkeleri için bir sınır askeri işlevi görmekte, sınır kapılarını açmaması karşılığında AB'den para almaya devam etmektedir.

Göçmen krizinin siyasal bağlamının yanısıra bir de görünmez göçmen emeğinden bahsetmek gerekir. Ümit Akçay, Gazete Duvar'da Göçmenlerin Türkiye Ekonomisine etkileri başlıklı yazısında göçmen emeğinin görünmezliğini şöyle incelemiştir:

Göçmenler, inşaat ve tekstil gibi sektörlerde kayıt dışı da olsa çalışarak Türkiye'de oluşan millî gelire katkıda bulunuyorlar. Ancak resmi istatistiklerde Türkiye'nin nüfusuna dahil edilmedikleri için, kişi başına düşen gelir hesabına katılmıyorlar. Sonuçta gerçek durum ile resmi istatistiklerdeki durum arasındaki açığı giderek artırıyor. Bu durum, yani millî gelir rakamlarının gerçekte olduğundan daha yüksek görünmesi, hükümetin sığınmacılara mülteci statüsü vererek vatandaşlık yolunu açmamasının gerekçelerinden biri olabilir. (Akçay, 2017)

Akçay, bahsi geçen yazısında göçmenlerin kayıt dışılığının ayrıca enflasyonda %2,5'lik bir düşüşe de sebep olduğunu da ifade ediyor.

Sonuç: Sosyalist sol göçmen sorununa nasıl yaklaşmalı?

Uluslararası göç kapitalizmin doğuşuyla beraber ortaya çıkmıştır. Ancak göçmenlerin yasal statülerine ve haklarına yönelik çalışmalar, hukuki açılımlar göç olgusunun kendisiyle kıyaslayınca oldukça yenidir. Bu açıdan ele alındığından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki sığınma hakkı ve 1951 Sözleşmesi'nde oluşan mülteci hakları “uluslararası kamuoyu”nun veya ulusal hukuk düzenlerinin bahşetmesiyle ortaya çıkmamıştır. Tersine bu hakların içeriği, fiili olarak göçmenlik/sığınmacılık/mültecilik gerçekliğinden doğmuş ve bu fiili durumu düzenleyici, dolayısıyla da sınırlandırıcı bir niteliğe sahip olmuştur. Öte yandan sığınma hakkı Bildirge'de evrensel bir insan hakkı olarak ilan edilse de süreç içerisinde net bir içeriğe kavuşmamıştır. Sığınma hakkının esnek tutulması, esnekliğin mülteciler lehine değil ama devletler lehine sonuç doğurmasına yol açmıştır.

Haliyle, asıl soru bugün Suriyeli mülteciler örneğinde olduğu gibi, milyonlarca insanı birden ilgilendirebilen böylesi bir soruna çare bulmak nasıl mümkün olacaktır? Göç olgusunun yeni bir mesele olmadığını söylemiştik. 1918 tarihli SSCB Anayasası'nın bu sorunun çözümüne dair bir cevabı vardı:

Madde 20: Tüm ulusların işçilerinin dayanışmasının sonucu olarak Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Rusya Cumhuriyeti'nin topraklarında yaşayan, çalışan ve işçi sınıfına mensup olan yabancılara Rus vatandaşların tüm siyasi haklarını verir. Ayrıca Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti yerel Sovyetlerin bu gibi yabancılara karmaşık formaliteler olmaksızın yurttaşlık verme hakkını tanır. Madde 21: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti siyasi ya da dini zulüm nedeniyle sığınma talep eden tüm yabancılara barınma (sığınma, iltica) imkânı sunar.

Ülkede bulunan -üretim katılmak koşuluyla- tüm yabancılara “karmaşık formalitelere” yer vermeksizin yurttaşlık hakkı ve politik-dini sebeplerle zulüm gören yabancılara da sığınma (*iltica*) hakkı tanınmış. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer almasına rağmen sağlamaştırılmayan ve ilerletilmeyen burjuva sığınma hakkı (*ki pek çok ülkede “karmaşık formalitelere” tabi tutulmuştur*) ve 1951 Sözleşmesi’ndeki mülteci hakları, Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi, devlet bürokrasisinin “karmaşık” düzenlemelerinin ardından ancak yarım yamalak uygulamaya geçirilebilmiştir.

Ancak sosyalist iktidarı kurana kadar göçmen sorununu görmezden mi geleceğiz? Sosyalist solun başta Suriyeli sığınmacılar olmak üzere çeşitli sebeplerle ülkeye sığınmış olan bütün insanlara kapıların açılması, oturma, çalışma ve diğer temel hakların tanınması yönünde taleplerini dillendirmenin önemli olduğunun altını çizmek gerekiyor. Arapça konuşan göçmen nüfusu ve 10 yıldır aralıksız devam eden Suriyeli göçünü hesaba kattığımızda Suriyeli göçmenlerin topluma entegrasyonu, burada büyümekte olan çocuklara dair çalışmalar, göçmen yoğun bölgelerde Arapça materyallerin de üretilmesi gittikçe daha acil bir gündem olarak Türkiye sosyalist solunun karşısında durmaktadır. Sol, Türkiyeli işçilerle aralarında bir köprü görevi görecektir mekanizmalar üretmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Berlin, I. (1996) Karl Marx: His Life and Environment, 4th ed. New York: Oxford University Press. Bovenkirk, F., Miles, R., & Verbunt, G. (1991) Comparative studies of migration and exclusion on the grounds of “race” and ethnic background in Western Europe: a critical appraisal. *International Migration Review* 25(2), 375–379.
- Castells, M. (1975) Immigrant workers and class struggles in advanced capitalism: the Western European experience. *Politics and Society* 5(1), 33–66.
- Castles, S. & Kosack, G. (1985) *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*. New York: Oxford University Press.
- Cheng, L. & Bonacich, E. (eds.) (1984) *Labor Immigration under Capitalism*. Berkeley: University of California Press.
- Gorz, A. (1970) Immigrant labor. *New Left Review* 61. IOM/World Bank/WTO (2004) Background Paper. Trade and Migration Seminar, Geneva, Oct. 4–5, 2004. At www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/sem_oct04_e/background_paper_e.pdf, accessed Jan. 17, 2012.
- Marshall, A. (1973) *The Import of Labor: The Case of the Netherlands*. Rotterdam: Rotterdam University Press. Marx, K. (1959) Excerpt from *A Contribution to the Critique of Political Economy*. In

• Toprak Akın - **Göçmen Emeğine Marksist Bir Yaklaşım**

- L. Feuer (ed.), *Basic Writings on Politics and Philosophy: Karl Marx and Frederick Engels*. Garden City, NY: Doubleday.
- Marx, K. (1970) *Capital: A Critique of Political Economy*. New York: International Publishers.
- Marx, K. - Engels, F. (1973) *The German Ideology*. New York: International Publishers. Marx, K. & Engels, F. (1953) *On Britain*. Moscow: Progress Publishers. Marx and Engels Internet Archive. At www.marxists.org/archive/marx/works/1853/03/04.htm,
- Marx, K. & Engels, F. (1969) *The Communist manifesto*. Marx and Engels Selected Works, Vol. 1. Moscow: Progress Publishers. Marx and Engels Internet Archive. At www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/
- Meyers, E. (2000) Theories of international immigration policy – a comparative analysis. *International Migration Review* 34(4), 1245–1281.
- Miles, R. (1986) Labor migration, racism and capitalism in Western Europe since 1945. *Capital and Class* 28, 49–86.
- Morawska, E. (1990) *The sociology and historiography of immigration*. In V. YansMcLaughlin (ed.), *Immigration Reconsidered: History, Sociology and Politics*. New York: Oxford University Press.
- Nikolinakos, M. (1975) Notes toward a general theory of migration in late capitalism. *Race and Class* 17(1), 5–18.
- Papadementriou, D., Meissner, D., Rosenblum, M., et al. (2009) *Harnessing the Advantages of Immigration for a 21st Century Economy: A Standing Commission on Labor Markets, Economic Competitiveness, and Immigration*. Washington, DC: Migration Policy Institute. At www.migrationpolicy.org/pubs/StandingCommission_May09.pdf.
- Petras, E. M. (1981) The global labor market in the modern worldeconomy. In M. M. Kritz, C. B. Keely, & S. M. Tomasi (eds.), *Global Trends in Migration*. New York: The Center for Migration Studies of New York.
- Saniye Dedeoğlu ve Çișel Ekiz Gökmen, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları, Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri*
- Yin, Siyuan, *Towards a Marxist Critique of the Political Economy of Migration and the Media*
- Michael Pröbsting (2015) Migration and Super-exploitation: Marxist Theory and the Role of Migration in the present Period of Capitalist Decay, *Critique*, 43:3-4, 329-346, DOI: 10.1080/03017605.2015.1099846
- Meyers, E. (2000). Theories of International Immigration Policy-A Comparative Analysis. *The International Migration Review*, 34(4), 1245-1282. doi:10.2307/2675981
- Constitution of the Russian Soviet Federated Socialist Republic, 1918
- Müttecilerin Hukuki Statülerine İlişkin Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi)
- Ümit Akçay (2017) “Göçmenleri Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Gazete Duvar*
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/03/20/gocmenlerin-turkiye-ekonomisine-etkileri>
- <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>
- http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/DISKAR_4.SAYI_.pdf

Siyasal Katılımdan Konformist Tüketiciliğe: Yurttaşın Neoliberal Dönüşümü

ALP TANLASI

Yurttaşlık kavramı ilk ortaya çıktığından bu yana farklı tanımları içinde barındırmış olsa da bugün birbiriyle çok temelden çelişen iki tanımın pençesinde bulunmaktadır. Yurttaş; toplumsal bir sorumluluğa sahip, hayatını belirleyen siyasete müdahil ve siyasal haklarının bilincinde olan bir kişi midir; yoksa bireysel gelişimini sürdürerek devlete kambur olmamakla yükümlü, ekonomik menfaatlerine odaklı, girişimci ve bu doğrultuda piyasaya uyum sağlamış olan kişi midir?

Yurttaşın hakları ve sorumlulukları her coğrafyada ve tarihte farklı bir bağlama sahip olmuştur. Burada devletlerin çizdiği sınırlar kadar, yurttaşların farklı siyasi, etnik, dinsel ve ekonomik topluluklarla sürüklendiği yön de önemlidir. Dolayısıyla yurttaşlık kavramının tanımı sürekli bir mücadelenin ürünüdür.¹

Öte yandan, yurttaşlık kavramına dair tartışmalarda bireyden mi yoksa toplumdan mı yola çıkılacağı büyük bir tartışma konusudur. Çünkü bu nokta yurttaşın varoluş amacını, haklarını, sınırla-

1 Alev Özkazanç, "Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara: 2009, s. 247-274.

rını belirleyen tartışmaların referans noktasıdır. Bu referans noktasının ele alınması ise, neoliberalizm tartışmalarından bağımsız olduğunda toplumsal zeminini yitirmiş olur. Bu sebeple okuyacağınız makale siyasal katılımın öznesi olan yurttaşla dair tartışmaları ve onun dönüşümünü ele alacaktır.

Modern Yurttaş

Aydınlanma dönemi ile başlayan düşünsel dönüşümün derinleşmesi, İngiltere’de tarımda başlayan kapitalist üretim ilişkilerinin ilerlemesi, bunlarla benzer zamanlarda orta sınıfların elindeki zenginliğin artmasına paralel olarak feodal beylerin ekonomik ve askeri açıdan zayıflaması bu toplumsal yapının yıkımını başlatmıştır.² İngiltere’de parlamenter dönüşüm, Amerika’da Bağımsızlık Bildirgesinin yayınlanması ve Fransız Devrimi ile başlayan burjuva devrimleri toplumsal ilişkileri bütünüyle dönüşüme uğratmıştır. Feodal ilişkiler hızla yıkılmaya, “sıradan” insan siyasetin öznesi olmaya başlamıştır.

Modern dönemde siyasete kadınlar, mülk sahibi olmayanlar, emekçiler de çeşitli toplumsal hareketlerle dahil olmuş ve ulus-devletin yönetiminde hak iddia etmişlerdir. Modern yurttaşlık, bu bağlamda bir anayasal eşitlik ilkesini barındırmaktadır. Ancak sorunlar çözülmüş değildir: “Radikal bir eşitlik yaratmakta başarısız olmuştur. Yoksulluk giderilememiş, [çok çeşitli] toplumsal kesimlerde yabancılaştırıcı, aşağılayıcı, damgalayıcı, standartlaştırıcı, gözetici imaları nedeniyle hoşnutsuzluklara yol açmıştır. Devletin büyük çıkar gruplarıyla doğrudan ilişkiler temelinde örgütlenmesi, birey ve örgütsüz, güçsüz kesimlerin aleyhine gelişmiştir.”³

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından sosyalist blokun ve emek mücadelesinin dünya çapındaki etkileri ile piyasanın işleyişindeki bir takım eşitsizlikleri azaltmaya çalışan sosyal demokrat siyasi hareketler ortaya çıkmış, kamu bütçesinden yurttaşların da pay

2 Ellen Meiksins Wood, *Kapitalizmin Kökeni: Geniş Bir Bakış*, Çeviren: A. Cevdet Aşkın, Yordam Kitap, İstanbul: 2020.

3 Alev Özkazanç, a.g.e, s. 261-262.

almasına hassasiyet gösterilmiştir. Burada esas belirleyici olan Sovyetler Birliği ile sosyalist blok ülkelerinin varlığı, sosyalist partilerin ve sendikaların mücadeleleri ya da daha genel ifade edersek yurttaşların süreçlere müdahaleleridir. Ancak 1970'li yıllarda baş gösteren piyasalardaki durgunluk ve yüksek enflasyon, çift kutuplu dünya düzeninin bu haliyle Sovyetler Birliği'ni alt edemeyişi ve refah devletinin gündelik hayatta yol açtığı sosyal sorunlar çeşitli tepkileri üretmiştir. Bu tepkilerin bir kısmı liberal cenahtan daha bireyci bir çıkış amaçlarken bir kısmı da refah devletinin çeşitli kimliklerin temsilinde gösterdiği yetersizliği hedef almıştır.⁴ Yurttaşların müdahalesi sosyal politikalara ağırlık verse de ulus-devletin baskıcı yanlarını ve kapitalizmin eşitsizliklerini ortadan kaldıramayan ithal ikameci birikim biçiminin ortadan kaldırılmasında belirleyici rol oynamıştır. Bu dönem boyunca yurttaşın kim ve ne olduğu konusunda yapılan tartışmalar, 1970'li yıllardan itibaren toplumsal dönüşümün seyrinde etkili olmuştur.

Yurttaşa dair başlıca teorik yaklaşımlar

Modern toplum için yurttaş ne anlama gelir? İyi yurttaş, modern toplumda hangi yükümlülükleri yerine getirir?

Oldukça tartışmalı cevaplara sahip bu sorular, üç ana yaklaşım tarafından yanıtlandırılır. Bunlar liberal, cumhuriyetçi ve Marksist yaklaşımlardır.

Liberal yaklaşım yurttaşlığın hukuki eşitliğini ve ekonomik eşitsizliğini norm olarak kabul eder. Devlet ile sivil toplumu, özel alanla kamusal alanı ayırır. Bu ayrımında özel alanın ve sivil toplumun faydacı bir karakteri olduğunu öne sürer. Devleti soyut ve biçimsel olarak görür ve kamusal alanı devlet üzerinde bireylerin yönlendirmelerini yaptığı, tarafsız ve özgür tartışmaların döndüğü bir alan olarak tarif eder. Liberallere göre herkesin "iyi yaşam"ı farklıdır, dolayısıyla devlet, yurttaşlık için tek bir ideal yaşam tarif ederek bireylerin çıkarlarına ve farklılıklarına saldırma hakkına sahip değildir. Birey kendi kaderini toplumsal koşulların üzerinde

4 a.g.e.

tarif edebilen bir benlik olarak görülmelidir. Yurttaşlık hakkını kullanmak bir tercihtir.⁵ Liberallerin bu yaklaşımının geriye doğru bakıldığında kolektif aidiyet ve eşitlikçiliği zedelediği görülür. Özkazanç bu durumu şöyle ifade eder: “Liberal bireycilik ortak yararı refaha indirgediği için bir pratik olarak vatandaşlığı pek önemsemez ve siyasal katılım boyutunu göz ardı eder.”⁶

Cumhuriyetçi yaklaşım ise insan eyleminin ancak tarihsel bağlamda anlam kazandığını öne sürer. Toplumun ortak yararı adalardan geçmektedir. İyi yurttaş toplum yararına hizmet edendir. Toplumun gelişimi bireylerin hayatlarını da geliştirir. Cumhuriyetçi yaklaşım yurttaşları eşitler olarak görür; iyi yurttaş, toplumun idealleri doğrultusunda çabalarken eşitler arası birincidir. Ancak toplumun idealleri de kolektif bir üretimin sonucudur, dolayısıyla toplulukçular siyasal katılım ve aktif yurttaşlık konusundaki tartışmalar ile konsensüs oluşturmayı amaçlarlar.⁷

Ancak cumhuriyetçi yaklaşımla benzer bir toplumsal perspektiften yola çıkan bir de Marksist yaklaşımı ele almak gerekmektedir. Marksistler sermaye sınıfının, işçilerin ürettiği artık değere el koyma gücüne sahip olmasından doğan eşitsizliği vurgularlar. İşçilerin mülksüz olması, geçinebilmek için çalışma araçlarına erişememesi ve işgücünü ücret karşılığı satmak zorunda olması sınıfsal ilişkilerin, yurttaşlığın inşa ettiği hukuki eşitliği ortadan kaldırdığını öne sürerler. Bu konuda önemli katkılardan birini yapan Wood şöyle ekler:

Kapitalist toplumlarda yurttaşlık ile sınıfsal konumların ayrılmasının iki yönü var: Bir yandan yurttaşlık hakkı, toplumsal ve iktisadi konuma bağlı değil –bu açıdan kapitalizm ile biçimsel demokrasi bir arada olabilir– öte yandan, yurttaşların eşitliği sınıfsal eşitsizliği doğrudan etkilemiyor ve böylece biçimsel demokrasi, sömürüyü temel olarak sağlam biçim-

5 Füsün Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara: 1999.

6 Özkazanç, a.g.e., s. 253.

7 Füsün Üstel, a.g.e.

de koruyor... İktisat dışı farklılıklar, bireylerin her türlü kişisel ve toplumsal kimliklerinden ayrılmış, birbirini yerine kullanılabilir işçiye dönüştüğü emek piyasası içinde yok oldu. En sonunda yurttaşlar topluluğuna katılan “emekçi kitle”, mülksüz, toplumsal dayanışmalarından koparılmış yalıtılmış bireylerin bir toplamı oldu... Önceki kanuni ayrıcalığın ve siyasal tekelciliğin yerini iktisadi avantaj aldı; onu, özel mülkiyetin ve pazarın katıksız iktisadi alanına taşıdı.⁸

Cumhuriyetçilerin ve Marksistlerin öne sürdükleri eleştiriler, liberallerin yurttaşlığın esas eylemi olan siyasal katılımı sadece bir pratiğe indirgediği noktada, daha güçlü bir eleştiriye ihtiyaç doğurur.

Yurttaşın pratikleri: Siyasal katılım

Siyasal katılım, sıklıkla bir pratik olarak ele alınmıştır. Oy vermek, siyasi parti üyesi olmak, dernek üyesi olmak veya bir protestoya katılmak gibi faaliyetler sıklıkla siyasal katılım kavramı ile birlikte ele alınır. Milbrath ve Goel'e göre siyasal katılım yurttaşların hükümeti eleştirmesi ya da desteklemesi amacıyla yapılan faaliyetlerini işaret eder.⁹ Bir başka tanımlamaya göre ise, siyasal katılım bireylerin özgür seçim ve kararları ile önemli pozisyonları kontrol eden kişileri etkilemeye yönelik eylem ve faaliyetleridir.¹⁰

Bu tanımların iki ortak noktası vardır: Siyasal katılım sürecinde sadece özneye odaklanmaları ve ampirik bir araştırma yöntemi kullanmaları. Oysa bütün eylemler gibi siyasal katılım da sadece özne ve sadece katılım eylemi ile incelenemez. Siyasal katılımın bir hedefi, diğer bir deyişle, bir nesnesi vardır. Ayrıca, öznenin nesne ile çeşitli faaliyetler aracılığıyla ilişkiye geçtiği bir toplum-

8 Ellen Meiksins Wood, a.g.e

9 L. Milbrath & M. Goel, *How and why do people get involved to politics?*, Rand McNally Publishing Company, Boston: 1977

10 Ersin Kalaycıoğlu, “Siyasal Katılmanın Anatomisi”, Bilim Akademisi Derneği, 2013. <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyasal-Katilmanin-Anatomisi.pdf>

sal zemin vardır. Siyasal katılım, bu dört noktaya odaklanarak ele alındığında, daha diyalektik bir yaklaşım ortaya çıkar. Siyasal katılımı, “devlet yönetimine katılma hakkı” olarak kabul eden Cem Eroğul, olguyu altı başlık ile inceler: Devletin bağımsızlığı, can güvenliği, insanlaşma, hukuki çerçeve, ideolojik atmosfer ve iletişim araçları.¹¹

Yurttaşın, siyasete katılması, bunun biçimleri ve koşulları etrafında anlam kazanan demokrasi kavramı da incelenirken bu sürece tabi olmak durumundadır. Yurttaşın demokratikleşme için, topluluk olarak çıkarları için, bireysel haklarını korumak için veya devletle kurduğu ekonomik ilişkiler için siyasete müdahalesi bundan dolayı yurttaşlığın pratiğini oluşturur. Dolayısıyla, siyasal katılım ele alındığında, yurttaşın dışarıda bırakıldığı bir tartışma mümkün değildir. Siyasal katılımın öznesi yurttaşsa, siyasal katılımın toplumsal zemini yurttaşın da doğduğu, büyüdüğü ve yaşadığı siyasi, ekonomik, ideolojik atmosferi oluşturur. Bu sebeple, yurttaşı etkileyen toplumsal formasyon analizi, çeşitli ayrımlara girip detaylara inilmeden önce, bize bir yelpaze sunmaktadır.

Bahsi geçen yelpaze, 1975 yılında Şili’de başlayan askeri darbenin ardından bütün dünyaya ekonomik bir plan üzerinden yayılmaya başlayan neoliberal politikalarla birlikte, siyasetin ekonominin önünde bir engel olmaya başlamasını ortadan kaldırmak amacıyla yürürlüğe girmiştir. Neoliberal bakış açısının ekonomi ile birlikte siyasal ve toplumsal hayatta da çeşitli dönüşümlere öncülük etmesi, yurttaşın çerçevesini de yeni mücadelelere sürüklemiştir. Çeşitli tepkilerin ve direnişlerin, farklı toplumlardaki yansımaları ile birlikte, mücadelelerin üzerinde sürekli devam ettiği yurttaşlık, oldukça kapsamlı bir dönüşümün tanığı olmuştur.

Yurttaşın neoliberal dönüşümü

Uluslararası siyasetten gündelik hayat ilişkilerine kadar uzanan bir dönüşüm ile sermaye iktidarının yeniden kurulması gereği neoliberalizme karakterini vermiştir. Harvey, bu karakteri şöyle özet-

11 Cem Eroğul, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, Imge Kitapevi, Ankara: 1991.

ler: “Neoliberalizm her şeyden önce bir politik-ekonomik pratikler teorisidir. Bu teori, insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu iddia eder”.¹² Üretim ilişkilerinin toplumsal formasyonundaki bir dönüşüm olarak neoliberalizmi ele alan Harvey, onu finansallaşma ile ilişkilendirir. Finansın ekonomik alanı aşır devlet aygıtından gündelik yaşama uzanan kontrolünün derinleştiğine vurgu yapar. Asıl amacının iktidarı sermaye sınıfına iade etmek olduğuna işaret eder. Özelleştirme, metalaşma, finansallaşma ve borçlandırarak mülksüzleştirilenin bu dönüşümdeki başlıca uygulamalardan olduğunu söyler. Bir çıkış yolu olarak ücretli emeğin sömürülmesi çevresindeki “makro” siyaset ile mülksüzleştirme yoluyla birikime karşı olan “mikro” siyasetlerin bir araya gelmesini öne sürer.¹³

Neoliberalizm üzerine çalışan bir diğer önemli isim Wendy Brown’dır. Brown neoliberalizmi “kendine özgü bir akıl tarzı, özne üretme tarzı, bir ‘davranış yönetimi’ ve değerlendirme sistemi” olarak ele alır. Neoliberalizmin “özne üretme tarzı” hakkındaki tartışmasını insanın nasıl bir canlı olduğu hakkındaki tarihsel tartışma ile ilişkilendirir. Bu bağlamda, insanların, ekonominin dışındakiler dahil tüm yaşam alanlarında, piyasa aktörleri biçiminde yapılandırılmasını tartışmanın ortasına yerleştirir.¹⁴

Bu özneyi tarif eden “homo economicus”, insanın politik varlığını işaret eden “homo politicus” ile bir çelişki içinde kendisini var eder. Brown, homo politicus’un “solup gitmesi” halinde yerini insan sermayesine bıraktığını, kişiye anlam yükleyen şeyin piyasaların sınırlamaları dolayısıyla, piyasanın diğer aktörleri ile rekabet halinde olmak ve piyasanın geleceğine ayak uydurmakla yükümlü olarak görür:

12 David Harvey, *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, Çeviren: Aylin Onacak, Sel Yayıncılık, İstanbul: 2015.

13 a.g.e.

14 Wendy Brown, *Halkın Çözülüşü*, Çeviren: Barış Engin Aksoy, Metis Yayınları, İstanbul: 2018.

Yurttaşların en önemli özelliği, egemenliğin kurucu unsuru, kamu üyesi, hatta hak sahibi olmaları bile değil artık. Daha ziyade, insan sermayesi olarak, ekonomik büyümeye ya katkıda bulunacak ya köstek olacaklar; GSYH'nin artışı bakımından nasıl bir potansiyel taşıdıklarına bağlı olarak, bu yurttaşlara ya yatırım yapılacak ya da yapılan yatırım geri çekilecek.¹⁵

Marksist bir neoliberal dönüşüm okumasına sahip David Harvey ile Michel Foucault'un tezlerine dair yer yer eleştirel yaklaşıp da büyük oranda benimseyen Wendy Brown neoliberal dönüşüme dair tartışmalarda dayandıkları perspektif itibarıyla birbirini destekleyecek biçimde değerlendirilebilir. Toplumsal formasyonun toplumsal ilişkilerdeki etkisi ile neoliberal akıl ve özne üretme tarzının birlikte ele alınması yurttaşın geçirdiği dönüşümün daha kapsamlı biçimde ele alınmasını sağlayacaktır. Bu doğrultuda, yurttaşın dönüşümünü ele almanın ilk noktası neoliberal özne olarak incelenebilecek homo economicus'un neoliberal toplumsal formasyonun dayattığı ilişkiler bağlamında ele alınmasıdır.

Homo economicus gölgesinde makbul yurttaş

Homo economicus bir yanıyla özgürlüklerin insanıdır, kendi hayallerinin ve zevklerinin peşinde koşar. Bu amaç için kurallara uyar, bu amaç için adapte olur, bu amaç için çalışır ve kişisel bir tatminle ödüllendirilir. Diğer yanıyla ise “en yoksullar”, “kaybedenler”, “devlete ve topluma yük olanlar” grubuna girmemesi için bu kuralların dışına çıkmaması gerekir. İşi dışındaki konuları uzmanına bırakması gerekir.

Bu uzmanına bırakma süreci, demokrasinin hiç olmadığı kadar temsili bir karakter kazanmasında oldukça belirleyicidir. Bu temsili karakter, siyasetin ekonominin işleyişinde “istikrar bozucu” bir unsur olmasına karşı inşa edilir. Siyasetin her konuya müdahalesini açan modern döneme alternatif olarak bu dönemde eko-

15 a.g.e.

nomi, her konuya müdahale etmeye kadir hale gelmeye başlamıştır. Ekonominin siyaseti biçimlendirmesini ise Munck şöyle ifade eder: “Siyaset de herhangi bir meta gibi ambalajlanıp pazarlanı hale geldi.”¹⁶

Siyaset alanındaki bu dönüşüm, siyasetin öznelere arasında da belirli etkiler yaratmıştır. Harvey bu etkileri şöyle sıralar: “Neoliberal retorik bireysel hürriyetler üzerindeki temel vurgusu sayesinde özgürlükçülük, kimlik politikaları, çokkültürlülük ve nihayetinde narsistik tüketicilik ile, devlet iktidarını ele geçirerek toplumsal adaleti sağlamak üzere saf tutmuş toplumsal kuvvetleri birbirinden koparma gücüne sahiptir.”¹⁷

Neoliberalizmin ikili karakteri siyaset alanındaki dönüşümde kendisini göstermiştir. Bir yandan bireyi öne çıkartırken, diğer yandan onun siyasete çok da etkisinin olmamasını sağlamıştır. İkili etkiyi Göymen şöyle anlatır:

Söz konusu etkiler birbiri ile çelişkili gibi görünen iki mekanizmanın birlikte işlemesi ile ortaya çıkar. Bunlardan ilki türdeşleştirici olandır; bizleri neoliberalizmin toplumsal adaletin ve bireysel özgürlüklerin sağlanmasının en etkili ve aslında alternatifi olmayan tek yolu olduğuna inandırır. İkincisi ise ayrıştırıcı etkidir. Harvey bu etkinin sonuçlarını narsistik bir benlik, cinsellik ve kimlik anlayışının yayılması ve kent yaşamının da bu doğrultuda düzenlenmesi ile sonlandığını belirtir.¹⁸

Homo economicus, kendi başına neoliberal dönüşümün aynılaştırıcı etkisini öne çıkartır. Rekabetin ve piyasanın sunduğu başarı rol modellerinin her alanda yükselmek ve para kazanmak için tek yol olması, bu yolu takip etme, “kariyer yapma” ve statü elde etme

16 Ronald Munck, “Neoliberalizm ve Siyaset, Neoliberalizmin Siyaseti”, *Neoliberalizm - Muhalif Bir Seçki* içinde, Der. A. Saad-Filho & D. Johnston, Yordam Kitap, İstanbul: 2007, s. 106.

17 David Harvey, a.g.e.

18 Ali Yalçın Göymen, “Neoliberal Dönemde Siyasal Özneliğin Dönüşümü ve Rejim Tarihçeleri”, *İktisat Dergisi*, 24-33, İstanbul: 2017.

dışında “kazanan” olmanın ya da tersinden toplumun en yoksulları olan “kaybedenler” arasına girmemenin bir yolu yoktur. Kazanan yolu seçmek “sadece bunları sağlayabilecek olan bilgi ve kapasitelerle ilgilenmeye odaklanan ve bunlar dışındaki düşünce ve becerileri yok sayan bir figür” olmayı kabul etmeyi gerektirir. Coşkun bu durumu şöyle ifade eder:

Homo economicus’lardan oluşan nüfuslar, bir halk olarak kendi kendilerini yöneterek özgürleşmek ve mevcut çerçevelerin dışına çıkmak gibi hiç de “ekonomik olmayan” hedeflere sahip olamazlar. Neoliberal özgürlük anlayışı çok ağır bir sorumlulukla birlikte gelir ve bu sorumluluk piyasa disiplini içselleştirmeyi gerektirir.¹⁹

Aynışmayı göz önünden kaldırabilecek haz unsuru da genellikle tüketim alanında aranır. Ancak bu tüketime amacı, bir doygunluğa erişmekten ziyade tüketme eyleminin kendisindedir: “Kapitalizm, bırakın tüketicilerin ihtiyaçlarına karşılık vermeyi, sürekli olarak giderilmeyen ihtiyaçlar yaratmaya çabalar; bolluğu genelleştirmek bir yana yokluğu genelleştirir; emeğin üzerindeki yükü hafifletmediği gibi nüfusun giderek büyüyen bir kısmının sermayenin taleplerini karşılamayarak yokluğa mahkum olmasına yol açtığı ölçüde çalışma yoğunluğunu sürekli arttırır.”²⁰

Neoliberal tahayyülün ayrıştırıcı etkisi bireyleştirmiş, aynıştırmacı etkisi ise homo economicusun bir “akıl tarzı” haline gelmesini sağlamışken, bu düzene ayak uyduramayanların da bir yeri vardır: “Tipik olarak bir girişimci suretinde tahayyül edilen aktif, sorumlu, çalışkan, yasalara saygılı vatandaşlar ‘asıl ulusu’ oluştururken, hegemonik projeden dışlanan kesimler sorumsuz, çıkarıcı, bencil, devlete bağımlı, tembel, asi ve mızımız olarak damgalanır.”²¹

19 Başak Coşkun, *Neoliberal İktidar ve Özne*, Notabene Yayınları, İstanbul: 2019.

20 Simon Clarke, “Neoliberal Toplum Kuramı”, *Neoliberalizm - Muhalif Bir Seçki* içinde, Der. A. Saad-Filho & D. Johnston, Yordam Kitap, İstanbul: 2007, s. 91-105.

21 Alev Özkazanç, a.g.e.

Kamuda müşteri, şirkette ucuz işgücü

Neoliberal tahayyülün aynılaştırıcılığı girişim kültürüne uyumlu, bireysel başarı peşinde koşan, devlete yüklenmeden kendi ayakları üzerinde duran bir “aktif vatandaşlık” önerir. Bu aktif vatandaşlık, diğerleri ile bir yardımlaşma ilişkisi kurar. Devletin bakımına muhtaç, borçlarını yönetemeyen, ekonomik menfaatini koruyamamış bireyleri ise ‘yoz’ olarak dışarıda bırakır.²² Yardımlaşmanın önkabulü ve vatandaşlığın ekonomik bir ayrımla belirlenmesi, ekonomik eşitsizliklerin normalleşmesini de beraberinde getirir.

Normalleşen ekonomik eşitsizlikler piyasa kurallarının kamusal alanda da belirleyici hale gelen üstünlüğünü kabul eder. Eğitimden sağlığa, sosyal devlet uygulamalarından kamu harcamalarına kadar her şey ekonomik bir eleştirinin konusu haline gelir.²³ Bunun sebebi, Sennett’in vurguladığı gibi, neoliberalizmin “dış dünyanın değişken taleplerinin kurumun iç yapısını belirlemesine izin vermesidir.”²⁴

Kamu kurumlarının ve şirketlerin iç yapılarını belirleyen neoliberal “dış dünya”, onları dış etkilerden korur. Bu korumanın esası, sıradan insanın müdahalesinden ve siyasetin “karışmasından” uzak tutmaktır. Siyasetin piyasalar üzerindeki denetiminin azalması, şirketlerin siyasetten daha üstün hale gelmesinin önünü açar. Demokratik süreç, şirketlerin alanında hükmünü kaybeder. Oysa şirketlerin alanı da toplumsal alanlardandır. Diğer her şey bir yana, şirketler çalıştırdıkları işçileri bu toplumsal alanın dışına çıkartmaktan memnuniyet duyar. Sendikaların giremediği, siyasetin karışmadığı patron-işçi ilişkisi herkesin şirketin kârı doğrultusunda çalıştığı bir atmosfer yaratmayı amaçlar. Ancak, bürokratik rutinlerin bezdirdiği iş hayatında yeni esneklik durumu, özgürleştirmekten ziyade yeni kontrol yapıları üretir. İş piyasası esnekleşirken uzun vadeli düşünmek ve meslek etiği gibi kavramlar, piyasadaki rekabete ayak uyduramamayı ve teknolojik

22 Alev Özkazanç, a.g.e

23 Başak Coşkun, a.g.e.

24 Richard Sennett, *Karakter Aşınması*, Çeviren: Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2017.

dönüşümün ardında kalmayı çağırıştırır. Makinelerin kolaylaştırıldığı esnek iş hayatında başarı girişimci olmaktan ve risk almaktan geçmektedir.

İşçi patron ilişkisinin perdelendiği ve siyasetin müdahale edemediği bu alanda her şey hızlanmıştır. Ayak uydurabilmek için bireysel düşünmek gerekir. Bireyselleşme, kazanırken haz ve kariyere odaklanmayı getirdiği kadar, kaybederken suçu da insanın kendisinde aramasına yol açar. Kaybetmemek için hızlanma ve rekabet etme gerekliliği, işgücü piyasasını hiç olmadığı kadar stresli bir hale sokar. Bu stresin vardığı noktalardan birini Sennett şöyle özetler:

Bir yöneticinin yaşadığı aşağıya doğru hareketlilik, farklı sonuçları olsa da, genelde kişiyi yüzergezer ve muğlak bir duruma iter gözleminde bulunuyor. Bu duruma düşmek önce, düşündüğünüz kadar iyi bir insan olduğunuzdan emin olamama noktasına gelmenize yol açar.²⁵

Rekabet, hızlı değişimler ve keskin adaptasyonlarla dönüşen işgücü piyasasında yurttaş nerededir? Tüm bu karmaşık ve değişken sürece adapte olmaya çalışırken, siyasi olarak doğru bildiğini savunmak ya da etik sebeplerle tercihler yapmak mümkün olabilir mi Piyasanın kaybedeni durumuna gelen kişilerin iyi yurttaşlık sınavından kaldığı bir durumda siyasete katılması konusunda Coşkun'un yorumları şu şekilde:

Türkiye'de beyaz yakalılar için de büyük bir sorun olan işsizlik, insanların kendilerini rekabette zor durumda bırakabilecek siyasi pozisyonlar benimsemelerini son derece güçleştirmektedir. Bu toplum kesimleri için "utanç verici" olan boyun eğmek, sessiz ve iktidarsız kalmak değil, işsiz kalmaktır... Toplumsal statüden düşmeye neden olan aslında ekonomik oyunda "başarısız" olarak görülmektir. Bir kendilik

25 Richard Sennett, a.g.e.

yatırımcısı ve girişimcisi olarak “başarısız olma/görülme” korkusu, Türkiye’de beyaz yakalı kesimlerin siyaset alanının dışında durmalarının önemli sebeplerinden biridir.²⁶

Siyasetin kapıları yurttışa kapanırken

İşgücü piyasasının dönüşümü, yalnızca şirket içi işleyişlerle sınırlı değildir. Piyasanın şirketlere uyguladığı yaptırımlar, piyasa işleyişini siyasetten özgürleştirmeye dönüktü. Neoliberal dönüşüm etkisinde bu yaptırımlar, devlet tarafından da sektörlerin tamamına uygulandı.

Bu uygulamada anahtar, işçi sendikalarıydı. İşçi sendikaları devlet şiddetine ve “komünizm ile mücadele”ye maruz kaldı. Ancak bu işin sopa kısmıydı. Sendikaların teslim olması için, 1991’e kadar sendikasız işçilere dönük piyasa düzenlemeleri baş gösterdi. 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte sendikaları besleyen sosyalist ideoloji ciddi zarar gördü. Bu dönemde yaygınlaşan taşeronlaşma ve sanayi sektörünün merkez ülkelerden “gelişmekte olan” ülkelere kaydırılması ile birlikte işgücü büyük oranda parçalandı. İş sahasının parçalanması, ideolojik güç kaybı ve politik kadroların eksilmesi ile birlikte sendikalar güç kaynaklarını kaybetmeye başlamıştı. İş güvencesinin kaybı ve dünya çapında göçlerle de bağlantılı olarak artan işsizlik işçiler üzerinde tekil olarak da baskı kurmaya başladı. Yurttışlar, iş sahasında temel güvenceleri olan örgütlenmeleri kaybettikçe ve bireysel hesap vermekle yükümlü kaldıkça piyasaların toplumsal denetimden koparıma süreci hız kazandı.²⁷

Devlet yapısında da ekonomi alanından siyaset tasfiye edilme-ye çalışıldı. IMF ve Dünya Bankası öncülüğünde birçok ülke, ekonomik düzenlemelere uymak zorunda kaldı. Bu zorunluluk, yurttışın siyasi katılımının nesnesi olan devletin, yurttıştan daha

26 Başak Coşkun, a.g.e.

27 Arthur MacEwan, “Neoliberalizm ve Demokrasi: Piyasa İktidarına Karşı Demokratik İktidar”, *Neoliberalizm - Muhalif Bir Seçki* içinde, Der. A. Saad-Filho & D. Johnston, Yordam Kitap, İstanbul: 2007, s. 282-292.

çok sözünü dinlediği kurumları ortaya çıkarttı. Nesnenin katılıma uygun olmadığı devlet ve ulusal siyasetler, hızlıca otoriterleşmeye başladı. Bu otoriterleşme birçok ülkede Kanun Hükmünde Kararnameler başta olmak üzere birçok yasal dönüşümle yürütme aygıtının yasamaya karşı baskın gelmesine yol açtı. Yürütme aygıtının güçlenmesi ile devlet, demokratik iktidarı özel mülkiyetin lehine denetim altına alabilecekti; neoliberal dönüşümün ihtiyaç duyduğu tam da böyle bir devlettir.²⁸ Sağ popülist rejimler, otoriter dönüşümleri güçlendirdi. Bu dönüşümler neoliberal programa dair öngörülerle tamamen uyumluydu:

Neoliberal teorinin yaratıcıları demokrasiyle ilgili derin şüpheler taşır. Çoğunluğun yönetimi bireysel haklara ve anayasal özgürlüklere olası bir tehdit olarak görülür. Demokrasi, siyasi istikrarı garanti eden güçlü bir orta sınıfın varlığına eşlik eden görece bolluk koşullarında mümkün olan bir lüks gibi görülür. Bu yüzden neoliberaler uzmanların ve seçkinlerin yönetimini tercih eder... Her sorunun çözümü ve çaresi, bireylerce, mahkemelerde aranmalıdır.²⁹

Hukuki alanın bu genişlemesi, siyasetin zaten daralmakta olan sahasına etkili bir darbe vurur. Kararları kamuoyunun üzerinde olan, müdahaleye kapalı bir tarafsızlık perdesi ardındaki hukuki işleyiş, uzun mahkeme süreleri ve bunun ağır mali yükü ile toplumun sadece belirli bir kesimine gerçekten açıktır. Öte yandan hukuk alanındaki profesyonelleşme de “sıradan” insanın takibini oldukça zorlaştırmaktadır. Bilgi kaynaklarına erişim yaygınlaşırken, medya kanallarının sermaye odaklarının etkisindeki dönüşümü bilgi kaynaklarını esasında daraltmaktadır. Daha kapsamlı bilgiye erişmek için gereken uzmanlaşmanın artması ve üniversitelerin ucuz işgücü üretme amacıyla yaşadığı dönüşüm ile birlikte düşünüldüğünde hukuk da eğitim de medya da insanların siyasetin sonuçlarından haberdar olup bunlara ayak uydurması motivasyonunu

28 a.g.e.

29 David Harvey, a.g.e.

zayıflattı. Hayatını belirleyen kararların bilincinde yurttaşlardan ziyade hedef risk alabilen, fırsatları takip eden, inovatif bireyler yetiştirmektir.³⁰

“Seçimlerinde özgür” bireylerin “sakıncalı” olmayan siyasi tercihleri zayıf gönüllü derneklerine veya temsili demokrasinin kanallarına daraltılmaktadır.³¹ Brown siyasal katılımın bu koşullarını şöyle ifade eder: “Kamusal hayatın ve özellikle eğitilmiş kamusal hayatın yok edilmesinin ortasında siyasetin hala varlığını sürdürmesi, siyasi alanın piyasalaşmasıyla da birleştiğinde, günümüzde siyaseti bilhassa itici ve zehirli hale getiren unsurlardan biridir –atıp tutma ve poz kesmeyle dolu, entelektüel ciddiyetten uzak, eğitimsiz ve manipülasyona açık bir seçmene, ünlüler ve skandallara aç bir şirket medyasına yaranmaya çabalayan siyasettir bu.”³²

Bu koşullar altında gençlerin siyasete katılımlarını araştıran akademisyen Demet Lüküslü şu sonuca varmaktadır:

Hiç kuşkusuz paranın iyi bir eğitim, iyi sağlık hizmetleri, “adam yerine konma” gibi pek çok avantaj sağladığı bir düzende gençlerin parayla saadet olacağına ya da en azından parasız her şeyin zor olacağına inanmaları oldukça doğal. Bu olay aynı şekilde özenilen hayat stilinin neden iyi bir şirkette iş bulmak ve pahalı markalar giymek (tikilik) olduğunu da açıklıyor.³³

Neoliberal otoriterleşme ile piyasanın rekabetçi kurallarının iki uçtan sıkıştırdığı yurttaşlar, “kaybeden” olma korkusuyla hayata tutunmaya çabalarırken siyasal katılım, yurttaşların geçmişe dönük hatıralarında mı kalmıştır? Yoksa oy vermek, bir derneğe üye olmak veya bir change.org kampanyasına imza atmaktaki artış veya azalışla, ülkelerin demokrasisinde gelişme tahlil edilemez mi?

30 Başak Coşkun, a.g.e.

31 David Harvey, a.g.e.

32 Wendy Brown, a.g.e.

33 Demet Lüküslü, *Türkiye’de “Gençlik Miti”, 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2015.

Sonuç

Bütün bu tartışmalara bakıldığında, yurttaşlığın ve siyasi katılımın dönüşümü demokrasinin durumuna dair yalnızca istatistiklerle incelenmenin ötesinde bir takım gerçekleri öne çıkartmaktadır. Bu gerçeklerin başında, demokrasinin toplumsal zemindeki siyasi mücadeleler tarafından belirlenmesi gelir. Dönüşümün içindeki mücadelenin göz ardı edilmesi, yurttaşlığın mücadelelerle dönüşen karakterini de göz ardı etmeye yol açacaktır. Dönüşüme direnen, onu farklı taraflara çekmeye çalışan veya onun üzerine giden çeşitli aktörlerin mücadelesinin bileşkesi, bizi yaşadığımız güne getirmiştir.

Ortadoğu'dan Güney Amerika'ya, Avrupa'dan Türkiye'ye dünyanın dört bir tarafında farklı dönemlerde, çeşitli başlıklar üzerinden neoliberal dönüşüm kitlesel toplumsal muhalefet hareketleri ile karşı karşıya gelmiştir. Daha küçük ölçeklere bakıldığında da tüketim kooperatiflerinden otoriterleşmeyi eleştiren sosyal medyadaki mizah sayfalarına geniş bir direniş hattı söz konusudur.

O zaman daha bütünlüklü ele alındığında, yurttaşlar homo economicusun gerçekten etkisi altındadır, ama sadece onun etkisinden belirlenmemektedirler. Sorun, siyasete sürekli katılımı kendisini gösterse de toplumsal hareketler ortadan kalkmış değildir. Toplumsal hareketler, neoliberal dönüşümle sürtüşmeler dolayısıyla yükselip alçalmaya devam edecektir. Ama yönü geçmişteki eski krizlere doğru değil, gelecekteki belki daha iyi yeni krizlere doğrudur. Yurttaşların siyasi katılımı, her derde deva olmasa da bu yeni günlere ilerlemeyi mümkün kılan demokrasinin sahnede kalmasının olmazsa olmazı olarak önümüzde durmaktadır.

Sosyalist Devlet Yapılanmalarının Genel Analizi

SİNAN DERVİŞOĞLU

Giriş

Önceki yazımızda¹ sosyalist bir ülkede Parti-Devlet ilişkisini Sovyetler Birliği özelinde ele almış, konuyu bu ülkede sürmüş tartışmalar bağlamında incelemiştik. Bu sefer konuyu bir “iç tartışma” üzerinden değil, sosyalist ülkelerdeki devlet yapılanmasını genel olarak sorgulayarak, bütün bu pratiklere temel teşkil eden ön kabulleri tartışarak ele almak istiyoruz.

1917'den bu yana sosyalist ülkelerin (SSCB'nin ve Yugoslavya ile Arnavutluk da dahil Halk Demokrasilerinin) devlet ve siyasal örgütlenmelerine temel olan ön kabuller şunlardır:

1) *Devrimi yapıp iktidara geçen Komünist Partisi, bilimsel bir teori olan Marksizm-Leninizm ile donanmış, gücünü bu teoriden alan ve bu teorinin temsilcisi olan bir siyasi güçtür. Bu yönleriyle sosyalizm inşasının ve sınıfsız topluma geçiş sürecinin belirleyici öznesidir.*

2) *Komünist Parti, toplumun ve devletin öncü gücüdür. Bu, toplumda sosyalizmin sürekliliğini garanti edecek en önemli ve en temel ortak kabuldür; bu yönüyle de toplumun Anayasa'sında yer almalıdır.*

1 Sinan Dervişoğlu, “Sosyalist İktidar Pratiklerinde Temel Bir Sorun: Parti-Devlet Bütünleşmesi”, Komünist 13, İstanbul, 2021.

3) Ülkede KP dışında partiler de olabilir; ancak onlar bu öncülüğü, yani KP'nin siyasi belirleyiciliğini kabul etmelidir. Böylece, toplumu yönetecek temsili organlara (sovyet, parlamento, vs.) seçilecek adayları KP veya KP'nin belirleyiciliği altında bir örgütler ittifakı belirler.

4) Bu durum, toplumda demokratik tartışmanın olmadığı anlamına gelmez. Sosyalizm kapsamındaki tartışmalar, bizzat partinin bünyesinde demokratik biçimde sürebilir ve sürmektedir.

5) Toplumdaki kitle örgütleri, yani sendikalar, meslek kuruluşları, gençlik ve kadın örgütleri vs. partinin iletişim kayışlarıdır. Bunlar partinin ürettiği politikaları güçlü bir biçimde kitlelere iletmenin en etkin araçlarıdır.

6) Komünist Partisi, devlet organlarının sosyalist bir çizgide kalmasını garanti eder. Bu doğrultuda:

a) Devlet organları içinde kendi üyelerinden oluşan Birincil Parti Örgütleri ile bu organlara yön verir.

b) Özellikle üst düzeyde de hükümet, ordu ve emniyet temsilcilerini direkt kendi yönetim organlarında bir araya getirerek devlete sosyalist bir çizgiyi egemen kılar.

7) Sınıfsız topluma geçiş için yeni moral değerlerin toplum tarafından benimsenmesi şarttır. Bu açıdan Partinin bir misyonu da (devlet iktidarını da kullanarak) "komünist yeni insan"ı yaratmaktır.

Yüzyıllık sosyalist iktidarlar pratiği bize net olarak şunu göstermiştir: **Yukardaki bu önermelerin hepsi sorunlu, arızalı, hataya açık önermelerdir; bazıları ise direkt olarak yanlıştır.** Sosyalist ülkelerde oluşan deformasyonların, tıkanmanın, yozlaşmanın ve yıkımın temel sebebi, bu temel ön kabullerdeki yanlışlıklardır. Yazımızın konusu da bu önermeleri tek tek tartışmaktır.

**"Bilimin ve gerçeğin nihai sahibi bir parti:
Marksist değil Katolik bir önerme**

Birinci Önerme:

Devrimi yapıp iktidara geçen Komünist Partisi, bilimsel bir teori olan Marksizm-Leninizm ile donanmış, gücünü bu teoriden alan, ve bu teorinin temsilcisi olan bir siyasi güçtür. Bu yönleriyle sosyalizm inşasının ve sınıfsız topluma geçiş sürecinin belirleyici öznesidir.

Tartışmaya önce buradan, yani “*Marksizm-Leninizmi benimsediği için en bilimsel ve en doğru bakış açısının sahibi parti*” kabulüyle başlayalım. Marksizme bir parça aşına biri, bu önermenin ne denli diyalektiğin mantığından uzak olduğunu anlayacaktır. Marksizm (ve onun 20. yüzyıldaki devrimci gelişimi olan Marksizm-Leninizm) canlı ve yaşayan bir öğretilerdir. Değişmek ve gelişmek zorundadır, zira onun yorumlamaya ve dönüştürmeye çalıştığı dış dünyanın kendisi bizzat sürekli değişim ve gelişim halindedir. Temel önermeleri ne denli radikal ve devrimci olursa olsun, çağın gelişmelerinin gerisinde kalan, yeni olguları sağlıklı yorumlayamayan bir Marksist örgütün ne kadar kolay yanlışa düşeceğini, başlangıç iddialarına ne denli ters noktalara savrulabileceğini 20.yüzyıl bizlere yeterince göstermiştir. Örnekleyelim:

- Marx'ın kuruluşuna katkıda bulunduğu, Engels'in ise bir dönem manevi liderliğini yaptığı, Bebel gibi değerli Marksistlerin de bizzat yönettiği Alman Sosyal Demokrat Partisi, 1900'lerin başında dünya sosyalist hareketinin lideriydi ve Lenin'in de örnek aldığı bir siyasi yapıydı. Çok değil 10 sene içinde, 1914'de emperyalist savaşa destek vererek yüz kızartıcı bir ihanetin temsilcisi oldu. O gün bu gündür ASDP, dünyada emperyalist sistemin temel payandalarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.
- Lenin'in önderlik ettiği Bolşevik Partisi, 1917'de insanlık tarihinin en önemli olayını, Ekim Devrimi'ni zafere ulaştırarak yeni bir çağın kapısını açtı. Gene bu parti, kurduğu siyasal ve toplumsal güçlerle 1945'te insanlık tarihinin gördüğü en vahşi ve yıkıcı gücü, Nazi ordularını yenilgiye uğratarak insanlığı bir felaketten kurtardı. Ancak bu parti 1950'lerde emperyalizmle mücadeleyi “barış” bahanesiyle sulandırdı;

ülke içinde de devletin siyasi gücünü halka yaymak yerine oluşan bürokratik kabuğu süreklileştirmenin teorisini yaptı. 1970'lerde ve sonrasında bünyesinde (*en üst kademedен en alta kadar*) binlerce rüşvetçi, yolsuzluk ustası, kaçakçı, kariyerist, mafyatik ve yerel despot unsuru barındırmaya başladı ve bu unsurlar 70 yıllık emeği ve kazanımları utanmazca çöpe atmakta tereddüt etmediler.

- 20. yüzyılın en büyük ikinci devrimini, Çin Devrimi'ni gerçekleştirerek muazzam bir başarıya, 1 milyar insanı sosyalizm bayrağı altında harekete geçirme ve iktidarı alma başarısına imza atan Çin Komünist Partisi, 1960'larda "bürokrasiyle savaş" şiarıyla başlayan Kültür Devrimi sürecinde ülkeyi kaosa sürükledi; yıkıcı bir nihilist dalga başlatarak ülkedeki evrensel ve ulusal kültür birikimi tahrip ederken, bugün hala acıları süren bir politik ve kadrosal yıkımın başlatıcısı oldu.

Örnekler artırılabilir; ancak temel gerçek şudur: Parti bir insanlar topluluğudur ve her insan ya da insan topluluğu gibi hata yapabilir; kendi amacına en ters noktalara düşebilir. "*Marksizm-Leninizmi benimsediğini iddia ve ilan etmek*" ise pratik hayatta hiçbir şeyin garantisi değildir. Bu iddia, dünyanın değişim hızı göz önüne alındığında devrimci teorinin (*temel önermelerin olmasa da günlük siyasi tavrılara temel olan analizlerin*) en fazla 10 sene sonra bir kısmı geçerliliği tartışılır hale gelecek bir versiyonuna bağlı kalmaktan öte bir anlam taşımaz. Marksist teorinin yukarda değindiğimiz, hayatın dinamiğine sıkı sıkıya bağlı olan canlılığı göz önüne alındığında, esas olan bu teoriyi sürekli, devrimci özüne uygun biçimde ve hayatın önümüze çıkardığı yeni olgularla zenginleştirerek geliştirebilmektir. Bunu da "ilelebet" garanti edecek hiçbir dahiyane lider, yüce Merkez Komitesi, üstün teorisyen yoktur. Marksist teorinin devrimci ve sınıfsal yönüne duyulan saygı dolayısıyla Marksizmi benimseyen bir örgütü "yanılmaz" veya "bilimin sahibi" saymak, Katolik kilisesinin "Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi" olduğuna ve "Papa'nın yanılmazlığı"na inanmaktan farklı değildir.

“Her Marksist parti hata yapabilir” dedik. Ancak gerekli basireti ve kararlılığı gösterirse, eleştiri-özeleştiri mekanizmaları üzerinden hatalarını düzeltebilir. Ancak, Marksist bir parti tümüyle “saptığı”, yani yaptığı hataları düzeltemeyecek derecede amacından uzaklaştığı zaman ne olur? Tam bu noktada eski bir fizik (*ya da metafizik*) kuralı devreye girer:

“Tabiat boşluğu sevmez”: Siyaset de...

Marksizme sadık olduğunu iddia eden sosyal demokrat partilerin 1914’den itibaren uğradıkları deformasyon sonucu oluşan boşluk, tüm dünyada Bolşevik Parti örneğinden esinlenen Komünist Partiler tarafından dolduruldu. Ancak bu durum, “boşluğun doldurulması” olgusunun asla son örneği olmadı.

1960’larda, SBKP’deki sağ rüzgârların etkisiyle uluslararası komünist hareketin belli kesimlerinde uzlaşmacı, parlamentarist eğilimler güçlendi. Bu durum özellikle burjuvazinin işçi sınıfına karşı son derece sert ve vahşice yöntemler kullandığı, mücadelenin bir şiddet atmosferi içinde sürdüğü Latin Amerika ülkelerinde ciddi bir sorun ve boşluk yarattı. 1930’larda ve 40’larda ülkelerdeki radikal sol çizginin yegâne temsilcisi olan Komünist Partilerin bazıları 1960’larda “barışçı geçiş”, “ulusal burjuvaziyle ittifak”, “bir barış ve ilerleme programı” gibi stratejilerle hayatın gerçeğinden koptular ve halkın özlem ve beklentilerine cevap vermekte açıkça yetersiz kaldılar. Bu boşluk KP’ler dışında silahlı halk hareketleri tarafından dolduruldu. Uruguay’da Tupamaro’lar, Arjantin’de ERP ve Montaneros’lar, Boliviya’da ELN, Nikaragua’da Sandinista’lar, Peru’da Aydınlik Yol bu alternatif hareketlerden birkaç örnektir. Silahlı mücadeleye önderlik etme başarısını gösteren Kolombiya ve El Salvador KP’leri dışında tüm KP’ler, 1960 ve 70’lerde siyasal etkinlik olarak bu hareketlerin gerisinde kaldılar. Siyasal felsefelerindeki boşluklar, hatta illüzyonlar ne olursa olsun, bu “hareket” tarzı örgütlenmeler hayatın en somut gerçeklerinden yola çıkarak büyük bir dinamizm kazandılar, KP’lerin kitlelere umut veremediği bir noktada faşizme ve sömürüye karşı devrimci ruhu ve duruşu hızla ve başarıyla kiteselleştirdiler. KP geleneğinden gelen

devrimciler (*bu satırların yazarı da dahil*) bu hareketlere o dönem dudak bükse dahi, inkâr edilemeyecek gerçek ortadadır: Bugün Latin Amerika solunun bütün ikon haline gelmiş popüler liderleri, Jose Mujico, Evo Morales, Daniel Ortega, hiçbiri KP'lerden değil, bu tür “hareket” geleneklerinde yetişmiş ve ortaya çıkmıştır. Bu tespitle amacımız “KP-Hareket” ikileminde “hareket” tarzı yapıları yüceltmek değil (*zira her iki yapılanmanın da kendi artıları ve eksileri vardır*), şu gerçeği vurgulamaktır: Bir parti siyaseten tıkanıdığı, gerilediği, hatta saptığı zaman onun bölünmesi, onun içinden ve dışından yeni alternatif hareketlerin çıkması sadece kaçınılmaz değil, aynı zamanda gereklidir, olumludur, hatta “hayat kurtarır”.

Peki sosyalist bir ülkede, egemen durumda olan bir KP için durum nedir?

KP'yi sosyalist devlet örgütlenmesinin tam kalbine yerleştiren geleneksel anlayışımızın doğal sonucu şudur: KP'nin bölünmesine, ona alternatif başka bir Marksist yapının çıkmasına asla izin verilemez, zira bu, partinin kalbinde yer aldığı devletin bölünmesi ve parçalanması demektir; bu tür bir gelişme ise “teklif dahi edilemez”. Bu durumda, tüm emekçiler şu beklentiye kilitlenmiş, daha doğrusu şunu umut etmeye mahkûm kılınmış durumdadır: “*Parti teoriyi her zaman sağlıklı olarak geliştirecek, doğru politikayı üretecek ve izleyecek, sorunları kendi iç işleyişi içinde en doğru biçimde çözecektir.*” Bunun da Marksist değil, metafizik bir “umut” olduğunu yukarıda yeterince anlatmış durumdayız.

Bu tespitlerimiz, “parti” kavramını değersizleştirmekte midir? Hayır, zira parti, hem kapitalist toplumda hem de sınıfsız topluma kadar giden süreçte, hem devrimci siyasi özne için hem de işçi ve emekçiler için eldeki araçların **en değerlisidir**. Ancak bu aracın, hayatın karmaşıklığı, sınıf mücadelesinin altüst oluşları içinde düşebileceği hataları 200 yıllık deneylerin ışığında görmek ve tüm mücadeleyi bu olgunun ışığında daha bütünsel bir çerçevede düşünmek zorunludur.

Sosyalist bir toplumun siyasal organizasyonu, (*devrimi yapma ba-*

şarısını göstermiş dahi olsa) partide oluşabilecek hatalara, sapmalara karşı düzeltici alternatifleri (*sadece Parti içinde değil, aynı zamanda parti dışında ve toplumda*) yaratmaya ve üretmeye imkân veren mekanizmaları tanımlamalıdır. Eşyanın tabiatı gereği teorik, dolayısıyla da politik hatalara açık bir örgütü “sosyalizmin tek ve yegâne garantisi” haline getirmek, devrimin ve sosyalizmin kaderiyle kumar oynamaktır.

“Öncülük” üzerine: Bir kavramın tarih içinde uğradığı deformasyon

İkinci önerme:

Komünist Parti, toplumun ve devletin öncü gücüdür. Bu, toplumda sosyalizmin sürekliliğini garanti edecek en önemli ve en temel ortak kabuldür; bu yönüyle de toplumun Anayasa’sında yer almalıdır

Burada önce “öncülük” ve “öncü parti” kavramlarını, çıkış noktalarından itibaren yeniden ele alıp tartışmak durumundayız.

Lenin’in öğretisinde önemli bir yeri olan, neredeyse “köşe taşı” bir kavram niteliğinde olan “öncülük”, her şeyden önce felsefi bir tabana dayanmaktadır. O da materyalist diyalektiğin temel kavramlarından bir olan “eşitsiz gelişme”dir. Bir bütünü oluşturan değişik öğeler, o bütünü etkileyen dış dinamiklerden eşit olmayan oranlarda (*eşit olmayan süratte, yoğunlukta, ağırlıkta*) etkilenirler. Bunun sınıf hareketinde karşılığı ise şudur: İşçi sınıfını bilinçlenmeye ve mücadeleye iten toplumsal dinamikler, sınıfın içindeki unsurları değişik oranlarda etkiler. Sonuçta sınıfın kimi unsurları net, kararlı ve mücadelede yüksek fedakârlık gösterebilecek bir noktaya gelirken, kimi unsurları da kafa karışıklığı, kararsızlık, hatta tutuculuk pozisyonunda bulunabilir. Bu noktada, sınıf içindeki ileri unsurları oldukları yerde bırakmak, onları sınıfın (*her kapitalist toplumda ve kendiliğinden koşullarda*) vasat ortalamasına mahkûm etmek demektir. Yapılması gereken, bu unsurları bir araya getirmek, onların mücadele kararlılığını net bir

teorik kavrayışla takviye edip perçinlemek ve sınıfın bütününe bu “birleşmiş öncüler” ile daha ileri bir noktaya çekmektir. Bu açıdan bu birleşmiş öncüler ya da “öncü parti”, sınıfın bütününe harekete geçirmek için bir elverişli bir manivela, bir “ilk hareketi veren marş motoru” ve bir “yol gösterici öğretmen”dir.

Bu temel doğrular ışığında, “öncülük” kavramının kapsamını, çerçevesini ve sınırlarını yeniden çizmeye çalışalım:

- **Parti, sınıfın bir parçasıdır, ancak kendisi, yani bütünü değildir.** Temel değerler olan “devrim ve sosyalizm” kavramlarını ele alırsak (*partinin yol gösterici rolü saklı kalmak kaydıyla*) devrimin öznesi (*amili, yaparı*) parti değil sınıfın kendisidir. **Sosyalizm de partinin değil işçi sınıfının iktidarındır.**
- Siyasal pedagoji unsuru olarak partiyi, partisiz emekçi kitle açısından bir “öğretmen” olarak ele aldığımızda, karşımıza çıkan durum şudur: Öğretmen öğrenciye olgunluğa erişene kadar temel bilgi ve yetenekleri kazandırmakla yükümlüdür. Öğretmenin öğrenci üzerindeki otoritesi (*yönetici gücü*) öğrencinin olgunluk seviyesi ile ters orantılıdır; öğrenci (*verilmek istenen bilgi ve yetenekler açısından*) olgunlaştıkça bu otorite (*ilkokuldan üniversiteye kadar*) giderek azalır. Olgun bir “öğrenci”nin öğrenme süreci hayatın sonuna kadar sürer; ancak **öğrenciyi hayatının sonuna kadar öğretmenler yönetmez.**
- Öncülüğün kaynağı olan eşitsiz gelişme kapitalist toplumda (*tıpkı sömürü gibi*) somut bir olgudur; ama (*gene tıpkı sömürü gibi*) bir kader değildir, ve bilinçli çabayla ortadan kaldırılabilir. Bu açıdan (*diğer sömürücü sınıf “öncülükleri”nin aksine*) **komünist öncünün tarihsel misyonu öncüye duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmaktır.** Napolyon, Cromwell, II. Frederik, Jakobenler gibi ezen sınıf “öncü”leri, kendi ileri ve ilerici konumlarını ebedi bir yönetim otoritesi kurmanın gerekçesi olarak gördüler. Komünist öncünün ise amacı, Lenin’in “Devlet ve İhtilal”de belirttiği “*sıradan bir aşçı kadının*

bile devlet işlerinde söz sahibi olmasını sağlamak”, emekçi sınıfları bir bütün olarak, tek tek tüm fertleriyle siyasetin bilinçli özneleri haline getirmektir. Bu olduğunda parti, sınıfın bütünüyle özdeşleşerek onun içinde kendini eritecektir. Komünist öncülüğün perspektifi budur. Burada şu soru akla gelebilir: Sınıfsız komünist toplumda “öncülük” olmayacak mıdır? Elbette ki sanatta, bilimde, felsefede, teknolojiye “öncü”ler, yani diğer fertlerden farklı ve daha ileri pozisyonları savunan, başta iyi anlaşılmayan, hatta küçümsenen, buna karşı mücadele eden ileri unsurlar çıkacaktır ve bu kaçınılmazdır. Olmayacak olan ise, toplumun ilerisinde (*dolayısıyla üstünde*) yer alan ve “tüm alanlardaki en ileri unsurlardan oluşan kurumsallaşmış bir öncü”dür. Sınıfsız toplumda eşitsiz gelişme siyasette ve ekonomide ortadan kaldırılacak, ancak hayatın bir parçası olarak hayatın değişik alanlarında ve konularda münferit bireyler ya da gruplar temelinde varlığını sürdürecektir.

- **Öncülük bir elitizm, öncü parti de bir elitler partisi değildir.** Partinin başta sınıfın azınlığından oluşması sadece verilen durumun bir sonucudur; parti asla kendini her koşulda “en iyi, en parlak, en kaliteli, en süper” vs. unsurların partisi olarak tanımlayamaz. Temel kriter, partinin programında yer alan devrim ve sosyalizm hedeflerini kabul edip bu doğrultuda örgütlü çaba sarf etmeye, katkıda bulunmaya hazır ve istekli olmaktır (*bu kriter, doğal olarak Menşeviklerin “her grevci kendini parti üyesi ilan etsin” yaklaşımından çok farklı olarak bilinçli bir siyasi tercihi zorunlu kılmaktadır*). Ağır baskı koşullarında partinin neredeyse yarı-profesyonel bir dar kadro örgütüne dönüşmesinin sebebi, sadece bu zorlu koşullarda mücadeleye katkı sağlamanın çok yüksek bir fedakârlık ve adanmışlık gerektirmesi, bunun da sadece az sayıda unsorda bulunabilmesidir. Kitlesel mücadele olanaklarının açık olduğu bir ortamda parti, programındaki hedeflere (*bir parti örgütünde yer alarak*) katkıda bulunmayı kabul eden herkese saflarını açar ve açmalıdır (*bu durumda bile kapitalist toplum koşullarında sınıfın ancak*

bir kesimini kapsayabilir). Bu açıdan Türkiye solunda yıllardır var olan “kadro partisi-kitle partisi” ikilemi, tek ve aynı partinin değişik koşullarda sahip olacağı farklı üye profilini anlamamaktan ileri gelen bir cahilliktir. Aynı yaklaşım sosyalist toplum koşullarındaki bir KP için de geçerlidir. Parti bu koşullardaki siyasi hedefi olan komünist toplum için mücadele etmeye hazır, komünist değerleri özümsemiş, bunları toplum içinde yaymaya ve bunlar için mücadele etmeye istekli, dürüst, eğitilmiş ya da eğitimeye açık unsurları saflarına katmak durumundadır. Sosyalist toplumda KP, binbir elemenden geçerek girilen bir “seçkinler kulübü” olmamalıdır.

- Emekçi halkın önderliğini kazanan **bir partinin bu öncü konumu, hiçbir zaman ebedi olarak garanti değildir; sürekli olarak bilinçli bir çabayla yenilenmek ve yenisinden üretilmek zorundadır**. Bu olgu, yukarda değindiğimiz “teoriyi doğru kavrama ve geliştirme” zorunluluğuyla at başı giden bir gerçektir. Dünyada bu konudaki sayısız örnek önümüzde durmaktadır. 1980’e kadar ülkesindeki işçi sınıfının, yoksul köylülüğün, ilerici aydınların öncülüğünü kazanarak muazzam bir güce erişen, burjuva toplumunun çarpık seçim mekanizmasında dahi %25 gibi bir güce erişebilen Fransız Komünist Partisi, bugün %2’yi zar zor bulan, sol siyasette dahi belirleyiciliği başkalarına kaptırmış bir siyasi mevta vaziyetindedir. Aynı durum tabanının büyük kısmını sosyal demokrasiye ya da merkez sol politikalara kaptıran İtalyan Komünist Partisi için geçerlidir. Bu gerilemenin sebepleri ayrıca tartışılabilir; bu sebepler kesinlikle ideolojik ve politiktir, ancak tartışılmayacak gerçek şudur: Gerileme ve siyasetten silinme ihtimali her KP’nin önünde duran bir tehlikedir. Aynı şekilde bu risk, iktidara geçmiş bir KP için de prensip olarak geçerlidir. Devrime önderlik etme başarısını göstermiş dahi olsa, hiçbir KP “*bundan böyle artık öncülüğüm garanti*” diye düşünme lüksüne sahip değildir. Özellikle Doğu Avrupa’daki Halk Demokrasilerinde 1945’de faşizme karşı kazanılan zaferin ertesinde kitlelerin büyük bir coşkuyla des-

teklediği ve icraatlarının ilk 15-20 yılında son derece başarılı işler yapan KP'ler, daha önceki yazılarımızda değindiğimiz politik hatalar sonucunda kitle desteklerini pratikte yitirmiş, kanunla garantiye alındığını sandıkları “öncü” konumlarının pratikte içi boşalmış, sosyalizmin kuruluşundan 40 sene sonra yapılan ilk serbest seçimlerde liberaller karşısında utanç verici yenilgiler almış, yıkılışın sonrasında isimlerini değiştirseleler dahi bir kısmı siyasetten silinmiş, bir kısmı da %10'luk kitle desteğiyle yaşamını idame ettirmeye çalışan etkisiz güçler haline gelmiştir.

- **Öncülüğü mümkün ve gerçek kılan tek olgu, parti ile partisiz emekçi kitle arasında sağlanan mutabakattır.** Öncülük kavramında reel sosyalist pratiklerde oluşan **deformasyonların temeli, bu gerçeğin gözden uzak tutulmasıdır.** Emekçi kitlelerle mutabakat ve hegemonya sağlayarak iktidara gelen bir KP, bu durumu kurumsallaştırmak için bir kanun maddesi haline getirdiği andan itibaren, bu öncülüğü devlet iktidarı (*yani kanun, mahkemeler, polis ve hapishaneler*) üzerinden perçinlemeyi hedeflemiş, ancak bu durum kısa zamanda bir yanılşamayı besler hale gelmiştir. Her yönetim için geçerli olan baskı-konsensüs (*ya da iktidar-hegemonya*) ikileminde, baskının varlığı ve etkisi, hegemonyadaki gerilemeyi maskeleymiştir. Devleti ve onun baskı aygıtlarını elinde tutarak toplum üzerindeki kontrol gücünü garanti eden parti, emekçi kitleler ile eskiden var olan mutabakatı, saygınlığı yanlış politikalar yüzünden erimeye başladığı zaman dahi uyanmamış, harekete geçmemiş, bu kontrol gücünü elde tutmanın verdiği rahatlık ile öncülük iddiasında devam etmiştir. Pratikte bu iddianın içi boşalmış, gerçek (*yani aktif, canlı ve güvenilir*) komünist bir öncülüğün giderek kaybolduğu bir ortamda emekçiler açısından “partinin öncülüğü”, bir dönem severek desteklenen, ancak popülerliğini giderek yitirdiği için sadece varlığına katlanılan bir siyasi ekibin **kendini devlet gücüyle dayatmasının teorik argümanı** olarak algılanmaya başlanmıştır. Kaçınılmaz kriz, iç ve dış koşullarla

birlikte olgunlaştığında, bu iktidardan kurtulmakta tereddüt etmeyeceklerdir.

Sorun gene aynı noktaya gelmektedir:

1) Öncülüğün (*yani emekçilerle olan mutabakatın, hegemonyanın*) yitirilmemesi için parti nasıl bir örgütlenme ve çalışma tarzı izlemelidir?

2) Bu hegemonyanın gerilemesi durumunda, oluşan boşluğun bir rejim krizine dönüşmesini engellemek için, sosyalist toplumun siyasal örgütlenmesi hangi esnekliklere, alternatif süreçlere sahip olmalıdır?

“Bir partiye, ülkeyi yöneten bir partiye sahibiz. Muhalefete ne gerek var?”¹

Üçüncü önerme:

Ülkede KP dışında partiler de olabilir; ancak onlar bu öncülüğü, yani KP'nin siyasi belirleyiciliğini kabul etmelidir. Böylece, toplumu yönetecek temsili organlara (Sovyet, parlamento..s) seçilecek adayları KP veya KP'nin belirleyiciliği altında bir örgütler ittifakı belirler.

Bu önerme, SSCB ve Halk Demokrasilerindeki meclis ve seçim sisteminin tanımıdır. Tek partili ülkelerde (*Sovyetler Birliği gibi*) yerel planda parti örgütü, sendikalar, gençlik örgütü ve diğer kitle örgütleriyle birlikte bir ortak kurul oluşturarak, o bölgedeki milletvekili adaylarını belirler. Bunların hepsinin parti üyesi olması şart değildir (*nitekim sovyetlere seçilen vekillerin aşağı yukarı sadece yarısı partilidir*). Ancak kitle örgütleriyle birlikte yapılan bu ortak çalışma, yapılacak seçimde toplumsal mutabakatı geniş bir kitle tabanına dayandırma amacını güder. Çok partili Halk Demokrasisi ülkelerinde ise KP'nin diğer ilerici partilerle birlikte oluşturduğu Cephe'ler (*örneğin Bulgaristan'daki Vatan Cephesi*) KP'nin yönlendiriciliği altında (*gene mutabakatı geniş tutma amacıyla*) adayları birlikte belirlerler.

¹ L.İ. Brejnev'in 12 Mayıs 1973'te Stern dergisine verdiği röportajdan. Bkz. M.Voslensky, *La Nomenklatura*, Editions Belfond, 1980, s. 283.

Bu sistemde, tüm temsiliyeti geniş tutma amacına ve iddiasına rağmen, seçilenler ya partililer ya da partinin onayladığı partisiz emekçilerdir. SSCB'de adayları oluşturan kurulda yer alan yapıların (*sendikalar, gençlik örgütü, vs.*) hepsinin tek tek yönetimi zaten partililerin elindedir. Halk Demokrasilerinde ise KP dışındaki diğer partiler (*örneğin Bulgaristan'daki Halk Çiftçi Birliği, Demokratik Almanya'daki Hristiyan Demokrat Parti, vs.*) partinin siyasi belirleyiciliğini fiilen ve kanunen kabul etmiş durumdadır (*bu partilerde KP'nin belirleyiciliğini kabul etmeyen unsurlar 1945 ertesinde tasfiye edilmiştir*) ve sonuç aynıdır.

Bu durum, yani seçilenlerin ya partililer ya da partinin onayladığı partisiz emekçiler olması “kötü” bir şey midir? Klasik mantığımızın göre sonuçta “*parti işçi sınıfının Marksist teori ile silahlanmış devrimci öncüsüdür*”. Partinin hem bilimselliği ve yanılmazlığını, hem de öncülüğünün ne denli kaygan, değişken ve koşullara bağlı bir özellik olduğuna yukarıda yeterince değindik. O açıdan bu seçim sistemi ciddi anlamda sorunludur, bağrında çok ciddi bir sorunu taşımaktadır.

Emekçilerin partiye gerçekten bağlılık ve destek sunduğu bir ortamda sorun ortaya çıkmaz. Partinin yönetimi altında toplumda doğru ve güzel işler yapılmaktadır: Eğitimin yaygınlaşması, hayat ve tüketim seviyesinin artması, kadının özgürleşmesi, gelir adaletsizliğinin kalkması, çocuklara sağlanan olağanüstü olanaklar, ülkenin sanayileşmesi ve her alanda modernleşmesi, vs. gibi. Bu başarılar bir kere kurumlaşıp toplumun temel gerçeği, emekçiler için de “elde var bir” haline gelince, kaba bir deyimle “karnı doyan” yani temel ihtiyaçları başarıyla karşılanan insanlar, bu sefer toplumu ve siyasal yapıyı sorgulamaya başlarlar. Orada hatalar, yani yozlaşma, liyakatsizlik, rüşvet, kayırma, verimsizlik, tutuculuk, hantallık, umursamazlık gibi unsurlar görüp de bunları değiştirmekte yetersiz kaldıkları noktada, siyasal sistem (*ve onun meşruluğunun kaynağı olan seçim sistemi*) anlamını ve geçerliliğini yitirir. Yukarıda tasvir ettiğimiz seçim sistemi, gitgide eleştirel gözle bakılan bir siyasal ekibin kendi hükmünü süreklileştirmek için başvurduğu bir tiyatro olarak algılanmaya başlanır. Bunu dı-

şında siyasete müdahale edebilmek için bir mekanizma da tanımlı olmadığından, tüm seçim sistemi topluma konulmuş bir cendere olarak telakki edilir.

Burada akla şu düşünce gelebilir: “Bütün sorun (önceki bölümde de değinildiği gibi) partinin öncülüğünün diri tutmasıdır. Bu sağlandığı, yani parti yozlaşmadığı sürece, yukarıda tasvir edilen seçim sistemi kötü değildir ve geçerlidir”. Burada bir adım daha ileri giderek kendi tespitimizi de sorgulayacağız: Yukarıdaki düşünce de yanlış; zira **bizzat bu seçim sistemi partinin yozlaşmasının sebeplerinden biridir!**”

Sadece kitle örgütlerini değil, parlamentoyu, basını, mahkemeleri kontrol eden, onları yöneten unsurları bizzat seçen bir partide, yerel, bölgesel ya da ulusal seviyede yanlışlıklar başladığında, bu yanlışları bildirip onları düzeltmek üzere partiye baskı yapacak tanımlı ve örgütlü bir güç olmadığına, bu yozlaşmayı engellemek sadece parti üst yönetiminin basiretine ve iyi niyetine kalmış demektir. Yerel planda bu tip (haklı) eleştirileri “burjuva propagandası”, “karşı devrimci karalamalar” diye gösterip hasıraltı etmek için her türlü güce ve yetkiye sahip bir örgütlenme karşısında sıradan emekçiler açıkça silahsızdır. Önceki yazılarımızda değindiğimiz olgu son derece açıktır: SSCB’de bir partiliyi tutuklamak için öncelikle parti örgütünün onayı gerekir; zira o tutuklamayı yapacak polis ve partiliyi mahkum edecek mahkeme yargıçları da partilidir veya partinin denetimindedir. Parti örgütü bir sebeple üyesine sahip çıkarsa, yapılacak şikâyetin hiçbir hükmü olmayacaktır. Bu ülkelerin tarihi, “kol kırılır yen içinde kalır” ya da “bu ortaya çıkarsa Partinin prestiji sarsılır” gibi gerekçelerle suçu hasıraltı edilen yozlaşmış partililerin (sayısı zamanla giderek artan) örnekleriyle doludur.

Burada burjuva liberalizminin “çok partili demokrasinin erdemleri” ya da anarşizmin “her iktidar insanı yozlaştırır” türünde klişelerini tekrar etme niyetinde değiliz. Ancak bu önermelerin ideolojik kabukları soyulup atıldığında, geriye kalan ham gerçekliğin biz Marksistlerin de dünyasında artık bir karşılığı olmalıdır: Ken-

di dışında hiçbir siyasal öznenin baskısını (*zorlama, hesap sorma, "challenge"*) hissetmeyen bir parti, hatalarını anında hissederek kendine çeki düzen verme konusunda olabilecek en güçlü ve etkili uyarıcıdan kendini mahrum kılmakta, bu noktadan itibaren "hatalarını düzeltme" imkânı partinin üst yönetimine havale edilmekte, bunları giderme şansı sadece parti üst yönetiminin politik cesaretine ve dürüstlüğüne bağlı (*ve de bağımlı!*) hale gelmektedir. Bu durum ise tabandaki sıradan emekçileri siyasal açıdan etkisiz kılmakta ve yozlaşma riskini katlatarak artırmaktadır. İşin ilginç kısmı ise bu riski ilk defa göreyerek çözüm getirmeye çalışan liderin Stalin olmasıdır.

Stalin Haziran 1937'de yapılan Bolşevik Parti MK Plenum toplantısında (*raportörün "kulağa oldukça yabancı gelen" diye nitelediği*) şu cümleyi sarf etti:

Bizim farklı siyasal partilerimiz yok. Sistemimiz tek partili bir sistemdir. Şanssız ya da belki de şanssızız. Bizim yalnızca tek bir partimiz var.(2)

Stalin'e "ülkedeki tek partinin KP olmasının belki de şanssızlık" olduğunu söylemesini, bir dil sürçmesi olarak algılamak (*Stalin'in aşırı temkinli kişiliği göz önüne alındığında*) pek anlamlı olmayacaktır. Gerçekten de 1917'de ilk Sovyet hükümeti 3 partinin ortaklığı ile (*Bolşevikler, Sol SR'ler ve Enternasyonalist Menşevikler*) kurulmuş, ancak sonradan oluşan siyasal krizde diğer iki parti Bolşeviklere karşı tavır alarak hükümetten düşmüştür. Bu gelişmenin "doğru veya kaçınılmaz" olup olmadığını ilerde ele alacağız. Ancak bu fiili durum Bolşevikleri ülkedeki tek siyasal parti haline getirmiş, Lenin'in tespitiyle "ülkedeki tüm siyasal yaşam (tüm farklılık ve çeşitliliğiyle – SD) Bolşevik Parti'nin içine taşınmıştır". Tek parti olmanın (*yukarıda değindiğimiz*) yozlaştırıcı etkileri kısa zamanda ortaya çıkmış, bu durum karşısında Stalin, 1936 yılında "parti dışından da bağımsız adaylar çıkarılmasını" ve "çekişmeli seçimler" yapılmasını bir düzenleyici mekanizma olarak önermiştir.(3) Bu öneri, yerel ve bölgesel planda sahip olduğu mutlak gücün sorgulanması fikrine tahammül edemeyen parti aygıtı tarafından redde-

dilmiş, Stalin de bu blok tavır karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştır. Burada dikkati çekeceğimiz nokta şudur: Reddedilen şey “başka siyasi partilerin kurulması” dahi değil, sadece Sovyet devletinin sosyalist temellerine ve kanunlarına saygılı emekçilerin bağımsız olarak aday olabilme hakkıdır. Bu dahi parti üzerinde uyarıcı ve canlandırıcı bir etki yapabiliirdi; ancak engellendi.

“Sosyalizmde birden fazla parti mi? Nasıl yani?”

Sosyalist bir toplumda sosyalizm projesine bağlı birden fazla siyasi oluşum fikri, geleneksel çizgiye bağlı olan devrimcilerde açıkça bir irkilme ve kuşku yaratmaktadır. Ancak bu tepki anlamsızdır; zira sosyalist bir iktidarın tek partiyle örgütlenmesi gerektiğine ilişkin Marksizmde HİÇBİR teorik referans yoktur! Paris Komünü, değişik sosyalist akım ve partilerin ortak eseri idi. İlk Sovyet hükümeti, yukarda değindiğimiz gibi Ekim Devrimi’ne katılan üç parti tarafından oluşturulmuştu; sonradan Bolşevik Partinin tek parti olarak kalması sadece (*belki bugün dahi sorgulanması gereken*) fiili bir durumdu. Bu noktada her şeyden önce Komünist Partinin diğer işçi sınıfı partileri ve hareketlerine karşı olan konumunu ve tavrını, komünizmin ilk yazılı programı olan **Komünist Manifesto** bize hatırlatmaktadır:

Komünistler, öteki işçi sınıfı partilerine karşı ayrı bir parti oluşturmazlar. Bir bütün olarak proletaryanın çıkarları dışında ayrı çıkarlara sahip değillerdir. Proleter hareketi biçimlendirmek ve kalıba sokmak üzere kendilerine özgü hiçbir sektör (ayrı) ilke getirmezler. Komünistlerin acil hedefi bütün öteki proleter partilerinkiyle aynıdır: Proletaryanın sınıf olarak oluşumu, burjuva egemenliğinin yıkılması, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi.(4)

Bu temel prensibin ışığında, geleneksel mantığımızın yarattığı kuşkuuları tek tek inceleyelim:

- *Kan ve gözyaşıyla gerçekleşen devrimden sonra burjuva ve gerici küçük burjuva partilerine yeniden örgütlenme özgürlüğü mü verelim?*

Hayır, vermeyelim. Öncelikle devrimden sonra hangi partilere “özgürlük verileceği” bir reçeteyle saptanamaz. Devrim sürecinde komünistlere ve devrimcilere karşı tavır almayan, onları destekleyen ya da tarafsız kalan partileri “sonradan kapatmanın” hiçbir meşruiyeti yoktur ve bunların hangi partiler olacağını o ülkenin somut siyasi koşulları belirler. Gene de devrim sürecinde iktidara yürüyen sosyalist kitle hareketine karşı (*silahlı veya silahsız*) düşmanca tavır almış hiçbir harekete devrimden sonra yaşam hakkı tanınmaz. Bu basit ve net bir gerçektir. Ancak karşı devrimin ezilme ve sosyalist bir toplumsal yapının inşa süreci tamamlanınca toplum, partinin de dışında sosyalist kurumlara (*hükümet, meclis, ordu, istihbarat, kitle örgütleri, vs.*) kavuşacak ve sosyalist ilkeler üzerinde inşa edilen bu kurumlaşma, anayasa ve yasalarda ifadesini bulacaktır. Dolayısıyla sosyalizm “parti egemenliği” dışında da net hukuki ve kurumsal bir kimlik kazanacaktır. Toplumun sosyalist yapısını garanti eden bu yasalara sadık kalmak kaydıyla her emekçi (*şahsen veya grup olarak*) siyaset yapma ve örgütlü biçimde yönetimi etkileme hakkına sahip olmalıdır. Bu hakkı reddetmenin (*Marksist bakış açısı dahil, hatta başta olmak üzere*) hiçbir açıdan, hiçbir meşruiyeti yoktur, olamaz.

- *Madem sosyalizm için çalışacaklar, Komünist Partiye girsinler. Ayrı partiye ya da ayrı adaylığa ne gerek var?*

Parti sağlıklı, aktif ve şeffaf bir önderlik gerçekleştirdiği zaman zaten bu partiler (*kurulsalar bile*) kendilerine anlamlı bir zemin bulamayacak, parti sosyalizmin değerleri için mücadele etmek isteyen herkesi kendine çekmeyi başaracaktır.. Ancak partinin (*yukarda değindiğimiz iktidar rahatlığı içinde*) yozlaşma emareleri gösterip bunları gideremediği noktada, parti içinde bunları düzeltme şansı bulamayan emekçiler için, bu müdahaleyi parti dışından yapmaktan başka çare kalmayacak, ken-

di dışından gelecek örgütlü eleştiriler, partinin kendine çeki düzen vermesi için TEK şans olacaktır. Biraz “kurgu” yapma pahasına şu soruyu soralım: SSCB tarihinin değişik momentlerinde, emekçilerin en yüksek temsil organı olan Yüksek Sovyet’te kamuoyu önünde KP dışında yer alıp (*çünkü KP kendi disiplini içinde bunların söylenmesine izin vermemektedir*) şu sözleri söyleyen bir vekil grubu olsaydı ne olurdu?

- 1956: “Stalin’i bir canavar olarak tanıttınız. Halbuki o dönemde bu cinayetleri, hainlerin yanında dürüst komünistlerin de yok edildiği kitle terörünü hepimiz birlikte uyguladınız. Suçu Stalin’in üstüne atıp kendinizi temize çıkarmaya ne hakkınız var? Sovyet halkları bu trajik sürecin doğru ve sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılmasını hak ediyor”

- 1965: “Silahlanma yarışı ekonominin ve halkın üzerinde dev bir yük ve buna sebep olan da kapitalist ülkelerdir. Sizin ise “barış içinde bir arada yaşama” adına Batılı liderlerin sırtını sıvazlamaktan başka bir şey yaptığınız yok. Kapitalist ülkeler bizzat Sovyet halkları için hem bir tehlike hem de bir cendere. Kapitalist dünyayı küçültmek ve ortadan kaldırmak için ne yapıyorsunuz?”

- 1975: “Rüşvet, yolsuzluk ülkeyi kanser gibi sarmış durumda ve bütün bu çürüme “Komünist Partinin önderliği” kisvesi altında yapılıyor. Bu gidişle halk sosyalizme inancını yitirecek. Her biri tek tek belli olan rüşvetçileri kamuoyu önünde yargılamak için ne bekliyorsunuz?”

Dediğimiz gibi, bu senaryo gerçek dışı bir kurgudur; ancak bu uyarılar doğru zamanlarda yapıp yönetim tavrı almaya zorlansaydı, sorunların dağ gibi birikip 1990’da patlama noktasına gelmeyeceği açıktı.

- *Tamam da KP’nin hatalarını eleştirme adına ve sosyalizme sadık olma kisvesi altında, bu partiler ya da bağımsız adaylar, kapitalizme geri dönmenin yolunu açmazlar mı?*

Önce şunu belirtelim: “Sosyalizm” kisvesi altında kapitaliz-

me geri dönüşün yolunu açma riskinden Komünist Partiler de ASLA muaf değildir ve bunu örneklerini 1980–90 arası gereğinden fazla görmüş durumdayız. Dolayısıyla KP'yi tek siyasi parti haline getirmek bu riski kesinlikle ortadan kaldırmaz. İkincisi de (*KP veya başka partide*) ülkeyi kapitalizme geri götürme ve sosyalizmin kazanımlarını yok etme risklerine karşı savunma mekanizmaları açıktır ve tanımlıdır: Kapitalist toplumlarda bu görevi, devletin kuruluş temellerine ve ideolojisine sadık olan yasama aygıtı, polis ve istihbarat halletmekte, bunu yaparken de hiçbir “öncü parti”den emir almamaktadır. Sosyalist toplumda da ülkenin sosyalizm ilkelerine göre kurulmuş kurumları, başta halk mahkemeleri ve baskı aygıtları olmak üzere bu işlevi pekala görebilirler. Ülkedeki emekçi basını ve emekçilerin kitle örgütleri de bu eğilimlere karşı mücadelenin bir diğer garantisidir. KP dışındaki bir parti kapitalizme geri dönüş için (*açık ya da kapalı*) çalışırsa, hatalarından ders alarak kendi özeleştirisini yapan bir KP'nin, toplumdaki diğer kurumlarla birlikte bu eğilimi yenme şansı çok yüksektir. Ancak bizzat her şeyi kontrol eden ve tek siyasi güç olan bir KP'de bu eğilim başlarsa, sosyalizmin ölümü kaçınılmazdır.

- *Madem öyle diyorsunuz, Halk Demokrasisi ülkelerinde birden fazla parti zaten vardı. Ama bu durum hiçbir şeyi çözmedi.*

Doğru, birden fazla parti vardı, ama bu partiler KP'ye karşı bağımsız partiler değildi. Hiçbir zaman seçimlere kendi başlarına, örneğin **bir bölgede KP'nin de adayına karşı rekabet ederek girmediler**. Stalin'in önerdiği “çekişmeli seçimler” hiçbir sosyalist ülkede hayata geçmedi. Hangi partinin nereden kaç aday çıkaracağı KP'nin belirleyiciliği altında kesinleşti ve bu partiler sadece KP'nin kendilerine izin verdiği oranda temsil edildiler. Zaman içinde, onların meclisteki temsiliyetleri, muhtemelen tabandaki gerçek temsiliyetlerini yansıtır olmaktan çıktı. Demokratik Almanya'da 1989'da serbest seçimlere gidildiğinde, eskiden sadece küçük bir parti olan (*çünkü o kadarına izin verilen*) Hristiyan Demokrat Parti,

adını PDS olarak değiştiren Komünist Partiye (*SED – Almanya Sosyalist Birlik Partisi*) karşı ezici bir çoğunlukla zafer kazandı. Bu sonuçta elbette ki seçimlere sosyalizmin kurumlarının tahrip edildiği bir ortamda girilmesinin payı belirleyici olmuştur. Ancak bu kurumların güçlü ve etkin olduğu dönemlerde serbest (*yani rekabetli*) seçimlere gidilseydi, bu partilerin oylarındaki (*KP'yi gölgede bırakması o dönem mümkün olmayan*) artışlar, bizzat KP için güçlü bir uyarıcı olabilir, parti gereken dersleri çıkararak ve elindeki tüm olanakları kullanarak bu gerilemeyi telafi edebilirdi. Bu durum bir yandan iktidarın meşruiyetini kitleler nezdinde güçlendirecek, öte yandan partiyi sürekli olarak kendi öncü konumunu gerçekçi bir biçimde görüp kendini sürekli yenilemeye mecbur kılacaktı. Devlet gücüyle sağlanan parti öncülüğü ve onun yarattığı iktidar rehaveti, tabanda oluşan politik değişimleri hissetme konusunda partiyi sağır kılmıştır.

Emekçi temsil organlarında, parti dışında unsurlarla demokratik bir tartışmanın yokluğunda, bütün umutlar partinin kendi içinde demokratik bir işleyişle canlı ve dinamik bir fikir üretimini gerçekleştirmesine kalmaktadır. Şimdi bunu inceleyelim:

Toplumdaki demokrasi neyse partideki demokrasi de odur

Dördüncü önerme:

Bu durum, toplumda demokratik tartışmanın olmadığı anlamına gelmez. Sosyalizm kapsamındaki tartışmalar, bizzat Partinin bünyesinde demokratik biçimde sürebilir ve sürmektedir.

En büyük illüzyon budur; bu öneri tümüyle yanlıştır ve bunu yarattığı sahte umutlar devrimcilerin uzun süre bakışını bulandırarak temel gerçeklerin görülmesini engellemiştir. Yanlıştır, **çünkü toplumdaki tartışmaları bastıran bir partinin, kendi içinde de açık ve cesur bir tartışma yürütmesi imkansızdır!**

Bu konuyu önce soyut, mantıksal çerçevesi içinde ele alıp, daha sonra pratikteki yansımaları ile doğrulayalım.

Kendi dışında tüm partileri kapatan ya da etkisiz kılan bir KP, otomatik olarak kendini devletin temel dayanağı, sosyalizmin tek siyasi garantisi haline getirmekte, sosyalizm tanım olarak “KP'nin egemenliği” ile özdeşleşmektedir. Öncelikle bu teorik planda dahi bir hatadır, zira “proletarya diktatörlüğü” “parti diktatörlüğü” demek olmadığı gibi, sosyalizm bir partinin değil, işçi sınıfının tüm kurumları ve örgütleriyle iktidarındır. Buradaki nüansın zaman içinde oluşan uzantılarına daha önce endirekt olarak değindik, daha da değineceğiz. Parantezi şimdilik burada kapatıp analizimize devam edelim.

Kendi mutlak egemenliğini “sosyalizmin tek garantisi” haline getirmiş bir parti, öncelikle bütünlüğünü korumak zorundadır. Bu partinin bölünmesi, onun çekirdeğini temsil ettiği devlet iktidarının da bölünmesi ve bu mantık içerisinde “sosyalizmin yıkılması” anlamına gelecektir. Partinin “devlet”leşmesi, devlet mantığına teslim olması burada başlar: Parti bölünmemelidir, çünkü devlet bölünmemelidir. Devletin bölünmemesi gerektiği doğru ve anlaşılır bir hedeftir. Ancak bunun temel garantisi olarak partinin bölünmeyi kendi kendine yasaklaması, partinin iç dünyasında köklü bir değişimi getirecek, parti içinde bölünmeye zemin teşkil edecek her türlü gelişme baştan engellenecek, bu doğrultuda parti içi tartışmaların da çapı, kapsamı, şiddeti bu mantığın zorlamasıyla budanacak ve frenlenecektir. Yukardaki tespitimizin mantıksal temeli budur. Bu mantıksal temel, pratiğe nasıl yansımıştır? Bolşevik Parti örneğinde atılan pratik adımlar şunlar olmuştur:

1. Parti içinde farklı düşünce platformlarının yasaklanması
2. Tartışma ancak parti içinde netleştirildikten sonra kitlelere gidilmesi, parti dışı kitlenin bu tartışmaya kesinlikle “bulaştırılmaması”

Birinci olgudan başlayalım. Ekim Devrimi sonrasında Bolşevik Parti'nin Mart 1921 tarihli 10. Kongre'sinde, Lenin'in ısrarıyla

parti içinde tüm hizip, grup, siyasi platform, vs'lerin feshedilmesi kararı alınmıştır. Gerekçe ise bellidir: Ülkenin içinden geçtiği kritik ortam. Aslında bu yasaklamaya gerekçe teşkil eden iki ana muhalefet grubu vardı: Kollontay ve Şliyanprikov'un başını çektiği "İşçi Muhalefeti" ve bir diğer muhalif grup olan "Demokratik Merkezîyetçiler". Her iki muhalif grubun da (*kimi hatalarının yanı sıra*) oldukça önemli ve anlamlı tespitleri vardı. İşçi Muhalefeti, Ekim Devrimi'ni mümkün kılan işçi denetimi ve inisiyatifinin fabrikalarda parti eliyle ortadan kaldırıldığını, yukardan gelen parti kararlarının işçilere empoze edilerek ciddi bir devrimci değerlerin ortadan kaldırılmakta olduğunu söylediler. Buna karşılık "proleter olmayan üyelerin partiden temizlenmesi" gibi aşırı ve sekter bir öneri getirdiler. Demokratik Merkezîyetçiler ise yerel sovyetlerin merkezi Tüm Rusya Sovyetleri'ne hiyerarşik olarak bağlanmasının ve onun kararlarını uygulamaya mecbur kılınmasının, sovyetin temel özelliği olan "yerel inisiyatif" olgusunu ortadan kaldırarak bilinen klasik merkezi devlet yapısına geri dönülmesine yol açtığını söylediler. Ancak karşı argüman pratik olarak anlamlıydı: Karşı-devrime karşı net ve uyumlu bir mücadele için bu hiyerarşik bütünlük gereklidir. Sadece şartların kritikliği açısından anlamlı olan bu karşı çıkışlar, kriz atlatıldıktan sonra pekala ele alınıp yeniden tartışılabilirdi; ancak "şartlar" gerekçesiyle bu haklı görüşlerin susturulması ve gömülmesi, zaman içinde büyüyecek bir deformasyonun temelini oluşturacaktı.

Aslında "parti içi gruplar ve farklı platformlar" olgusu konusunda var olan ve oldukça yaygın bir yanılgıyı burada belirtmek gerekir. O da şudur: "*Eski RSDİP içerisinde çeşitli grup ve fraksiyonlar vardı (Bolşevikler de bunlardan biriydi). Çünkü o gerçek bir KP değildi. Ama Bolşevikler 1912'den itibaren ayrı bir parti olduktan sonra her türlü hizip, fraksiyon ve platforma son verildi.*" Bu inanın gerçekte uzaktan yakından ilgisi yoktur; ve parti, kuruluşundan SSCB'nin yıkıldığı 1991 yılına kadar içinde HER ZAMAN değişik gruplar, ekipler, platformlar, hatta fraksiyonlar barındırdı. Hatırlatalım:

- 1914'de savaşın başlamasıyla "ülke savunması"ndan yana olan Zinovyev-Kamenev grubu (*sağ kanat*), burjuva hükümeti alt-

tan zorlama ve demokrasinin kazanımlarını koruma yanlısı merkez kanat (*Stalin, Kalinin, Sverdlov, partinin çoğunluğu*) ve Nisan Tezleri'ni savunan sol kanat (*Lenin ve Kollontay, azınlık*)

- İç savaş başladığında düzenli orduya karşı çıkıp milis ve parti-zan örgütlenmesiyle yetinilmesini savunan Askeri Muhalefet
- Devrimin hemen ertesindeki İşçi Muhalefeti ve Demokratik Merkezîyetçiler (*bu noktada gruplaşmalara son verilmesi kararı alındı*)
- 1924 sonrası Dünya Devrimi olmadan Rusya'da sosyalizmin kurulamayacağını söyleyen sol muhalefet (*önce Troçki, sonra Zinovyev ve Kamenev*)
- 1928'de NEP'in her ne pahasına sürdürülmesini ve "kaplumbağa hızıyla sanayileşmeyi savunan sağ muhalefet (*Buharin, Rikov, Tomski*)
- 1937 tasfiyeler öncesinde Stalin'in görevden alınması için parti içinde gizli mücadele veren Riyutin Platformu
- Savaş öncesi ve sonrasında, Partinin toplumdaki rolü konusunda ortaya çıkan yoğun kavga ve bu kavganın tarafları olan Jdanov ekibi ile Malenkov ekibi.
- Stalin'in ölümünden sonra Kruşçev'in politikalarından ve stilinden rahatsız olup onu görevden almaya çalışan (*Kruşçev'in "anti-parti" olarak adlandırdığı grup (Molotov, Malenkov, Kaganoviç)*)
- Brejnev döneminden yıkılışa kadar, partinin ekonomideki rolünden rahatsız olan ve işletmelere özerklik isteyen teknokratlar grubu (*Kosigin'in ilham verdiği, Gorbaçov'un da içinden çıktığı grup*)
- Gorbaçov yönetiminde, ülkeyi yıkıma götüren "reformcular" ve "muhafazakârlar" gruplaşması

Görüldüğü gibi 1921'de alınan kararın ne öncesinde ne de son-

rasında parti içinde gruplar asla yok olmadı. Peki bu karar neyi değiştirdi? Aslında ciddi bir değişikliğe yol açtı: **Tartışmalarda ve ayrılıklarda açıklık ve şeffaflık ortadan kalktı;** (*güçlü kişilikler olan Stalin, Troçki ve Buharin arasında net ve köşeli biçimde süren 1920'lerin tartışmaları haricinde*) bütün tartışmalar Ezop diliyle, bastırılarak ve törpülenerek sürdürüldü. Aslında “törpülenen” sadece kitlelere sunulan söylemdi; bunların arkasındaki hırslar tüm açıklığı ve keskinliğiyle kendini sürdürdü. Ama “*kavganın neye ilişkin olduğunu*” ya da “*bir kavga olup olmadığını*” anlamak için parti bildirilerinin satır aralarında dedektiflik yapmak gerekir hale geldi. SBKP tarihinde ciddi etkileri olmuş bu gruplaşmaların dahi bir kısmını ancak bugün, ve sadece açılan arşivler sayesinde öğrenme şansına kavuştuk.

Kitleler önünde açık, safları ve gerekçeleri belli bir tartışma, ne denli keskin olursa olsun, geliştiricidir; zira teoriye atıfta bulunarak, teoride derinleşerek sürdürülebilir ve her koşulda teorik-politik netleşmeyi güçlendirir. Bastırılmış bir tartışma ise esas olarak örgüt içi mekanizmalara, arka odalarda kurulan ilişkilere, güç dengelerine dayalı işbirliklerine, tüzük maddelerindeki açıklara dayanarak sürdürülür ve sonuçlanır. Bunların da politik yaşama hiçbir katkısının olmadığı açıktır. Sonuçta, kendi dışındaki tüm siyasal örgütlenmeleri yasaklayan parti “*tek parti biziz; biz de bölünürsek devlet bölünür*” kaygısıyla girdiği süreçte, kendi içindeki teorik-politik yaşamı ve tartışmaları kısırlaştırmış, fakirleştirmiş ve siyaset üretimini örgüt içi güç dengelerine bağımlı kılarak çarpıklaştırmıştır.

İkinci olguyu ele alalım: Parti içi ayrılıkların kitlelere yansıtılması. 1927 yılında Zinovyev'in başını çektiği sol muhalefet taraftarları Moskova'da kendi görüşlerini yaymak ve parti yönetimini eleştirmek üzere bir miting düzenlemek istediler; ancak bu miting parti merkezine sadık üyeler ve devlet memurları tarafından dağıtıldı. Aynı zamanda bu girişim, “parti içi sorunları kamuoyuna taşıma” çabası olarak oportünizmle suçlandı ve nefretle karşılandı.

Burada aslında ciddi bir paradoksla karşı karşıyayız:

1. Bu miting girişimine karşı çıkan ve nefretle karşılayanlar bir açıdan haklıdır; zira her parti sorunlarını kendi içinde, kendi üyeleri ile çözer. Parti içi bir tartışmada parti üyesi olmayan insanlardan destek arayarak kendine “dışardan” güç sağlamaya çalışmak, sadece komünist değil her türlü partinin mantığına aykırıdır ve böyle bir girişimin oportünizm veya ilkesizlik olarak damgalanması doğaldır.
2. Ancak öte yandan meselenin başka bir yönü de vardır. Parti ülkedeki tek belirleyici siyasi merkez olduğu için, onun içinde tartışılan sorun, sadece partilileri değil tüm SSCB emekçilerini, onların kaderini yakından ilgilendiren bir konudur ve bu konuda emekçilerin hem fikir sahibi olmaya hem de görüş ve tavır bildirerek sonucu etkilemeye hakları vardır. Bu açıdan söz konusu “miting” emekçilerin sesini partiye taşıma anlamında haklı görülebilir.

Bu paradoksu çözenin tek yolu, **ülke içinde siyasetin tayin edici merkezini partiden emekçi meclisine taşımak, devrimin kazanımlarını garantiye alan yasalara ve kurumlara bağlı kalmak kaydıyla, sosyalizm için değişik görüşlerin örgütlenip kendini ifade edebileceği bir temsili meclisi siyasetin merkezine yerleştirmektir.** Bu durum partiyi de “tek parti” olmanın kendi içinde yarattığı siyasi-teorik cendereden kurtaracak, görüş farklılıkları aynı parti içinde kalmayı imkânsız kıldığı noktada ilgili muhalifler kendi örgütlerini kurabileceklerdir. Bu önerme karşısında “*Nasıl yani? Bolşevik Parti bölünse miydi?*” türünden bir tepki gündeme gelebilir; ama bu tepki anlamlı değildir; zira 1924–1937 arasında SSCB’de “tek parti” görüntüsü altında zaten iki veya üç “parti” mevcuttu. Gerek Troçki ve Zinovyev’in sol ekibi, gerekse Buharin ve Rikov’un sağ muhalefeti, ülkenin dört bir yanındaki örgütlerde kendi binlerce yandaşına sahipti ve gene bu yandaşları (*kapalı biçimde de olsa*) tek merkezden idare ediyorlardı.

Ülke içindeki siyasal yaşamın tek parti içine hapsedilmesinin en trajik sonucu 1937 tasfiyelerinde ortaya çıkan komplolardır. Bu komploları oluşturan mantık ve maddi zemin, yukarıda belirtti-

ğımız görüşlerin ışığında daha da netleşmektedir: Parti içinde azınlığa düşen, dolayısıyla partinin kontrolündeki basında kendi görüşlerini ve kimliğini ifade edemeyen, kendi görüşleri doğrultusunda kitlelerde bir etki yaratma olanaklarından yoksun olan, gerçek anlamda meşru zeminde “muhalafet yapma” olanaklarından mahrum kılınan (*ama bunu da yapmaya kararlı!*) bir ekibin siyasal yapıyı etkilemek için elinde kalan tek yöntem gayri meşru kombinasyonlar, yani komplodan başka bir şey olamaz. Bu muhalafetin aklına gelebilecek tek çıkış noktası, aşırı merkezileşmiş devlet yapısında tüm yetkiyi elinde tutan 15 kişilik Politbüro’da en net düşmanlardan kurtulmaktır; bu doğrultuda da ellerinde tek araç siyasal krizi körükleyen askeri darbe, sabotaj, suikast dahil tüm yöntemlerdir ve bu da liderlerin kişiliklerinden bağımsızdır. Bu olgunun ışığında “Troçki’nin idealistliği”, “Stalin’in şeytanlığı”, “Buharin’in masumiyeti” gibi aptalca ve bıktırıcı yorumlara son verip, yapının bütününe sorgulamak daha marksistçe bir tutum olacaktır.

Kitle örgütleri: İletişim kaybı mı? Sosyalizmin sivil toplum örgütleri mi?

Beşinci önerme:

Toplumdaki kitle örgütleri, yani sendikalar, meslek kuruluşları, gençlik ve kadın örgütleri ..vs Parti’nin iletişim kayışlarıdır. Bunlar partinin ürettiği politikaları güçlü bir biçimde kitlelere iletmenin en etkin araçlarıdır.

Stalin *Leninizmin İlkeleri* adlı temel el kitabında, önce “proletaryaya diktatörlüğü”nün “parti diktatörlüğü” olmadığını, bu görüşün yanlış olduğunu belirtir ve proletaryaya diktatörlüğünün “işçi sınıfının tüm örgüt ve kurumlarıyla icra ettiği bir yönetim” olduğunu belirtir. Bu doğru ve önemli tespiti yaptıktan sonra sınıfın diğer örgütleri olan sendikalar, gençlik örgütü, vs. gibi kurumların fonksiyonunu ele alırken ise bunları “partinin iletişim kayışları” olarak tanımlar. Bu tanım 1990’a kadar sosyalist iktidar pratiklerinin temel düsturu olmuş, tüm bu kurumlar partinin toplum

için belirlediği hedefler doğrultusunda kitleleri mobilize etmenin araçları olarak algılanmış ve çalıştırılmıştır.

Bu yaklaşım yanlıştır, zira özünde es geçilen, gözden kaçan bir teorik hata ve tutarsızlık üzerine inşa edilmiştir. Klasik Hegelci-Marksist literatürdeki “politik toplum–sivil toplum” ayrımı herkesçe bilinmektedir. Politik toplum, toplumun üzerinde örgütlü olan mekanizma, yani devlettir. Sivil toplum ise bunun dışında yer alan ve üretimi yürüten “vatandaşlar” topluluğudur. Bu ayrım, klasik teoriye göre, iktidar emekçiler tarafından ele geçirildiğinde ortadan kalkacak, üretim ve yönetim emekçiler tarafından birlikte yürütülerek toplumun üstünde ayrı bir devlet mekanizmasına gerek kalmayacaktır.

Bu klasik tespit, açıkça görüldüğü gibi, sınıfsız ve devletsiz komünist toplumu tarif etmektedir; bu hedefin devrimden kısa bir süre sonra gerçekleşeceği umulduğu için bu ilişkinin devrimden sonra alacağı biçim konusunda kafa yorulmamıştır. Ancak bu topluma varana kadar (*bunun her koşulda “kısa” bir yol olmadığı bugün iyice aşikâr hale gelmiştir*) bir “devlet”e ihtiyaç duyulacağı bellidir ve bu “devletli” dönemde politik toplum–sivil toplum ilişkisinin ne olacağı es geçilmiş, “devlet de sonuçta emekçilerin devleti olduğu” için ortada bir sorun görülmemiştir.

Sosyalist bir iktidar, işçilerin çıkarı için çalışan, işçi kökenli insanlardan oluşan, işçi sınıfını başa koyan bir ideolojiyi rehber edinen bir idari yapı da olsa, sonuçta bir devlettir. Devlet aygıtında çalışanlar da kökenleri ne olursa olsun, artık üretim faaliyetinin dışına çıkmış tam zamanlı profesyonel görevliler, yani devlet memurlarıdır; ve kendilerine “toplum adına” verilmiş bir yetkiyi, bu yetkiye sahip olmayanlara yönelik olarak kullanmaktadırlar. Bu yetkinin kullanımında oluşacak hatalara, çarpıklıklara ve yozlaşmalara karşı, onları başa getiren ve üretimde (“*sivil toplum*”da) yer alan sıradan emekçiyi koruyacak mekanizmaların tarif edilmesi şarttır. Bu mekanizmalar, Marksist klasiklerde bahsedilen (*ama ne yazık ki pratikte pek etkin kullanılmamış*) “geri çağırma yetkisi”nin yanı sıra, bu hatalara karşı sınıfın tepkisini dile getirecek örgütlülükler-

dir. Bunlar da kitle örgütleridir ve sosyalizm koşullarında da temel misyonları “yetkisiz” (*sivil*) emekçileri, “yetkili” devlet mekanizmaları karşısında korumaktır. “İşçiyi işçi devletine karşı korumanın anlamı ne?” sorusunun kendisi anlamsızdır; zira “işçi devleti”nde bizzat işçi kökenli yöneticiler tarafından yapılmış olan yolsuzlukların, haksızlıkların, rüşvetin ve hırsızlıkların örneklerini bilecek durumdayız.

Önce sosyalizmde sendikaların işlevinin tarihsel gelişimini izlemeye çalışalım. 1920’lerin NEP koşullarında, bir tür “pazar ekonomisi” ortamında sendikalar işçilerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirme konusunda önemli bir işleve sahiplerdi ve sendikal aygıtın başındaki Tomski (*Buharinci sağ muhalefetin önemli figürlerinden*) ülkede etkin bir konumdaydı. Ancak 1929’da planlı ekonomiye geçilmesiyle birlikte, “işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi” bir “pazarlık” konusu olmaktan çıkıp (*tanım itibarıyla*) merkezi ekonomik planın parçası ve matematiksel çıktısı haline geldiğinde, sendikalar politik güçlerini yitirdiler (*sağ muhalefetin planlı ekonomiye karşı çıkma nedenlerinden biri de ellerindeki bu mevzilerin yitirilmesi*). Bu andan itibaren, belki de 60’lara kadar sendikaların işlevi eksen değıştirdi ve “üretim hedefleri için işçi sınıfının mobilizasyonu” onların varlık nedeni haline geldi. Milyonlarca işçinin ülkeyi modern bir sanayi ülkesi haline getirmek için omuz omuza harcadıkları çaba ve bu çabanın örgütlenmesi, her açıdan heyecan verici ve saygı duyulması gerek bir olgudur; ancak bir sendikanın bunu kendine temel görev haline getirmesi, onun tanımlı görevinde bir eksen kayması yaratmıştır. Fabrikalarda iş disiplinin uygulanması, iş kalitesinin takip edilmesi, üretim normlarının zorlanması ve empoze edilmesi gibi konular sendikaların ana fonksiyonları olunca sendikalar fiilen devletin işçi sınıfı içindeki “enstrümanı” haline gelmiştir. Yapılan iş (*ülkenin modernizasyonu*) sonuç olarak işçi sınıfının ve sosyalizmin yararına; ancak devlet aygıtının eli kolu haline gelmiş bir sendikanın ilerde (*ihtiyaç olduğunda*) bu devlet aygıtına karşı emekçileri koruma refleksi göstermesi imkânsızlaşmıştır. Sanayileşmenin tamamlandığı ve savaşın yıkımının giderildiği 50’li ve 60’lı yıllar-

da sendikalar işçi sınıfının yaşam koşullarının iyileştirilmesi için ciddi başarılar sağlamış (*eski aristokrat köşklere dahil, emekçiler için binlerce tatil mekanının kurulması gibi*); ancak devlet aygıtına olan organik bağımlılık aynen sürmeye devam etmiştir.

“Partinin iletişim kayışı” yani pasif araçları olarak algılanan ve işletilen sendikalar ve kitle örgütleri, 1960’lardan sonra gerek SSC-B’de, gerekse Halk Demokrasilerinde ayyuka çıkan çarpıklıklar, yani yolsuzluk, rüşvet, hantallık, keyfilik karşısında hiçbir anlamlı tepki örgütleyememiş, bu yüzden de giderek tabanlarını temsil etme yeteneğini ve gücünü yitirmeye başlamıştır. Bir süre sonra “resmi sendikalar” olarak algılanan bu örgütlerin dışında doğal olarak yeni inisiyatifler gelişmiş, örneğin Polonya’da ortaya çıkan Dayanışma Hareketi bu resmi sendikaları sollayarak büyük (*ve ne yazık ki sosyalist kazanımlar açısından riskli ve manipülasyona açık*) bir örgüt olarak ülkede etkin bir güç haline gelmiştir. Bu sendikal hareketin kurucusu ve lideri Walesa, kendi fabrika deneyinden şunları aktarmaktadır:

(1970’lerde) bizim bulunduğumuz yerde, tabanda, hiçbir konuyu çözümlene olanağı yoktu. “Yukarda” ise çevrilen dolaplar hep aynıydı. **Sendika o günkü anlayış içinde Parti’nin aktarma organından,** Parti’nin büyük çoğunluğu Parti üyesi olmayan işçilere direktiflerinin varmasını sağlayan en kısa yoldan başka bir şey değildi. Sendikanın rolü, sadece milyonlarca kişiden oluşan emekçi ordusunu daima daha çok çalışmaya yöneltmekti. Çalışmak, susmak ve gerektiğinde olumlu oy kullanmak. Sendikaların uzmanlığı yıllardır bu alanlara yöneltmişti.

Walesa, burada eski bir komünist işçi önderi olan (*ve saygı duyduğ*) Ochab’ın kariyer çizgisini aktarır: Savaş öncesi defalarca hapis yatmış devrimci bir işçi lideri, devrimden sonra Parti bölge sekreteri, Sendikalar Konseyi Başkanı, sonra Savunma Bakanı ve general, en sonunda Parti birinci sekreteri ve Devlet Başkanı. Sonra şu yorumu yapar:

Böylece sendika, emek dünyasının kamu işlerine herhangi bir etkisini önlemeyi sağlayan bir araç konumuna gelmiş oluyordu. Hem de bir proletarya diktatörlüğü ülkesinde! Bu çifte işlevle, başlıca toplumsal hak iddiası; yani sendikaların ülkenin yaşamına katılma konusu çözüme kavuşturulmuş oluyor ve Sendikalar Merkez Konseyi CRZZ'nin yöneticisi Parti yüksek kademelerinde yönetici oluyor, **ama o yerde bizi temsil etmiyordu.**(5)

Walesa'nın tarihteki yeri, Katolik kilisesi ile olan bağı, ABD ve Avrupa emperyalizmiyle işbirliği ve sosyalizmin yıkılmasında oynadığı meşum role olan tepki ve nefretimiz ne olursa olsun, yukardaki tespitler, sosyalist bir ülkede bir fabrika işçisinin basit ve kendiliğinden oluşan gözlem ve görüşleri olarak okunmalıdır; zira bu tespitler, bizim de yukarda değindiğimiz teorik ve tarihsel çerçeveye ile de birebir uyum içindedir. Bu çerçevede, Dayanışma'nın ilk ortaya çıkıp geliştiği 1981 başlarında, iktidardaki KP'nin (*Polonya Birleşik İşçi Partisi – PBİP*) tabandaki üyelerinin üçte birinin, yaklaşık 1 milyon üyenin partiden istifa edip Dayanışma'ya katıldığını hatırlatalım.

Üretimin devlet eliyle yönetildiği sosyalist bir modelde devletten bağımsız sendikalar bir zorunluktur. Sendikaların gereksiz olacağı tek model, fabrikada üretimin bizzat tabandan ve işçiler eliyle örgütleneceği, ve (*bir kolektif kapitalizm haline gelen Yugoslav "autogestion" modelinden farklı olarak*) ülke çapında benzer fabrika kolektifleriyle yatay olarak bütünleşip Plan'ın oluşturulacağı bir modeldir. Böyle bir model şimdiye kadar kurulmamış olmakla birlikte Avrupa'da neoliberal saldırı sonrasında kimi ülkelerde (*ve Türkiye'de de 1 adet*) "bizzat işçiler tarafından yönetilen fabrikalar" olgusu bu açıdan üzerinde durulması gereken bir alternatiftir.

Ancak böyle "ideal" bir durumda dahi, tüm sosyalist toplum yurttaşları, işçiler, mühendisler, doktorlar, gençler, kadınlar, vs. kendilerini organize bir iktidar karşısında koruyacak örgütlenmelere sahip olmalıdır ve bunların yönetiminde komünistler dahi olsa,

partinin pasif “iletişim kayışları” olarak artık görülmemelidir. Bunu sağlamanın yolu ise partiyi devletten bağımsız hale getirmek, siyasetin merkezine emekçi konseylerini yerleştirmek ve ülkede çok sesli bir siyasi hayatı garanti etmektir.

Kapitalist toplumda parti, sosyalist toplumda parti: İki ayrı dünya

Altıncı önerme:

*Komünist Partisi, devlet organlarının sosyalist bir çizgi-
de kalmasını garanti eder. Bu doğrultuda:*

*Devlet organları içinde kendi üyelerinden oluş-
muş Birincil Parti Örgütleri ile bu organlara yön
verir.*

*Özellikle üst düzeyde de hükümet, ordu, ve
emniyet temsilcilerini direkt kendi yönetim or-
ganlarında bir araya getirerek devlete sosyalist
bir çizgiyi egemen kılar.*

Burada yozlaşmanın kalbine, partinin devletle organik bütünleşmesi olgusuna geliyoruz. Önceki yazımızda partinin kitlelerin ideolojik eğitimi, teoriyi geliştirme, tabandaki emekçilerin siyasi inisiyatifini güçlendirme gibi görevleri (*gündeme geldiği zaman da*) sürekli nasıl çevirdiğine ve sürekli olarak devlet ve hükümet organlarını “arka planda yönetme” refleksine saplandığına değinmiştik. Esas olarak 1929-34 sanayileşme hamlesinden sonra, her türlü idari fonksiyonu icra etmeye muktedir ve ehil milyonlarca kadro, yani yeni bir Sovyet entelijansiyası yetiştikten sonra, onların ortaya çıkmasını sağlamış olan parti, gücünü onlara kaptırmak istememiştir. Bu bir anlamda kendi yetiştirdiği ve artık kendi işlerini yapabilecek seviyeye gelmiş bir öğrenci üzerinde hala yetkisini sürdürmek isteyen bir öğretmenin otorite saplantısına benzemektedir. Ancak (*kitleler içindeki örgütlü gücü ne olursa olsun*) ana gövdesiyle devletin içinde mevzilenme, parti için sap-tırıcı, deforme edici bir unsur olmuştur.

Bu mevzilenmenin biçimleri nelerdir? Yerel planda parti organları ile meclis (sovyet) yapıları bir iç içelik sergilemiş, sovyetin başkanının parti bölge komitesi üyesi olması, sovyette yer alan parti temsilcilerinin parti tarafından yönlendirilmesi gibi mekanizmalarla **tüm sosyalist dünyada mahalli seviyedeki parti komiteleri, orada devletin en güçlü temsilcisi, güç ve iktidarın gerçek odağı haline gelmiştir.**

Üst kademelere çıktıkça bu iç içelik başka formlarla çeşitlenmektedir. Özellikle ordu, polis, istihbarat, bakanlıklar gibi kurumların temsilcileri de partinin bölgesel (*ya da merkezi*) komitelerine girmekte, parti çizgisinin bu kurumlara hâkimiyeti bu mekanizma ile sağlanmaktadır. En üst seviyede ise, MK Politbüro'sunda genellikle (*genel sekreterin yanı sıra*) Başbakan, Devlet Başkanı, istihbarat başkanı, orduyu yönlendiren Savunma Bakanı, vs. gibi “askeri ve mülki erkân” hemen hemen tüm eski sosyalist ülke Politbüro'larının değişmez üyeleri haline gelmiştir. En etkili organ olan Politbüro'nun içerik itibarıyla bizdeki Milli Güvenlik Kurulu'na benzediğine (*her ne kadar sevimsiz bir benzetme de olsa*) daha önce değinmiştik. Aynı şekilde Stalin'in 1950 sonrası dönemde Partinin yapısını değiştirerek devletten ayırmak istediğini, Parti komitelerinde hükümet görevlilerinin yer almasının sınırlandırılması ve bu komitelerin sadece “etkili siyasi önderlerden” oluşmasının sağlanmasını hedefleyen bir reform planından bahsetmiş, bu planın Stalin'in ölümü dolayısıyla akamete uğradığını söylemiştik.

Partinin devlet organı haline gelmesinin yarattığı sorunlar nelerdir? Burada önce değerli bir Marksist teorisyenin, Louis Althusser'in bir görüşünü anmamız gerekiyor. SSCB'nin yıkılışından sonra toparladığı ve Politzer'in o ölümsüz “**Felsefenin Başlangıç İlkeleri**”ne benzer şekilde “Marksist felsefenin çağdaş gelişmeler ışığında bir el kitabı” olarak tasarladığı “**Filozof Olmayanlar İçin Felsefeye Giriş**” adlı eserinde Althusser şunları söylemektedir:

(Bir Komünist Parti) Gerçekten de bütün gücünü proletarya diktatörlüğü hükümetine harcarsa devleti yıkım işine katkı veremeyecektir. Demek ki bir

komünist partisi hiçbir şekilde bir “hükümet partisi” olarak hareket edemez; zira “hükümet partisi” olmak “devlet partisi olmak demektir; ki bu da ya (*seçimle gelindiğinde* – SD) burjuva devletine hizmet etmek ya da yıkılmasına katkıda bulunmakla görevli olduğu proletarya diktatörlüğü devletinin ömrünü uzatmaya katkıda bulunmak anlamına gelir.(6)

Bu yaklaşımı açalım:

- Öncelikle, merkezi karar alma organları devletin içine gömülmüş bir partinin, bir “Devlet Partisi”nin, komünizmin tarihsel hedefi olan devleti eritme ve ortadan kaldırmayı başarabileceğini düşünmek hayaldir. Kapitalist bir toplumda gücünü sadece kitlelerden alan bir KP’nin aksine, sosyalist toplumda KP’nin gücü hem kitlelere hem de devlet gücüne dayanmaktadır. Hata yapıldığında kitlelerle bağlar giderek zayıflamakta, parti tümüyle devlet gücüne bağımlı hale gelmekte, gücünün ana kaynağı devlet olmaktadır. Böyle bir partinin egemenliğini sürdürebilmek için devlet aygıtına sığınmaktan başka şansı yoktur. SSCB’de devrimden 70 yıl, Halk Demokrasilerinde devrimden 45 yıl sonra devlet gücünün (*erimek bir yana*) tüm haşmetiyle sürmesi bu açıdan bir tesadüf değildir ve bu durumu salt “emperyalizme karşı tedbir” ile izah etmek açıkça saflıktır.
- Bir komünisti partiye bağlayan olgu “*lien de volonte*”, yani “irade bağı”dır. Bu, hiçbir maddi çıkar gözetilmeden, hiçbir avantaj beklentisi olmadan bireyin kendi iradesiyle yaptığı bir tercihtir. Devletle bütünleşmiş bir partide ise durum bu değildir. Her şeyin devlete ait olduğu, dolayısıyla birey olarak yükselmek ve toplumda değer kazanmanın tek kanalının devlet olduğu bir ortamda, parti üyeliği devlette yükselmenin (*yani HER TÜRLÜ yükselmenin*) zorunlu ön koşulu haline gelir. Bu sebeple yapılmış bir tercihin komünist inançla bir ilgisi olmadığı gibi, bu tarzda tercihlere açık bir parti de kısmını devasa bir yozlaşma rüzgârına, bir “mikrop bombardıma-

nına” açmış demektir. Partililiğin bir “kariyer yolu”, bir “ikbal kapısı” haline gelmesi komünist değerlerin ölümüdür. Böyle bir durumda, Komünist Parti’ye ait (*ve hepimizin saygıyla bağlı olduğu*) değerler ve formlar, bambaşka bir içerik kazanarak tam anlamıyla kendi zıtlarına dönüşmektedir. Örnek verelim:

PARTİ DEĞERLERİ	KAPİTALİST TOPLUMDA PARTİ ÜYESİ	SOSYALİST TOPLUMDA PARTİYE KARIYER İÇİN GİREN ÜYE
Merkeziyetçilik ve disiplin	Düzeni yıkmak için gerekli hareket ve eylem bütünlüğünü sağlamak üzere bilinçli biçimde kabul edilen prensip	Pozisyonun korumak için üst kademelere maksimum uyum gösterme, otoriteye tapma, kulluk mantığı
Profesyonel devrimcilik	Düzenle tüm bağları kopararak hayatını devrime adama, devrimci siyaset için belirsizliği ve açlığı göze alma	Üretimden koparak tam zamanlı bir yönetici haline gelme, bürokratiklik
Yoldaşlık	Ortak mücadelede baskıyı, acıları ve umudu birlikte paylaşma	İktidarı, gücü paylaşma ve birbirini kollama, klan ruhu
Öncü kadro olma	Herkesten daha fazla bilinçli olup öne çıkmanın yarattığı riskleri ve tehlikeleri göğüsleme, toplumun “çilekeş azınlık”ına ait olma	Herkesin giremediği ve tüm gücü elinde tutan bir yapıya ait olma, elitizm, ayrıcalıktan yararlanma

Burada en büyük illüzyon, sol sütunda yer alan Parti değerlerinin ve formlarının

devlet partisi haline gelmiş yapılarda da aynı içerikle sürdüğünü sanmaktır. Etiketler ayındır; ancak içerik parti üyelerinin bir kısmı için tümüyle değişmiş, deforme olmuştur.

- Bir devlet partisi haline gelmenin yarattığı bir **diğer deformasyon da kadro seçim kriterleridir**. Bir partili için en önemli kriterler komünist değerlere (*dürüstlük, açıklık, paylaşma, çalışkanlık, bilime ve sanata verilen değer, okumak ve sosyalist teoride kendini geliştirmek, kollektif çıkarları her şeyin üstüne koymak, çevresine örnek olmak, vs.*) bağlı olmak, bunları kendi şahsında sürekli kılarak hayatın içinde uygulayabilmektir. Bir devlet kadrosu için durum farklıdır. Tüm devlet organları muhtelif somut işleri icra etmek için kurulu idari-teknik organlardır ve buralara seçilecek kadroda aranan temel özellikler teknik bilgi, yönetme yeteneği, beceriklilik, ve çalışkanlıktır. Her iki seçim kriterleri arasında ortak noktalar bulunsa da, bunlar birbirinden farklıdır ve farklı iki profile işaret eder. Devletle partinin iç içe geçmesi durumunda, oldukça başarılı bir idari kadro, komünist kriterlere çok bakılmaksızın sırf bu kendi alanındaki başarıları nedeniyle bizzat parti aygıtı içinde yükselebilmektedir. Sonuçta sosyalist ahlakla, komünist düşünce ve inançla ilgisi olmayan (*ya da bu konuda son derece zayıf olan*) kadrolar partinin içinde yatay ve dikey olarak yayılmakta, en üst kademelerine kadar yükselebilmektedir. Bu konuda en çarpıcı örnek Beria'dır. Çok zeki, bilgili, becerikli, kendisine verilen tüm görevleri başarıyla yerine getiren (*örneğin SSCB'nin nükleer silaha kavuşmasında rolü belirleyici olan*) Beria, daha önceki yazımızda da belirttiğimiz gibi, Marksist teoriye dudak büken ve inanmayan bir unsur olarak Bolşevik Parti'nin en üst organına kadar yükselmiş, Stalin'den sonra ülkenin başına geçmesi ancak bir iç komplote ile engellenebilmiştir. Bu örneğin Beria ile sınırlı olmadığı bellidir ve Brejnev döneminin yoz ve rüşvetçi yöneticilerinin ne kadar "komünist" oldukları meydandadır.

Partide oluşan deformasyona böylece değindik. Gelelim devlette oluşan deformasyona:

SSCB gerçekten "bürokratik" miydi?

Radikal düşünür Zizek, sık sık yaptığı "sıra dışı" çıkışlardan bi-

rinde, “Sovyetler birliğinde devletin asla bürokratik olmadığı” iddia etmişti! Sosyalist ülkeleri kemiren bürokrasiye ve yapıyı yozlaştıran bürokratlara bu kadar çok değindikten sonra “SSCB’nin bürokratik olmadığı” iddia etmek açıkça mantıksal bir çelişki gibi görünmektedir. Ancak bu tespit doğrudur; “bürokrasi” kavramını doğru tanımlamak kaydıyla.

Fransız yazar Balzac, “Kişilerin değil, kuralların egemen olmasını istediğiniz her yerde bürokrasi zorunludur” demişti. Bir devlet daire-sinde getirdiğimiz belgelerden sadece biri ya da sadece bir imza eksik olduğu için bizi geri çeviren memurun tavrı, bizde ne kadar nefret uyandırırsa uyandırсын, doğrudur; çünkü o bir kuralı titizlikle uygulamakta, işlemin yapılması için kanunun zorunlu kıldığı ön koşullardan biri oluşmadığı için işlemi geri çevirmektedir. Pozitif tanımıyla bürokrasi budur. Bu bürokraside itici olan unsur hantallık ve zaman kaybıdır; o da günümüzde ileri teknolojilerin uygulanmasıyla pekala hızlandırılabilir ve hızlandırılmaktadır. Ancak kuralların ve onların zorunlu kıldığı onayların takibi doğrudur, zorunludur, ve her çağdaş yönetim mekanizmasının (*devlet, şirket, kitle örgütü, vs.*) doğru işleyişinin temel unsurudur.

SSCB’de bu tarzda bir bürokrasi olmuş mudur? Cevap “hayır”-dır. Sovyet kanunlarının koyduğu kurallar tüm idari mercilerde takip edilmekle beraber, partinin ve partililerin (*öncülük adına*) yukarıdan (“*emir demiri keser*” tarzında) yaptığı müdahaleler, bu kuralları binlerce defa delmiştir. Bir kaos dönemi olan 1937-39 sürecinde binlerce kişinin yargısız infaz edilmesini bir kenara ko-yarsak, istikrar dönemlerinde de parti adına yapılan müdahaleler, toplumun tanımlı kurallarını devre dışı bırakmış, rüşveti ve yolsuzluğu açıkça tespit edilmiş yöneticiler partini müdahalesiyle mahkemeden kurtulmuş (*bizzat Brejnev’in mahkum olmasını engellediği bakan ve yöneticilere daha önce değinmiştik*), sonuçta kanun ve kurallar toplum nezdinde geçerliliğini yitirmiştir. Partinin devlet içinde kendi gücü ve saygınlığını koruma adına yaptığı müdahaleler, tanımlı kuralları devre dışı bırakmış, tüm kuralların herkes için eşitçe ve titizlikle uygulandığı (*pozitif anlamda*) bürokratik bir işleyiş SSCB’de asla kurulamamıştır. Zizek’in de dediği budur.

Bu yapı içerisinde devlet halka değil partiye hesap vermekte, parti ise (*kendi içindeki güç dengeleri dışında*) kimseye hesap vermemektedir. Sonuç olarak, partiyle devletin iç içe geçtiği, partinin kendisinin bir devlet cihazı haline geldiği durumlarda **parti parti olmaktan, devlet de devlet olmaktan çıkmaktadır**. Net olarak görülmesi gereken budur.

Komünist yeni insan: Evet! Komünist yeni insanı yaratmak: Hayır!

Yedinci önerme:

Sınıfsız topluma geçiş için yeni moral değerlerin toplum tarafından benimsenmesi şarttır. Bu açıdan Partinin bir misyonu da (devlet iktidarını da kullanarak) “komünist yeni insan”ı yaratmaktır.

Yukarda birine “evet”, diğerine “hayır” denilen iki önerme arasındaki fark nedir? Fark tek kelimededir: “Yaratmak”. Yaratmak, bir dizayn eylemidir. Yaratılan ister bir sanat eseri, ister bir alet, ister bir bina, elbise, vs. olsun süreç aynıdır: Konuya hakim bir tasarımcı, bilinçsiz, pasif, cansız maddeyi kullanarak ona kendince ideal bir şekil verir. Toplumsal alanda ise “yaratma” fiili, sadece dinler tarafından yegâne “Yaradan” olarak görülen tanrıya atfedilir.

“Komünist yeni insanı yaratma” formülü o açıdan temelden çarpıktır; zira hatasız, mükemmel, nihai doğruya erişmiş (*açıkçası tanrısal*) bir tasarımcıyı varsayar; o da (*pratikte devletle bütünleşmiş*) partidir. Bir örgütün, hele iktidarda olan ve ondan yararlanan bir örgütün “vatandaşlarını dizayn etme” çalışması her komünistte irkilti yaratması gereken tam anlamıyla bir “ters ütopya”dır. Burada iki problem vardır:

- “Tasarımcı” yaratma hakkını kendine atfedecek kadar mükemmel midir? Hiçbir KP’nin (*iktidarda veya değil*) ilelebet “doğru” ve “yanılmaz” olmasının garanti olamayacağına yurkarda yeterince değindik. Bernstein’ın Alman Sosyal De-

mokrat Partisi'nin, ya da Pol Pot'un Kızıl Kmer'lerinin kendi "yeni insan"larını yaratmaya kalmaları durumunda neler olacağı tahmin edilebilir (*birincisinin "yeni insan"ı humbl bir küçük burjuva, ikincisinininki ise itaatkâr bir katildir*). Bu iki örnek itici olabilir ve "KP'lerin bunlarla ne ilgisi var?" denilebilir. Belirtmek istediğimiz şudur: "Yaratma"ya soyunan her örgüt, ancak kendisi kadar "mükemmel" bir insan tipolojisi yaratabilir. Verdiğimiz bu iki aşırı örneğin dışında kalan iktidardaki KP'ler de daha önce zikrettiğimiz sayısız hata ile malul iken "yaratan"lığa soyunduklarında, kendileri ne kadar "ideal komünist" ise, ancak o kadar "ideal" insanlar yaratabilir.

- Şekillenen malzeme hamur, tahta ya da teneke değil, gerçek, etiyle kanıyla, devraldığı toplumsal ruhla "insan"dır. En mükemmel "torna" ile dahi şekillendirilmeye direnç gösterir. İnsan malzemesini yukardan, devlet eliyle şekillendirmeye çalışmanın çarpıklığı da buradadır: Her devlet gibi bizim sosyalist devletimiz de sonuçta bir baskı aygıtıdır ve bir baskı aygıtı ile şekillenen insan, niyetler ne kadar iyi olursa olsun, geleceğin komünist insanının en önemli özelliğinden, sınırsız bir özgür insiyatiften yoksun oluşacaktır. Bunu ilerde daha somut biçimde açacağız.

"Komünist yeni insan"dan ilk bahseden Marx, bunu şöyle tarif etmiştir:

...komünist toplumda , genel üretim bu toplum tarafından düzenlenmiş olduğu için keyfimin istediğince bir gün şunu, bir gün bunu yapabilmem; sabah avlanıp, öğleden sonra balık tutmam, akşam üzeri hayvan bakımıyla uğraşıp yemekten sonra da eleştirmeye girişmem, ama asla avcı, balıkçı ve eleştirmeci olmaksızın, bunları yapabilmem mümkündür.(7)

Görüldüğü gibi bu yeni komünist insanın oluşması, öncelikle iki önemli maddi koşula bağlıdır: Maddi bolluk ve boş zaman. Dolaşısıyla:

- 1980'lerde dahi et ve bazı tüketim maddeleri için saatlerce kuyrukta (*muhtemelen homurdanarak*) bekleyen Sovyet vatandaşından “ideal komünist insan” olmasını beklemek gerçekçi değildir
- İşgününün 8 saate inmesi uluslararası işçi hareketinin bir başarısıdır. Ancak bugün artık (*sosyalist ülkelerde değil, ne yazık ki İsveç ve Finlandiya gibi kapitalist ülkelerde*) 7, 6 saatlik işgünlerinden bahsedilmektedir. Dengeli ve bütünsel bir insan profilinin oluşması için bu adımların daha da ileriye götürülmesi gerektiği açıktır.

Bunlar sadece gerekli maddi önkoşullardır; ve bunların sağlanması ile komünist değerler tüm topluma otomatikman egemen olmaz. Dolayısıyla, bu maddi önkoşullar üzerinde toplumun bir ideolojik dönüşümü de şarttır. İşte bu noktada, yukarıdaki önermenin doğru olan ilk cümlesinde (“*Sınıfsız topluma geçiş için yeni moral değerlerin toplum tarafından benimsenmesi şarttır*”) dile getirilen ihtiyacın gerçekleşmesinin doğru bir tanımını yapmamız gerekmektedir: **Komünizmin toplumdaki ideolojik hegemonyasının tüm fertleri kapsar hale getirilmesi.** Hegemonyanın kurulması ve genişlemesi, tanım itibarıyla toplumsal bir süreç ve bir mücadeledir. Partinin, yani komünist öznenin görevi bu süreci örgütlemek ve bu mücadelede yer alarak zafere ulaştırmaktır. Komünist yeni insanın oluşumunu (*maddi önkoşullarını sağlamak da dahil*) bir süreç ve bir mücadele olarak tanımlamak, onu bir örgütün tek yönlü (*ve her türlü çarpıklığa açık*) yukarıdan bir “yaratma” eylemi olarak tanımlamaktan çok daha sağlıklı ve isabetli bir yaklaşımdır.

SSCB ve Halk Demokrasileri pratiğinde “yeni komünist insanı yaratma” sorunu, esas olarak komünizmi kurmaya yönelik bir idealist kararlılığın yanı sıra, ekonomik ve siyasal alandaki süreçlere sıradan emekçilerin daha yüksek uyum göstermesini sağlamak, eski toplumdan gelen olumsuz alışkanlıkları (*cehalet, bireycilik, tek yönlü yaşam, milliyetçilik, erkek egemen bakış, vs. gibi*) törpülemek ihtiyacından kaynaklandı ve esas olarak propaganda,

eğitim, özendirme, rol model oluşturma gibi yöntemlerle sürdürüldü. Sonuçta bu konuda sarf edilen muazzam çabalar, yalnız Sovyetler Birliği'nde değil, Arnavutluk dahil Halk Demokrasisi ülkelerinde de aşağıda sıraladığımız ciddi başarıları hayata geçirdi:

- Eğitimi güçlendirme ve teşvik etme: Özellikle kol emekçilerine tanınan önceliklerle 1970'lerde dahi her 3 Sovyet işçisinden biri üniversite mezunuydu. Bugün dahi aktif nüfusa göre en yüksek üniversite eğitim oranının Rusya Federasyonunda bulunması bir tesadüf değildir. Polonya'dan Kırgızistan'a kadar kadın-erkek milyonlarca emekçi yüzlerce alanda yoğun ve derin uzmanlık eğitimleri aldılar.
- Kültür seviyesi: Ekim Devriminin ertesinde köylerde "seyyar kütüphaneler" ile başlayan atılım, partinin bilinçli çabalarıyla tüm Sovyet vatandaşlarını birer "kitap kurdu" haline getirdi. Sovyet döneminde metroya binen Batılı turistlerin ortak şaşkınlığı (*ve hayranlığı*), orada geçecek 5-10 dakikayı bile kitap okuyarak değerlendiren Sovyet yurttaşlarının görüntüsü idi. Klasik müzik ve bale ise (*bu alanlarda gösterilen sanatsal başarının ötesinde*) vatandaşların önemli bir kısmının hem aktif olarak uğraştığı bir pratik (*Sosyalist Çekoslavya'da her ailede EN AZ bir fert bir müzik enstrümanı çalma becerisine sahipti*), hem de sıradan işçi ve emekçinin yığınsal olarak rağbet gösterdiği bir faaliyet haline geldi (*sosyalizmde övüneceğimiz tek "karaborsa" faaliyeti, anında tükenen konser ve tiyatro biletlerinin karaborsasıydı*)
- Spor: Sınıflı toplumların laneti olan kafa emeği-kol emeği ayrımının bireyde yarattığı deformasyonu gidermek ve sadece zihniyle değil, vücuduyla da mükemmel insanlar yaratma hedefi, komünistler sayesinde sporun muazzam ve kitlesel boyutlarda icra edilmesini sağladı. Sadece okullarda ve kulüplerde değil, fabrikalarda da mesai öncesi kültür fizik hareketleri iş yaşamının parçasıydı. Aktif spor yapmak sosyalizmin bir ahlaki koşulu olarak algılandı (*Stalin'in dahi Politbüro'da fazla kilolu üyeleri [özellikle Kruşçev ve Malenkov'u] kınadığı ve*

spor yapmaya zorladığı bilinmektedir!). Olimpiyatlarda sosyalist ülkelerin başarıları (ve kahramanları: *Nadia Komaneci, Olga Korbut, Valeri Borzov, Lev Yaşin, Alekseyev, Juantorena, Stevenson...*) ise bugün dahi hafızalara kazılıdır.

- **Kadının özgürleşmesi:** Sosyalizmin ve sınıfsız toplumun temel koşulu olan bu hedef doğrultusunda en fazla ve en yoğun emeği sarf eden ülkeler sosyalist ülkeler oldu. Buralarda (bugün kimi feministlerin vurgulamaktan pek hoşlandığı!) kimi eksikler ve yetersizlikler olsa dahi, bu yönde sarf edilen çabayı ve elde edilen başarıları görmemek için kör olmak gerekir. Sosyalizmin insanlık adına kazandığı bir başarı olan uzayda yürümenin onurunu, bir erkekle (*Yuri Gagarin*) birlikte bir kadına (*Valentina Tereshkova*) veren, kadınları mutfak köleliğinden kurtarıp bilim, spor, siyaset ve sanatta, hayatın her alanında etkin kılan, Büyük Antifaşist Savaşta, erkeklerden hiç de geriye kalmayan kadın kahramanlar yetiştiren Sovyetler Birliği, kadın cinsinin binlerce yıllık özgürlük mücadelesinde bir doruk noktası olarak kendini tarihe geçirmiştir. Bu doğrultuda kimi Halk Demokrasisi ülkeleri SSCB ile at başı gitmiş, İkinci Dünya Savaşı'nda Yugoslav Halk Kurtuluş Ordusunda 2000'i subay rütbesiyle olmak üzere 100.0000 kadın partizan savaşa katılmış, 25.000'i şehit düşmüş, savaş sonrasında kadınlar parti başkanlığı (*Hırvatistan KB Başkanı Şavka Dabçević gibi*) seviyesine kadar güç kazanmıştır.
- **Toplum için fedakârlığı yüceltme:** Kendisi başlı başına bir fedakârlık silsilesi olan devrim ve İç Savaştan sonra Bolşevikler, bu fedakârlık ruhunu diri tutmuş, toplumun kolektif mutluluğu için yapılan her hareketi ve inisiyatifi yüceltmüş, bunu yapanları tüm kanalları kullanarak toplum için birer rol modele çevirmiştir. 1929'un büyük sanayileşme hamlesi, burjuvazinin iddia ettiği gibi kamçı ve sopayla değil (*hiçbir "kamçı" o kadar zamanda o başarıyı sağlayamazdı*) esas olarak "ülkemizi artık bu ezeli karanlığınan kurtaralım" mantığıyla yapılan büyük fedakârlıkların üzerinde yükselmiş, hayata geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda sayısız örnekleri yaşanan

bu “toplum için fedakârlık” ruhu, sosyalizmin kurumlarının en dejenere olduğu yıllarda dahi halkın içinde varlığını sürdürmüştür: 1988’de Çernobil’de öleceğini bile bile gülerек ve sağ yumruklarını sıkarak reaktörün sıfır noktasına giden gönüllü itfaiyecilerin görüntüleri hala akıllardadır.

Yukardaki maddeler artırılabilir, ayrıntılandırılabilir. Burada şu soruyu sormak gerekir: Bu özellikler, komünist yeni insan, yani devletin erimesini mümkün kılacak bir insan profiline oluşması için yeterli midir? **Hayır, zira tüm bu değerli özelliklerin yanı sıra temel bir unsur eksiktir: Politik etkinlik ve politikaya müdahale!** Komünist yeni insan sadece kültürel ve fiziksel açıdan gelişkin bir insan değildir. Devletin ortadan kalkması için, toplumun sosyalist yaşamın prensiplerini ve kurallarını içselleştirmiş, bunları konuşan, tartışan, iyileştirmek için öneri getiren ve bunları hayata geçirmek için siyasete ve siyasi aygıtta müdahale eden aktif emekçilerden oluşması gerekir. Komünist yeni insan her şeyden önce doğruları ve yanlışları açık açık konuşan, tartışan, eleştiri ve özeleştiriye bir varlık biçimi haline getirmiş bir insandır. Sovyet ve Doğu Avrupa pratiğinde de olmayan budur. Partinin “yeni insanı yaratma” adına giriştiği çalışmaları devlet mantığı belirlemiş, (*bütün bu olumlu özelliklerin yanında*) politik planda empoze ettiği yegâne değer devlete uyum, yani otoriteye itaat olmuştur. Ülkenin geçirdiği fırtınalı dönemlerde (*devrim, iç savaş, kalkınma, İkinci Dünya Savaşı*) olumlu etki yapan bu özellik, ülke istikrara kavuştuğunda toplumu gerileten bir faktör haline gelmiş, şahit oldukları onlarca haksızlığa ve deformasyona “otoriteye uyum” adına ses çıkarmayan, çıkaramayan milyonlarca emekçi siyaseten pasifleşmeyi, apolitikliği içselleştirmiştir. Bu ise toplumu yeni insanın oluşumu ya da daha doğru bir ifadeyle “komünizmin ideolojik hegemonyası”ndan uzaklaştıran bir unsur olmuştur.

Somut bir örnek için 1967’de Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nde basılan “**Marksist Ahlak**” kitabına göz atmak anlamlı olacaktır. “Yaratma” mantığının tipik ürünü olan bu kitapta, ürettiği ilacın kimyasal bileşimini tarif eden bir kimyager titizliği ile “komü-

nist insan” tanımlanmakta, onu özellikleri sayılmaktadır. Temel alınan belge SBKP Programının “**komünizmin kurucusunun ahlak kodeksi**” belgesidir. Bu belgede bir dizi olumlu özellik sayılmaktadır: Toplumun refahı için çalışmak, alçak gönüllülük, halkların kardeşliğine bağlı olmak, barışı savunmak, vs. Ancak bu kurucunun “sosyalist sorumluluk gereği eleştiri ve özeleştiri ile siyasal yaşama aktif katılımı” konusunda tek kelime yoktur. Gerçi şu ifade mevcuttur: “Haksızlıklara, parazitliğe, namussuzluğa, kariyerizme, açgözlülüğe karşı amansız davranmak.”(8)

Bu ilke, bizim belirttiğimiz ayırt edici özelliği kısmen içermektedir; ancak bir eksikle: Hangi mekanizmalar ve araçlarla? Sıradan emekçi gördüğü haksızlıklara, hele bu haksızlıklar bizzat parti aygıtının içinden geliyorsa, nasıl ve hangi tanımlı mekanizmalarla **etkin olarak** müdahale edecektir? Bunların tanımlı olmadığı bir toplumda yukardaki ilkeyi koymak “olmayacak duaya amin” demekten farklı değildir ve sonuç da öyle olmuştur. Bu yüzden, kitabın bizzat kendisi muazzam bir çelişkidir; zira yazıldığı tarih olan 1967’den kısa bir süre sonra Bulgar toplumu, yolsuzlukların ve hantallığın pençesine düşmekle kalmamış, Ağca olayında ortaya çıkan mafyatik ilişkiler ve daha kötüsü, 10 sene sonra bir utanç abidesi olan Türk azınlığa yapılan baskılar tüm bu “kodeks”i paramparça eden gelişmeler olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu süreç pratikte nasıl gerçekleşmektedir? 1917’de kitle halinde silahlanıp sokağa dökülen ve politik girişkenlikleriyle dünyayı sarsan işçiler, 1960’larda nasıl siyasetin pasif izleyicileri haline gelmiştir? Mekanizma şu şekilde işlemiştir:

- Parti, toplumdaki aktif, öncü unsurları kendi bünyesine her zaman alır
- Bu unsurlar partinin sert merkezîyetçi yapısı içinde direkt olarak parti merkezinin, Merkez Komitesinin çizgisinin tartışmasız savunucuları haline gelir
- Ancak bizzat parti merkezinin kendisi devletle iç içedir. Dolayısıyla halk içinden çıkan bu unsurlar devletin savunucu-

ları, başka bir deyişle halkın, tabanın değil, “devlet otoritesinin halk içindeki temsilcileri” haline dönüşürler.

Bu olgunun sonuçları son derece trajik olmuştur. 1991’de Yeltsin ve etrafındaki bir avuç şarlatan halkın %70’inin “SSCB sürmeli” kararına rağmen Sovyetler Birliği’ni feshettiğinde, milyonlarca emekçi kendilerini resmen fakirliğe ve kapitalist barbarlığa teslim edeceği belli olan bu adımı sadece sessizce izlemiş, yıllar boyu kendilerine empoze edilmiş “otoriteye uyum” refleksi yüzünden bu alçaklığa “dur” diyecek hiçbir insiyatifi ortaya koyamamıştır. Bu açıdan baktığımızda, Sovyet insanının onda biri kadar kültürel birikimi olmayan, ama polis bir siyahı öldürdüğünde, yahut maşaları kesildiğinde sokağa dökülüp polisle çatışan ve onlara geri adım attıran Amerikalı siyahlar, öğretmenler ve işçiler, “komünist insan” profiline çok daha yakın bir görünüm sergilemektedir.

“Komünist yeni insan”, insana yönelik bir dönüşüm beklentisidir ve her insani dönüşüm gibi bir toplumsal pratiğin, daha doğrusu “toplumu değiştirirken onu değiştiren insanı da dönüştüren bir “praxis”in konusudur. Kapitalist toplumda aşına olduğumuz “devrimci militan” ya da “sosyalist emekçi” ne partinin laboratuvarında yaratılır, ne de “ilahi” kodekslerle üretilir. O, bilinçle yürütülen bir toplumsal pratiğin ürünüdür: Sosyal haklar için mücadele, sorgulama, okuma, tartışma, direkt siyasi eylemlere katılım, riski ve fedakarlığı artırma, devrimci değerleri benimseme, sonunda örgütlenme ve mücadeleye adanma. O zaman sosyalist toplumda da “yeni komünist insan” oluşacaksa, bu da ancak benzer bir pratiğin, bir mücadelenin ürünü olarak düşünülmelidir. Ancak soru şudur: Kapitalistler fiziken yok edildikleri ve sömürü de kalktığına göre bu mücadelenin konusu nedir?

Bu mücadele, devlet aygıtını sorgulama, onu her kademedede hesap verebilir kılma, oluşan yanlışlıkları eleştirerek onlara karşı çıkma, sürekli yenileşmeyi savunma, gelişmeye direnen unsurlarla mücadele etme ve merkezi devletin fonksiyonlarını direkt olarak tabandaki sıradan emekçilere ve onların kolektif örgütlenme-

lerine devretme sürecidir. Komünist yeni insanı oluşturacak yegâne pratik, proletarya diktatörlüğü devletinin değerlerini, hedeflerini ve hassasiyetlerini kavramış, içselleştirmiş ve bunları *(üstünde bir baskı aygıtı olmadan da)* kendi toplumsal çevresinde uygulama olgunluğuna sahip emekçilerin merkezi gücü kendi ellerine alma süreci ve mücadelesidir. Lenin'in meşhur ifadesiyle *"sıradan bir aşçı kadını dahi siyasette söz sahibi olmasını"* sağlayacak süreç budur. Aynı şekilde gene Lenin'in ifadesiyle kişiler arasındaki ihtilafları *"mahkeme-polis-hapishane"* üçlüsü olmadan, *"bir arkadaş kavgasını ayırır gibi"* çözümlenecek gelişme seviyesi de budur. Komünist yeni insan, bizzat bu sürecin hem nesnesi hem öznesi; yani hem bu sürecin yürütücüsü hem de bu sürecin içinde oluşan ve olgunlaşan ürünüdür.

Sosyalist devletin görevi vatandaşlarını tornadan geçirmek değil, bu sürecin maddi ve kültürel olanaklarını ve ön koşullarını sağlamak, partinin görevi ise emekçilerin politik insiyatiflerini güçlendirerek siyasetin etkin özneleri haline getirmek, devletin içine gömülmek değil, merkezi devletin yetkilerinin tabana ve taban örgütlerine devretme sürecinin moderatörlüğünü yapmaktır. Ancak böyle bir süreçle vatandaşlar sosyalist devlete yön veren ilkelere içselleştirebilir ve devlet olmadan da doğru bir toplumsal ilişki düzenini sürdürebilecek olgunluğa ulaşabilir. Bu yaklaşımın ise, şimdiye kadar görmüş olduklarımızdan farklı bir parti ve devlet organizasyonunu zorunlu kıldığı açıktır.

Sonuç

Bu yazımızda, 20. yüzyıl boyunca sosyalist iktidar pratiklerine yön veren temel yaklaşım ve ön kabullerin eleştirel analizini yaptık ve bu ön kabullerle 21. yüzyılda ilerlemenin mümkün olmadığını ortaya koyduk. Akla gelen ilk net soru *"o zaman nasıl bir yapı?"* sorusudur. Burada geleceğin sosyalist iktidar yapılanmasının ayrıntılı bir *"şemasını"* vermemiz hem mümkün değildir hem de doğru olmayacaktır. Bu yapının kendisi, tıpkı 1905 ve 1917'deki Sovyetler gibi, günümüzde sürmekte olan sınıf mücadeleleri pratiğinin içinde filizlenecek ve kendini ortaya koyacaktır. Ancak

100 yılı aşkın sosyalist iktidar deneylerinden sonra HİÇBİR öngöründe bulunmamak, konuyu “pratiğe havale etmek” de anlamlı değildir. Bir emekçiden gelecek olan şu soruya, “*Sosyalizm diyoruz, çöktü. Siz nasıl bir sosyalizm kuracaksınız?*” sorusuna “ilerde belli olur” demenin, ilkel yerli mantalitemizin simgesi olan “kervan yolda düzülür” sözünden farkı yoktur ve ciddiye alınamaz. O açıdan, bu 100 yıllık deneylerin ve analizlerin ışığında, geleceğin sosyalist yapılanması üzerinde genel ilkeler, yaklaşımlar, ön kabuller ortaya koymak hem mümkündür hem de gereklidir. O da bir diğer yazımızın konusu olacaktır.

Ancak yeni bir sosyalizmin ön kabulleri konusuna geçmeden önce, halledilmesi zorunlu olan bir teorik boşluk, bir sorun söz konusudur. Yazılarımızda sürekli olarak sosyalist toplumun kazanımlarının garantisi olarak keyfi bir parti yönetimi yerine sosyalist devletin mekanizmalarını ve kurallarını ön plana çıkardık; ve sürekli olarak “sosyalizmin kurallarına ve kanunlarına uyum gösteren bir çokseslilik”ten bahsettik. Bu olgu bizi “hukuk” konusuna götürmektedir. Dolayısıyla sosyalizmde hukukun tanımı ve yeri meselesine girmek, bu çerçevede de Marksizmin hukuka bakışını sorgulamak zorunlu hale gelmektedir. Bu konu, hem mevcut sosyalist iktidar pratiklerinin analizinde hem de geleceğin sosyalizmini ve bizi ona götürecektir mücadelelerin kavranmasında mihenk taşı niteliğindedir. Bir sonraki yazımızın konusu da bu olacaktır.

KAYNAKÇA

“**Stalin ve Demokrasi, Troçki ve Naziler**”, G.Furr, Yazılama Yayınları, 2012, s.231

“**The Road to Terror**”, J.A. Getty ve Oleg Naumov, Yale University Press, s.182; ve “**Stalin ve Demokrasi, Troçki ve Naziler**”, G.Furr, s.212

“**Komünist Manifesto**”, K.Marx ve F.Engels, Sol Yayınları, 2018, s.131

“**Bir Umud Yolu**”, Lech Walesa, Milliyet Yayınları 1988 s.76

“**Filozof olmayanlar için Felsefeye Giriş**” Louis Althusser, Can Yayınları, 2016, s.177

“**Alman İdeolojisi**”, K.Marx ve F.Engels, Taban Yayınları 1976, s.44

“**Marksist Ahlak**” (M.Somof, G.Tsonkuof, H.Vasilef) Kızılırmak Yayınları, 1979, s.16

Marksizm ve Uygarlık Tarihi - 4

Fransız Devrimi

Ortaçağın ve feodal egemenliğin sona yaklaştığını haber veren Rönesans ve Reform hareketleri Avrupa çapında başlayan çok önemli sınıfsal dönüşümlerin yansımasıydı. Bu dönüşümlerin en büyüğü sömürgecilik ile başladı. Sömürgecilik, Amerika ve Afrika'dan tüccar ve savaşılar aracılığıyla Avrupa'ya meta taşınması sürecini ifade etmektedir. Ancak bu yolla taşınan metaller ticaretin de giderek karlı bir iş haline gelmesine yol açmıştı ve Avrupa'da en az soylular kadar tüccar kesimi de güçlendirmeye yaradı. Güçlenen tüccar kesimi, soylular ve ruhban sınıfı karşısında köylüler, işçiler (*bu dönem işçileri sıklıkla loncalardaki kalfa ve çıraklardı*) ve zanaatkarlar gibi toplumda belirli bir statüye sahip olmayan gruba dahildi.

Güçlenen tüccarların feodal düzenle yaşadığı çıkar çatışması, 17. yüzyılda İngiltere'de kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkması ile uzlaşmaz bir çelişkiye evrildi. Bu uzlaşmaz çelişki, feodal üretim ilişkileri içinde ilk nüvelerini veren kapitalizmin şafağında ortaya çıktı. İngiltere'de kapitalizm ne tek başına sermaye birikiminden ne de sanayi üretiminden doğdu; onun doğumu tarımda özel mülkiyet ve ücretli emek sisteminin gelişmesi ile ivme kazandı. Köylülerin üretim yaptıkları toprakların çitlenmesi ve köylülerin kullanımından çıkarılması ile köylüler işsiz kaldı ve kentlere göç etti. Soylular ise önceden köylülerin kullanımında olan toprakları, bu dönemde oldukça revaçta olan yün üretimi için koyun beslemek amacıyla kullandı. Toprağı ekerek tarımsal üretimde bulunan

ve bunun karşılığında soylulara vergi ödeyen köylüler yerine, soyluların toprağında çalışan ve toprağın üzerinde önceki gibi halk sahibi olmayan kırsal alan işçileri bu şekilde ortaya çıktı. Köylüler bir yandan kırsal alan işçilerine dönüşürken bir yandan da büyük bir göçle yaşamlarını sürdürebilmek için kentlere doğru akmaya başladı.

18. yüzyıla dek, Avrupa'da yaşanan ikinci büyük dönüşüm ise feodal beyler tarafından parsellenmiş topraklarla yönetilen krallıkların yerini yavaş yavaş merkezi otoritelere bırakmasıdır. Bunun başlıca sebepleri tüccarlar ve ruhban kesim karşısında kralların güçlenme ihtiyacı ve feodal ilişkilerin çözülmesidir. Bu dönüşüm, verginin, çeşitli derebeyler üzerinden krallara uzandığı bir yönetim yerine doğrudan krala bağlı vergi tahsildarları aracılığıyla toplanmasını beraberinde getirecektir. Modern devletin esaslarını oluşturan merkezi vergi sistemi ve sınırlar üzerinde egemenlik mutlak monarşiler sayesinde inşa edilecektir. Bu mutlak monarşilerin döneminde en güçlüsü olan Fransa'da krallık uzun yıllardır süren ekonomik ve siyasi çalkantıların ardından tarihin en görkemli devrimlerinden birine sahne olacaktır.

Fransız Devrimi

Fransız Devrimi'ne doğru Fransa 25 milyonluk nüfusunun 23 milyonu köylülerden oluşan bir ülkeydi. Köylüler feodal derebeylerinin ağır baskısı ve sömürüsü altında yaşamak zorundaydılar. Şehirlerde yaşayan yoksullar giderek işçileşmekteydi; çoğunluğu loncalara bağlı imalathanelerde, bir kısmı da yeni yeni gelişen manüfaktür atölyelerinde çalışıyordu.

Feodal sistemin hukuki ve idari kuralları ticaret ve sanayinin gelişimini engelliyordu. Örneğin Çin'den Fransa'ya buğday getirmek, Fransa'nın kuzeyinden güneyine getirmekten daha ucuzdu. Feodalizm ve mutlak monarşi ülkenin ilerlemesinin önündeki engel haline gelmişti; köylüler, işçiler ve tüccarların ağırlıkta olduğu burjuvazinin hoşnutsuzluğu artıyordu; gelişen huzursuzluğa ve tepkisel hareketlere burjuvazi de katıldı ve önderliği ele geçirdi.

Fransa'da toplum düzeninin ilk basamağında ruhban sınıfı, ikinci basamakta ise soylular bulunuyordu. Kral, gücünü ve meşruiyetini ruhban sınıfı ve soylular üzerindeki hakimiyetiyle sağlıyordu. Bu hakimiyetin beraberinde ayrıcalıklı sınıflar vergi ödemeden, köylülerin ve kentlilerin ödedikleri vergilerle geçinirdi. Ayrıca devlet ve ordu yönetiminde tüm görevler bu ayrıcalıklı sınıfların elindeydi.

Soylular ve ruhban sınıfı haricinde kalan üçüncü tabakaya Fransızca üçüncü tabaka anlamına gelen "Tiers Etat" deniyordu. Köylüler, kentli işçiler, burjuvalar (*tüccarlar, bankaclar, imalathane sahipleri vb.*) üçüncü tabakayı oluşturuyordu. Bütün tabakalar ise "Etat Generaux" denen mecliste temsil edilirdi. Üçüncü tabaka toplumsal olarak köylülerin ve işçilerin ağırlığında oluşsa da meclise gönderilen temsilcilerin hemen hepsi burjuvalar ve kentli aydınlardı.

Kral, devrime giden yolu açacak süreçte ekonomik durumun kötüleşmesi gerekçesiyle Etat Generaux'yu toplantıya çağırdı; ancak tahmin edilebileceği üzere üçüncü tabakadan tek bir işçi ya da köylü temsilciler arasında yoktu. Daha çok avukatlar, doktorlar, gazeteciler gibi aydınlar ve genç burjuvazinin temsilcileri vardı. Kral vergileri artırmayı hedefliyordu, bunun karşısında ise üçüncü tabaka şiddetli bir biçimde tepki gösterdi. Meclis dışında da halk hareketleri artıyor, durum bir ayaklanmaya doğru gidiyordu. Burjuvazinin öncülüğündeki direnişe karşı koyamayacağını anlayan kral, silahlı birliklerle kenti kuşattı; Bastille kalesinin topları kente doğru çevrildi. Bunun üzerine sokakları doldurmuş binlerce köylü ve işçi ayaklandı. 1789 Fransız Devrimi, Bastille kalesinin burjuvazinin önderliğinde binlerce köylü ve işçi tarafından ele geçirilmesinde sembolleşti.

Fransız Devrimi'ni yapanlar tarafından ilk iş olarak yeni anayasayı hazırlamakla görevli bir Kurucu Meclis oluşturuldu. Kral hala devlet başkanı olarak tanınıyordu ve yasal düzenlemeler konusunda kendisine danışılıyordu. Kaçtığı için yargılanması istenen kral, burjuvazinin ve soyluların koruması altına alındı; kralın kaç-

madığı, kaçırıldığı iddia edildi. Burjuvazi iktidarı ele geçirmişti ve daha ileriye gitmek istemiyordu.

1791 yılında anayasa kabul edildi: Fransa meşruti bir krallık olarak yönetilecekti; oy verme hakkı kadınlara ve belirli bir düzeyin altında geliri olanlara tanınmamıştı; 25 milyonluk ülkede sadece 4 milyon kişi bu koşullara uyuyordu. Grevler ve işçi örgütlenmeleri yasaklandı. Mali krizi aşmak için ağır vergiler toplanmaya devam edilecekti. Burjuva devrimcileri arasında “Jirondenler” olarak bilinen grup meclis çoğunluğuyla ülkeyi yönetiyordu.

Tahtın ihaneti ve Jakoben iktidarı

Bu sırada devrimin Avrupa’ya sıçramasından endişe eden diğer ülkeler Fransız soylularının da desteğiyle Fransa’ya savaş ilan ettiler. Avusturya ve Prusya, savaşın başlarında büyük başarılar kazandılar; Fransız ordusundaki generaller bilerek yeniliyor, kraliçe Marie Antoinette savaş planlarını Avusturyalılara veriyordu. Kral halkın silahlandırılması önerisini geri çevirince, halk kendiliğinden silahlandı ve ülkeyi savunmaya başladı. Marseilles marşı Marsilya birlikleri tarafından söylendi. Halk saraya yürüyüp kralın tutuklanmasını ve idamını talep etti; Jirondenler kralı halkın elinden aldı, idamdan kurtarılmasına karşılık kral tahtından feragat etmek durumunda kaldı.

Halkın yurtsever ve devrimci coşkusuna Jakobenler karşılık verdi; Robespierre, Marat, Danton gibi isimler halkı cesaretlendiriyor, içeride ise devrimin ileriye götürülmesi için mücadele ediyorlardı. Mayıs 1793 tarihinde yönetim Jakobenlerin eline geçmişti; Jakobenlerin arkasında ise köylüler, işçiler ve devrimci burjuvazi vardı.

Jakobenler devrimci bir diktatörlük kurdular, devrimi korumak ve içerdeki düşmanları etkisizleştirmek ilk ve en acil görevdi. Bu amaçla karşı-devrimcileri yargılamak ve idam etme yoluna başvurarak Devrim tarihinin en sancılı dönemini başlattılar: Terör Dönemi. Tüm feodal ayrıcalıklar kaldırıldı, topraklar köylülere paylaştırıldı, sömürgelerde kölelik kaldırıldı, kilisenin toprakları-

na el kondu, ayrıcalıkları kaldırıldı, azami fiyat yasası çıkarıldı, tefeci ve karaborsacılar idam cezası gibi çeşitli uygulamalara gidildi.

Devrimin donması ve mirası

Köylüler bu süreçte toprak sahibi oldular ve bununla birlikte politik hareketliliğini yitirdiler; işçiler ise devrimi ileriye doğru sürüklemeye çalışıyorlardı ancak bu durum, Jakobenlerin dayandığı devrimci burjuvazinin çıkarlarına aykırıydı. Ayrıca burjuvazi içinde de Jakobenlere olan destek azalmıştı çünkü dış düşman püskürtülmüş, kapitalizmin önündeki engeller temizlenmişti. Devrim onlar açısından amacına ulaşmıştı. Jakobenlerden Saint Just, bunu “Devrim dondu” sözleriyle dile getirmişti. Giderek desteğini yitiren Jakobenler, iktidarı ancak artan şiddetle korumak zorunda kaldılar; 1794’te ise Robespierre ve arkadaşları bir darbe ile tutuklandılar ve ertesi günü idam edildiler. Fransa’da gerici Thermidor dönemi başladı.

Jakobenlerin özgünlüğü, devrimi burjuvazinin çıkarlarını tehdit edebilecek ölçüde ileriye götürmeye çalışmalarıydı. Bir bütün olarak Fransız Devrimi’nin öncüleri ise dünyaya, bir halkın gücüyle kendisini kurtarmasının ve yönetmesinin mümkün olduğunu gösterdiler. Bununla birlikte başarısız olmalarının ilk nedeni, Fransa’da karşı-devrim ve eski rejiminin temsilcilerinin çok etkin ve bir o kadar da inatçı oluşuydu. Bir diğeri ise burjuvaziye alternatif bir sınıfın güçlü bir biçimde ortaya çıkmamış olmasıydı.

Fransız Devrimi ile ilk örneğini gördüğümüz “burjuva devrimleri”, kendi sınıfsal çıkarlarını toplumun geri kalanının çıkarları gibi gösterecek olan burjuvazinin önderliğinde gerçekleşen devrimleri tarif etmek üzere kullanılır. Burjuva devrimleri keyfi devlet yönetimine karşı piyasa özgürlüğü ve yurttaş olma hakkını güvence altına alan anayasalar ve meclislerle kendisini ifade eder.

Burjuvazinin Fransa’da siyasal iktidarı ele geçirmesi ile birlikte, tarihte “burjuva devrimler çağı” açıldı. Eşitlik-özgürlük-kardeşlik sloganı, burjuvazinin radikal-demokrat unsurlarının elinde kök-

tenci siyasal-toplumsal dönüşüm projelerine dönüştü. Jakoben iktidarı bu ilerlemenin simgesiye, Jakobenlerin giyotine yollanmaları da burjuvazinin onlara ihanetinin resmi oldu. İktidarı ele geçiren burjuvazi egemenliğini sağlama aldı ve devrime sırtını döndü. Cumhuriyet'in iktidara getirdiği burjuvazi, tıpkı 1848 ve 1871 tarihlerinde tekrar yapacağı gibi Cumhuriyet'i yıkıp Napolyon Bonaparte'ın imparatorluğuna sığındı.

İnsanlığın gördüğü ilk halk devrimi olan Fransız Devrimi'nin bir imparatorlukla sona ermesi onun değerinin ve etkilerinin yok olmasını sağlayamadı. Hem Fransa'da hem de dünyanın diğer bölgelerinde Fransız Devrimi ve onun uğrakları devrimcilere hem ilham hem de ders kaynağı oldu. Fransız Devrimi, insanlığın feodal ortaçağ düzeninden çıkarken ne denli büyük idealler geliştirebildiğini gösterdi; devrimin donup geri çekilmesi ise burjuvazinin kendi çıkarlarını insanlığın çıkarlarına tercih ettiğinin ve daha sonra da tekrar edeceği ihanetlerin simgesi oldu. O günden bu güne gericilerin ısrarla küçümsemeye, yok saymaya ve suçlamaya çalıştıkları Fransız Devrimi, içinde yaşadığımız dünyanın toplumsal yapısını doğurmakla kalmayıp, aynı zamanda işçi sınıfının bir özne olarak tarih sahnesine çıkmasının koşullarını da yarattı.

Fransız Devrimi ile birlikte açılan 19. yüzyıl kapitalist toplumun bağrında ve burjuvazinin karşısında yeni bir gücün, proletaryanın gelişmesine zemin hazırladı. 1830'da Lyon'da kendini ilk defa gösteren işçi sınıfı, 1848'de tüm Avrupa'yı sarstı. Çartistler, Ludistler gibi proleter hareketler Avrupa'nın her yanına yayıldı. Marksizm tam bu noktada, yani burjuvazinin eşitlik-özgürlük-kardeşlik ideallerine sırtını dönüp ihanet ettiği ve yeni bir sınıfın, proletaryanın tarih sahnesine çıktığı bu dönemde ortaya çıktı.

Göklerde Değil Toprakta: Dinler ve Toplumlar

SEVİM TANER

Dünya Dinleri ve İktidar

Paul N. Siegel

Yordam Kitap, Çeviren: Selin Dingiloğlu

...Marksist din analizinin tek amacı, soyut kuramsal analiz değildir. Dinin toplumsal kökenlerini gösterirken, temel soruları ortaya koyup ve güçlü yanıtlar üreterek geçmiş toplumu ve ondan evrilen günümüz toplumunu daha iyi anlamamızı sağlar.¹

Din, Türkiye coğrafyasının en yaygın konularından biridir. Bizim memleketimiz için din bir temel tüketim maddesi gibidir. Din hakkında olumlu veya olumsuz görüşleri olan ailelerin içine doğarız, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık hiç fark etmez hayatımızın her döneminde din ile ilgili değişen veya aynı kalan fikirlere sahip oluruz. O, hakkında diyalog kurmaktan, düşünmekten ve bir yargı sahibi olmaktan kaçamayacağımız bir konu-

¹ Paul N. Siegel: Dünya Dinleri ve İktidar, Çeviren: Selin Dingiloğlu, Yordam Kitap, İstanbul, s. 21.

dur. MÖ. 3 milyon yıl ile MÖ. 100 yılları arasına tarihlenen ve kalıntılarına Türkiye’de rastlanan Asya flinin neslinin nasıl tü-kendiği hakkında muhtemelen çoğumuzun bir fikri yoktur. An-cak din meselesi böyle değildir. Özellikle arkeoloji bizi yöneten iktidarın ilgi alanı olmasa da bir dinin belirli bir mezhebini ve hatta bu mezhepin belirli bir kolunu benimsemiş ve siyasal düz-lemde propagandasını yapan tüm halkın onun kurallarına göre yaşamasını isteyen bir iktidarla karşı karşıya olduğumuz için din, yalnızca ilgi alanımızdan kaçamayacak olan bir konu olmasından ziyade güncel hayatımızın da son derece içindedir.

Bütün bunların yanında içine doğduğumuz dini ve bütün dinler tarihini çok az biliriz. Eğitim sistemimizden başlayarak bütün bir din öğretisi ülkemizde çok sığdır. Kutsallıklardan oluşan dinin tarihsel gelişimi gizlenir ve sanki bin yıllara dayanan sözde tek tanrılı dinler hep aynı kalmış gibi bir yanılığın içine çekiliriz. Bu yanıltır demek yetmez, bu tarihsellikten yoksun bir anlayıştır. *Dünya Dinleri ve İktidar* kitabı en başta bize ne bilmediğimizi dev ekranda gösterir. Her birimizin bu kadar içinde olduğu bir konu hakkında çok az şey biliriz.

Kutsal olanın tarihselliği

İnsanoğlunun cehaletinin reçetesi, bilinmeyenleri tanrı-ya yormak değil, doğanın kanunlarını keşfetmeye çalış-maktır.²

Günümüzdeki neredeyse her olgunun insanlığın doğaya karşı üstünlük savaşıyla, coğrafya, teknoloji ve bilimin gelişmesiyle or-taya çıkan bir tarihi vardır. Din de bundan bağımsız değildir ve belki de en çok o etkilenir. Paul N. Siegel’in coğrafyalarla ayırdığı kitap bölümlerinin “... dinlerinin toplumsal kökenleri” başlığına sahip olmasının sebebi budur. Dine karşı bütünlüklü ve tarihsel bir bakış attığımızda ilk önce gördüğümüz şey her dönem, iktidar ve koşulda bir “kutsal” olduğu ancak bu “kutsalların” her dönem değiştiğidir. Bu değişimi belirleyen temel etkenler vardır.

2 a.g.e., s. 41.

Dinler tarihini incelemek farklı yer ve zamanlarda yaşamış insanları incelemek demektir ve bize çok zengin veriler sunar. Örneğin toplumun ekonomik dayanağı ilerlediğinde, demir işlenebilen madenlerin arasında yerini aldığı kadınlara ağırlıkla çalıştığı dokumacılığın pabucu dama atılır ve erkeklerin ağırlıkla çalıştığı demir dövücülüğü o toplumun ana ekonomik faaliyeti haline gelir. Bu ekonomik değişimle birlikte çok tanrılı dinlere inanan uygarlıklarda hürmet edilen tanrıların da kadından erkeğe bir dönüşüme uğradığını görürüz. Din, bir hastalığın belirtileri gibidir. Temelin koşulların yarattığı etkilerin dışı vurumu, prototipidir. İnsanlık tarihi incelendiğinde belki de o tarihe en çok bağımlı, öznel ve özgün kuramlar din sistemleridir.

Dinlerin tarihi iktidarlar ile paralel ilerler ve bu iktidarlar özgür düşünce ve tarihin ilerleme yasalarına karşı din ile savaşır. Görürüz ki bu savaşım dini, yenilgiye doymayan güreş horozu yapar. İster kilisenin en güçlü olduğu ve karanlık olmakla bilinen Ortaçağ'da, ister özgür düşünce ve demokrasinin ilk çıktığı Antik Yunan'da veya Rönesans'a kadar güneşi doğuran doğu uygarlıklarında olsun, bilimsel düşünce ortaya çıktığı her yerde dini tekrar ve tekrar getirmiştir. Antik Yunan'da sinirlenip insanları kuraklıkla cezalandıran, insanlardan çocuk yapan ve entrika dolu hayatları olan tanrılar bugün çok daha az alanda hakimiyet kurabilmektedir. Çünkü cevaplayamadığımız soruları bilimle cevaplar ve bu cevaplarla hayat koşullarımızı ilerletiriz. Dinin bir handikapı da buradadır, günlük hayatımızda hiçbir işe yaramaz. Meteoroloji bize yağmurun ne zaman yağabileceğini söyler ve önlem alırız, ancak dini kabul edip deprem olmasın diye zinayı bitirsek dahi deprem olur. Özellikle 2021 yılında İzmir'deki bir depremin sebebinin zina ile açıklanan Diyanet İşleri aklışelim kimse tarafından ciddiye alınmaz, tarihte olduğu gibi günümüzde din egemenlik kurmak isteyenler tarafından kişinin kendi vicdanının konusu olmaktan başka her alanda kullanılmıştır. Ancak din yalnızca insanlığın cahilliğiyle ortaya attığı hikayeler değildir, bu şekilde bir tanımla işi bırakmak bizi Marksizmden uzaklaştıracaktır. Kitap bunu çok yerinde tamamlar ve bize dinlerin gökten inmediğini tam tersine

insanın ayağı nereye basarsa orada bittiğini doğu, batı ve Asya dinlerini incelemesini yaparak kavratır.

Din adım adım, doğal olguları doğüstü nedenlere bağlayarak açıklamayı bırakmak zorunda kaldı. Shakespeare'in zamanında, bundan sadece birkaç yüzyıl önce, deliliğin cin çarpmasından ve depremlerin ya da veba salgınlarının tanrı gazabından olduğu sanılıyordu. Luther "kâfirler kuyruklu yıldızın doğal nedenlerden kaynaklanabileceğini, Tanrı'nın onu yaratmadığını, bir felaketin habercisi olmadığını yazıyorlar" 23 diye veryansın ediyordu. Fakat ne zaman ki bilim kuyruklu yıldızların hareketlerini tahmin edebilir, veba salgınlarını önleyebilir, depremlere karşı uyarabilir hale geldi, bu tür olaylar artık tanrının iradesine yorulamaz oldu.³

Ruhlardan tanrılara

Din insanoğluna gökten inmedi; insanlığın kendi toplumsal gelişimiyle birlikte evrildi.⁴

Günümüz dinlerinin karışık yapısı, ibadet ve normlarının her biri varlığını animizm, totemizm ve pagan dinlerine borçludur. İlkel toplumlar etraflarında olup biten her şeye karşı (*ölüm, doğum, doğa olayları*) o kadar çelimsiz ve yanıtızlardı. İnsanlar kendilerini diğer nesnelere ayırtırmıyorlardı, nesnelere de insanlar gibi düşünür ve istekleri olduğunu düşünüyorlardı ve her bir maddenin bir ruhu olduğuna inanılıyordu, özellikle ölen ve o toplumun doğaya karşı biriktirdiği bütün deneyim ve bilgilere sahip olan yaşlı atalarının ruhlarının öldükten sonra hala onlarla birlikte olduğunu düşünüyorlardı. Büyü ise doğaya müdahale etme isteğinden doğdu. Etraflarını çeviren ruhların maddi hallerini taklit ederek yapıyordu. Ağızdan su fışkırtarak yağmur büyü yapıyor veya kaplanın dişini kendi dişine takarak kaplanın gücünün ona geçti-

3 a.g.e., s. 41.

4 a.g.e., s. 107.

ğine inanıyorlardı. İyi, koruyucu, bereket getirici ruhlar olduğu gibi kötü ruhlar da vardı ve bu ruhların ele geçirdiği nesnelere dokunmak tabuydu. Bu ruhların içinden bir ikon olur ve o ikonun temsil eden nesneye iyi anlamıyla dokunulmazdı, tıpkı Hinduların inek yememesi gibi.

Bugünün ibadet, yasak ve zorunlulukları, o zamanın ritüel ve tabularından ortaya çıkmıştır. Bunun gibi ilkel inanışlar çok tanrılı dinlere, çok tanrılı dinlerden ise bir tanrılı ancak birden fazla kutsal gücün olduğu günümüz dinlerine evrilmiştir. Elbette bu dinlerin hepsi aynı değildir, her coğrafyada farklı isimler ve biçimler almış kültürün bir parçasıdır. Bazı dinler perhiz önerirken bazıları cinselliği yasaklar, bazıları ise daha farklı olarak sosyal sınıf farklılıkları ortaya koyar. Bütün bunlar için bu yazı yeterli değildir ancak *Dünya Dinleri ve İktidar* kitabı dinlerin nasıl toplumdan doğduğunu, tarihle birlikte başkalaştığını ve geri dönüp toplumu nasıl etkilediğini ve iktidarların dini nasıl kullandığını anlamada iyi bir başlangıç olacaktır.

Doğayı kontrol edemediğimiz için kurduğumuz animizm denilen sistem kendini bin yıllar sonra toplumsal güçleri kontrol edebilmek için kullanan egemenlerin ellerinde bulur. Bunu ilk fark eden Engels olmuştur. Sonucunda karşımıza ideoloji silahının kurşunlarından biri olarak din çıkar.

Burada biraz soluklanıp yazarın da yaptığı gibi Lenin'den yardım alalım.

Din onlara dünya hayatında hayırsever olmayı öğretiyor. Böylece onlara tüm sömürücü varlıklarını aklayacak ucuz bir mazeret sunuyor ve ilahi mutluluğa erişebilecekleri biletleri uygun fiyattan satıyor.⁵

Bütçesi bugün bile gizli tutulan kilisenin temel Hristiyan öğretisine göre Adem ve Havva'nın tanrının yasakladığı elmayı yemesinden doğuyor. Tanrı da erkeği yaşamak için ölene dek çalışması gerekecek, kadını ise doğum sırasında çekeceği acı dolu bir sis-

5 Akt. a.g.e., s. 143.

temle cezalandırıyor ve onların torunları olan biz insanlık da her gün işe giderek, kendi hayatlarımız üzerinde hiçbir söz söyleyemediğimiz bir düzenin içinde buluyoruz. Bir başka din olan Müslümanlıkta ise tüm İslami kurumlar tarafından israftan kaçınmak ve sadaka anlatılıyor. Ürettiğinin yarısına bile sahip olamayan emekçi halkların yapacağı nasıl bir israftan kaçınması isteniyor?

Ortalığı karıştıran komünist papaz

Kitap hakkında kelimeler ederken kitabın da son bölümünü dolduran ve Marksist partilerde mücadele edenlerin tartışma konuları arasında yerini alan konuyu atlarsak olmaz. Marksist bir parti dine nasıl yaklaşmalı?

Sosyalist bir parti insanların teker teker hangi inançtan olduğuyla ilgilenmez veya buna göre şekil almaz. Komünistler için önemli olan kişilerin vicdani olarak dinle kurduğu ilişki değil dinin egemen sınıfların çıkarları için toplum üzerinde bir ikna veya baskı aygıtı olarak kullanılması, akıl ve bilimin önünde tutulmasıdır. Biz Marksistlerin savunduğu şey dinin toplumsal alandan uzaklaştırılması ve devletin, dinle olan bütün ilişkisini kesmesidir. Ancak dini bir ideolojik ikna aygıtı olarak kullanan burjuva devletine karşı politikası sınıf mücadelesi olmalıdır.

Dine karşı mücadele politik değil, ideolojiktir ve sınıf mücadelesinin somut ihtiyaçlarına tabi olmalıdır.⁶

Sosyalist partinin önceliği insanları mücadeleye çekmek ve onları kuşatan ve dünyayı sınıfsız görmelerine sebep olan bütün filtrelerden arındırmaktır. Bunu da ateizm propagandası yaparak değil sınıf mücadelesinin tam içine çekerek yapar.

Dolayısıyla, örneğin bilinçsiz işçiler kilisenin etkisi altında bir Hristiyan sendika kurar ve greve giderse, Marksistler grevin başarısını grevçiler arasında ateizm propagandası yapmaktan daha çok önemser.⁷

6 a.g.e., s. 326.

7 a.g.e., 327.

Yani yukarıdaki ifadeyle komünist partiye gelmesiyle ortalığı karıştıran karıştıran papaz, aslında yalnızca ezberci solcuların aklını karıştırmıştır. Marksistler bir papazın komünist partiye üye olmasının partinin değil papazın çelişkisi olduğunu bilir.

Sosyalist bir toplumda laikliği tehdit eden hiçbir uygulama kabul görmez. Devlet, dine karşı özgürlük tanımalı ve onu kişisel bir konu olmaktan ileriye götürmemelidir. Bununla birlikte dine karşı verilecek savaş ideolojik olmalıdır. Sosyalist bir toplumda insanların dini benimsemelerini sağlayan geri koşullar ortadan kaldırılmalıdır.

Kitap bize gösteriyor ki aklın ışığında yürümek tarih boyunca zor olmuştur ancak tarih yolu bitince duranları değil ya bir yol bulanları ya da bir yol açanları yazmıştır.

ileri
kitaplığı

CAN SOYER
DOĞAN ERGÜN
EBRU PEKTAŞ
ENGİN DENİZ
ERKİN ÖZALP
HAKAN GÜNEŞ
H. MERİÇ ALGÜN
İLKE BEREKETLİ
METİN ÇULHAOĞLU
ONUR EMRE YAĞAN
SADIK BORAN

LENİN
OKUMAKILAVUZU

LENİN
OKUMAKILAVUZU

ileri
kitaplığı

Modern Olmayan Kölelikten Serfliğe: Moderniteden Önce Avrupa'da Sınıf Mücadeleleri

EJDER BERGEMAN

Antikiteden Feodalizme Geçişler

Perry Anderson

İletişim Yayınları, Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu, 2020

Bugün dünyaya hâkim olan kapitalist ekonominin nasıl kısa sürede etkin hale geldiğini, kendi içindeki kriz dönemlerini ve çelişkilerini açıklayabilmek için Marx, diyalektik materyalist yöntemi tarih cetvelinde uygulayıp tarihsel materyalist yöntemi kullanır. Bunun, değişik üretim tarzlarının belirli tarihsel kopuşlarda birbirlerine üstün gelmesinin sonucu olduğunu, kapitalizmin de bunun bir parçası olduğunu söyler. Fakat bunu yaparken yalnızca 18-19. yüzyıllar ile sınırlı kalmaz, sınıfı toplumların kökenine kadar inip bunu o toplumlara dair olgularla destekler.

Şüphesiz, tarihin cetvelinde geçmişe doğru gittiğimizde toplumların yaşayış biçimlerine dair belgeler daha azdır ve yakın geçmişe kıyasla bize daha az ipucu verirler. Yine de elimizde antik dönemin köleci üretim tarzına dair söz söyleyebileceğimiz, günlük yaşama dair ipuçları bulabileceğimiz kadar belge vardır. Aynı şeyi feodal üretim tarzının hâkim olduğu orta çağlar için de söyleye-

biliriz. Avrupa’da Roma İmparatorluğu’nun çöküşünden feodalitenin oturmasına kadar olan süreçte kendi içerisinde herhangi bir sentezden uzak “karanlık çağlar” diye adlandırılan dönem bile uzun da sürse bir sentez ile feodal üretim tarzını Avrupa’ya yaymıştır.

Bu toplumların tarihini sınıf çatışmaları perspektifinde incelenmek bize bugün yaşadığımız sistemi yorumlamak ve çelişkilerini anlamak, dolayısıyla yeni mücadele pratikleri üretmek bakımından ipuçları verir. Perry Anderson’ın bu çalışması Avrupa tarihini bu bakımdan incelemek konusunda başarılıdır.

Belirtmek gerekir ki, bu çalışmanın ve diğer Marksist tarih yorumlarının genel olarak Avrupa tarihini konu alıyor olması, kapitalist dünyanın kökenlerinin Avrupa’ya dayanıyor olmasından kaynaklanıyor. Dünyanın geri kalanındaki üretim tarzları, farklı toplumsal formasyonların sonucu olarak diğer yüzyıllarda veya Avrupa’da görülen üretim tarzlarının dışında şekillenmiştir. Bugün yaşadığımız dünyanın neredeyse tümü tek bir üretim tarzının etrafında, kapitalist üretim tarzının etrafında şekilleniyor olsa da kökenini Avrupa coğrafyasında aramak gereklidir. İşte Perry Anderson’ın bu çalışması, bize kapitalizmin kökenlerine bir bakış açısı kazandırmak konusunda faydalıdır.

Antik Yunan ve köleci toplum

Aristoteles, Yunan şehir devletlerinin (*polis*) ekonomisini Politika’sında açıklarken, toprağın köleler tarafından ekip biçilmesi gerektiğini, bunun ideal üretim biçimi olduğunu açıklar. Antik Yunan toplumları bugün birçok akademisyen tarafından “batı medeniyetinin beşiği” sayılmasını uyguladıkları köleci üretim tarzına borçludur. Çünkü demin verdiğim, Anderson’ın da çalışmasında geçirdiği Aristoteles’in görüşünü -ve diğer Yunan filozoflarının- özgürce ifade edebilmesinin doğrudan doğruya toplumda yapılması gereken işlerin hepsinin köleler tarafından yapılmasıyla, dolayısıyla özgür vatandaşların düşünmeye vakti olmasıyla ilişkilidir.

Kitapta Perry Anderson kölelik üzerine önemli tespitlerde bulunur. Köle, aslında antik dönemde alınıp satılabilen, kendi başına bir değişim değeri olmayan fakat değişim değeri üretebilen yegâne metadır. Bir birey olarak ele alınamaz. Her bir şehir devletinin, her bir koloninin tarımsal üretimi köleler tarafından yapılır. Zanaat üretiminde ise ağır işleri kölelerin yaptığı, köle sahiplerinin konunun uzmanı oldukları bilinir. Birazdan değineceğimiz şekliyle Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, zanaat konusunda zamanla uzmanlaşan köleler kendilerini var edebilecek koşullarda kalmışlardır.

Antik Yunan ve İskender sonrası Helenistik dönemde genellikle savaşlar köle ele geçirmek ve tarım toprakları ele geçirmek için yapıldı. Bu dönemde köleler genelde savaşlarda ele geçirilen askerlerden oluşurdu. Dolayısıyla farklı sebepler etrafında şekillenen savaşlarda öldürmekten ziyade köleleştirmek adına savaş esiri ele geçirmek daha önemlidir. Birazdan da bahsedeceğimiz gibi, özellikle kölelerin evlendirilmelerinin ve dolayısıyla çocuk sahibi olmalarının pek tercih edilmediği Roma İmparatorluğu'nda da benzer bir durum söz konusu olacaktır ve savaşta ele geçirilen köleler ekonominin yükselmesine en büyük katkıda bulunacaktır.

Aslında, antik dönemin Yunanistan'ından bahsederken yalnızca tek tip bir köleci üretim tarzı varmış gibi konuşmak yanlış olur. Bu dönemde sözü edilebilecek, öne çıkan iki şehir devleti vardır: Atina ve Sparta. Örneğin demin bahsedilen; filozoflara, sanatçılara ve yazarlara ev sahipliği yapmış olan toplum Atina toplumdur. Atina toplumunda, özgür vatandaşlar bireysel olarak kölelere sahip olabiliyorlardı, hatta toplumun çok büyük çoğunluğu kölelerden oluşuyordu. İşte tam olarak bu yüzden, antik Yunan döneminden çıkan bütün entelektüel birikim Atina toplumundan çıkmıştır. Sparta'da ise bireylerin sahip olduğu kölelerden ziyade, *helot* olarak isimlendirilen genel olarak her işte kullanılan köleler mevcuttur. Oransal olarak, Sparta toplumundaki kölelerin sayısı Atina'dakilere göre daha fazladır ve Sparta'da daha fazla köle isyanı kaydedilmiştir. Tabi ki, kaydedilenlere kıyasla çok daha fazla sayıda isyanların her iki toplumda da olduğu düşünülmektedir.

Antik dönemi ve köleci üretim tarzını ve sınıf ilişkilerini anlamak, bugün siyasal düşünce tarihinde önemli yer kaplayan antik dönem filozoflarına bakışımızı değiştirecektir. Buraya dair eleştiriler özellikle Roma'ya kıyasla ekonominin nasıl daha durağan olduğunu ve bunun toplumsal gelişimin önünde bir engel olduğunu açıklayabilmek açısından önemlidir. İşte Anderson, bu bakış açısı çerçevesinde antik Yunan dönemini ele almış, ve çöküşünün sebebindeki yıkımın temellerini iyi incelemiştir.

Roma dönemi ve çöküşün ardından orta çağlara geçiş

İtalya'da bir şehir devleti olarak ortaya çıkan Roma, kısa bir sürede önce İtalya'ya ardından Batı Avrupa ve Kuzey Afrika kıyılarına doğru genişleyebilmişti. Bir süre sonra her yerde ulaşabileceği doğal sınırlarına ulaşabilen Roma İmparatorluğu, 250 yıl kadar hiçbir savaşın yaşanmadığı *pax Romana* yani "Roma Barışı" diye adlandırılan döneme girmişti. Peki, kendisinden önce gelen Büyük İskender yönetimindeki Makedon Krallığı'nın da çok büyük sınırlara ulaşmış olmasına rağmen çok uzun yıllar tutunamadan parçalanmasına sebep olan ve Roma'yı bu kadar süre ayakta tutmayı sağlayabilen şey neydi?

Anderson bunun cevabını, Roma'nın, Yunan kültüründen miras aldığı üretim şeklini reform etmesiyle açıklar. Yunan medeniyetinin kolonileşerek kentleştirdiği Akdeniz şehirlerinin yanı sıra Roma, iç kara parçalarında da üretim yapabildiklerini keşfedip fethettiği ve genişlediği yerlerde de üretim yapmaya başlamıştı. Bununla birlikte fethedilen her yere yollar döşeyip, bütün Akdeniz şehirlerini Roma ile bağlamalarıyla toplumun ihtiyaçlarını kısa sürede karşılayabilmeyi başarmışlardı.

Roma'da üretim Yunanistan'da olduğu gibi köleler tarafından yapılmaktadır. Akdeniz'de uyguladıkları *villa* sistemiyle beraber, kırsal alanlarda *latifundia* isimli çiftliklerde bütün üretim süreci gerçekleşir. Bunun başarılı olmasını sağlayan etkenlerden bir tanesi, fethettikleri yerlerde, oranın daha önceki elit kesimlerine

yöneticilik teklif etmeleriyle beraber oraya götürdükleri yol, su kemeri vb. yapılarla o bölgeyi Romalılaştırması, yani merkezden köleleri götürmek yerine halihazırda orada çalışan köleleri korumaları, bununla birlikte merkezle birleştirmeleri idi.

250 yıl savaşmadan geçiren, bütün Akdeniz'e hükmeden bu büyük imparatorluğun çöküşüne birincil sebep olarak genelde kuzeyden gelen Cermen- Gotik kavimlerinin ve Kuzey Afrika'ya gelen Vandal kabilelerin saldırıları ve istilaları anlatılır. Bu istilalar her ne kadar büyük birer etken olup tarım ve vergi sisteminin bozulmasına yol açmış olsalar da, aslında uzun zamandır kendilerini tehdit eden köle emeğinden yoksun kalma tehlikesi bu işgallerin bu kadar başarılı olabilmeye yol açmıştı. Roma'da kadın köle sayısı çok azdı ve dolayısıyla kölelerin üretilmesi hiç yaygın bir yöntem değildi. Doğal sınırlarına da ulaşmış olan imparatorluğun savaşabilip köle ele geçirebileceği herhangi bir devlet kalmamıştı ve bu üretim tarzındaki çelişkiler gün yüzüne çıkmaya başlamıştı.

İlk olarak karşımıza, imparatorluğun ikiye bölünmesi çıkıyor. O zamana kadar liman kentlerinde manifaktürün ve ticaretin fazlasıyla geliştiği imparatorlukta bu ekonomik aktiviteler emek ihtiyacını karşılayamamaktan bırakılır ve yalnızca kırsaldaki *latifundia* çiftliklerinde üretime devam edilir. Daha sonrasında da hukukun o zamana kadar olabildiğince gelişmiş olduğu imparatorlukta, Batı Roma İmparatoru I. Valentinian kölelerin çalıştıktıkları çiftliklerini terk etmelerini yasaklar. Aslında, Batı Roma'nın son dönemindeki bu olgular bize üretim ilişkilerinin üretici güç ile çelişkinin son raddesinde olduğunu, bir tarihsel kopuşun ve feodal sentezin habercisi olduğunu gösterir. Nitekim çok süre geçmeden de dağılır.

Anderson Roma'yı incelerken özellikle kölelik sisteminde yarattığı reformlardan, orta çağ sentezine kadar tarihin emek ve sermaye kullanımını konusunda önemli bir sıçrayış dönemi olduğu konusuna değinir. Avrupa tarihi açısından önemli olmasıyla beraber orta çağı şekillendirecek olan sınıfların Roma'daki üretim

çelişkilerinin sonucu ortaya çıkmış olması, bizlere modernitenin başlarında burjuvaziyle aristokratların arasındaki çelişkilere dair ipuçları verebilecek niteliktedir.

Feodaliteye geçiş ve toplumsal formasyon

Roma'nın dağılması sonucu Avrupa'da girilen dönemi açıklamak adına Perry Anderson kitapta, bölgelerin dönemlerindeki toplumsal formasyonlarını açıklayan uzun bir bölüme yer ayırmıştır. Aslında, -her kopuş döneminde olduğu gibi- bu dönemi anlamak için toplumsal formasyonları incelemek Marksist tarih yazımının önemli yapıtaşlarından. Demin bahsettiğimiz gibi Roma ile beraber iflas eden Avrupa'daki kölelik sisteminin yerini alan üretim tarzı, yakın bölgeler bile olsa aynı koşulda gerçekleşmek zorunda değildir. Bu dönüşümü, yalnızca çelişkilerin yarattığı kopuşun bir sonucu olarak görüp bölgenin siyasal ve toplumsal yapısı, sistemin oturmuşluğu vb. etmenleri görmezden gelmek bizleri determinist bir yanılığa sürükleyecektir.

Örneğin Fransa, Roma'nın otoritesini ve üretimini önemli ölçüde sağlamlaştırdığı bir bölgeyken, İngiltere merkezdeki gelişmelere uzak kalmıştı. Bunun sonucu olarak Batı Roma'nın çökmesinden sonra kurulan Frank Krallığı, Avrupa'ya feodaliteyi yaymak konusunda öncülüğü çeken ve manoryal sistemi ilk uygulayan devlet olurken, İngiltere'ye manoryal sistem çok geç gelmiş ve feodalizmin oturması uzun yıllar almıştır.

Roma'nın çöküşüyle ortaya çıkan yapı, tıpkı Batı Roma'nın son dönemi gibi her bölgenin ticaretten ziyade artı değer için değil oranın tüketimi amacıyla tarımsal üretime odaklandığı şeklindedir. Perry Anderson, bu dönemi Marx'ın cümleleriyle şöyle aktarır:

Antik klasik tarih, kentlerin tarihidir; ama toprak mülkiyetine ve tarıma dayalı kentlerin; Asya tarihi kent ve kırsal bir tür farklılaşmamış birliğidir (büyük kent aslında gerçek ekonomik yapının üzerine yerleştirilmiş görkemli bir prenslik kampı olarak

düşünülmelidir); Orta Çağlar (Germenik Dönem) daha da ileri gelişmesi, ardından kentle kırsalın zıtlığı şeklinde devam edecek olan kırsalın, tarihin odağına yerleşmesiyle başlar; modern tarih kırsalın, eski zamanlarda olduğu gibi kentin kırsallaşması değil kentleşmesidir.

Bu çağa Avrupalı tarihçiler bile, kendi tarihlerini anlatırken “karanlık çağ” sıfatını verirler. Çünkü bu döneme dair hem çok az belge vardır, hem de bu dönem kaydedilen herhangi bir entelektüel ve keşifsel bir ilerleme çok düşüktür. Bunda, tarımsal üretime yönelen odağın kırsala olan önemini arttırmasının ve kültürlerin karşılaştığı ve entelektüel birikimin doğduğu kentlerin önemini yitirmesinin büyük payı vardır. Bu dönem Karolenj Krallığı ile Charlamagne altındaki Frenk Krallığı ön plana çıkar. Frenk Krallığı aslında, manoryal sistemi uygularken feodal sistemi Avrupa'ya yayan ülke olmuştur. Kral ülkenin topraklarını lordlara, lordlar da kendi altındaki vassallara dağıtarak üretimi denetler. Üretici güçler ise, bu sefer kölelerden farklı olarak, buldukları toprakları terk etme hakları hukuki olarak engellenen ve o toprağa bağlı olan serf sınıfı tarafından yapılır.

13. yüzyıla doğru Avrupa'nın tamamında oturmaya başlayan feodal düzen, demin bahsedilen karanlık çağlardan daha ileridir çünkü burada tarıma gösterilen odağın sonucu olarak birtakım yeni toprağı işleme yöntemi ve sulama sistemleri Avrupa'ya taşınmış, bilimsel bilginin kendini var edebildiği özerk kurumlar olan üniversiteler de popülerleşmiştir.

Avrupa'nın Roma gibi bir deneyimden sonra geçirdiği iktisadi dönüşümü açıklamak için yalnızca üretim tarzının içindeki çelişkileri düşünmek yeterli değildir; daha önce de bahsettiğimiz gibi üretim tarzının o topraktaki gelişmişlik düzeyine bakılarak, toplumsal formasyon kavramıyla bu dönüşüm açıklanabilir. Anderson'ın kitapta yaptığı en büyük tespitlerden biri budur. Roma'nın çöküşü sonrası Batı ve Doğu Avrupa'da feodalitenin gelişmişlik düzeyinin ayrımını ve sebeplerin arka planını açıklarken, aynı za-

manda İskandinavya'daki kabilelerin feodal üretime geçişlerinin etkenlerini açıklarken, bu yöntemi başarıyla uygulayabilmiştir.

Sonuç

Perry Anderson *Antikiteden Feodalizme Geçişler'i* yazarken, Avrupa'da kendisini Rönesans sonrası gösteren Mutlakiyetçilik akımı üzerine yazacağı çalışmayı, bu coğrafyanın o döneme kadarki siyasi ve toplumsal dönüşümünü anlamak açısından temellendirmek üzerine yazmıştır.

Bir Marksistin tarihe bakışının yöntemine dair önemli ipuçları içermesinin yanı sıra, Anderson'ın eseri belgeleri seçerek derleyip sonuca kavuşturmak konusunda da başarılı bir çalışmadır. Kendi sözleriyle söyleyeceksek, belgeleri seçerken kendi tablosuna yansıtılabileceği kadar renk seçmiştir. Bu sebeple, yarattığı yöntemsel bilincin yanı sıra, bu dönemlerin önemli olaylarını ve sınıf ilişkilerini anlatmak konusunda da aynı derecede başarılıdır.

Anderson'ın çalışması akademik bir çalışma olmasına rağmen, tarihin bu dönemine ilgi duyan insanlar açısından popüler olma potansiyeli taşıyan bir kitaptır. İlk bölümde de bahsettiğimiz gibi belgelerin iyi derlenmiş olması ve yazı boyunca sözünü ettiğimiz ve daha fazla tutarlı tespitler bu kitabı okumaya değer kılan parçalardan biridir.

Bizim açımızdan tarihçiliğe bakışın nasıl olması gerektiğine dair, tarih cetveline diyalektik yöntemin nasıl uygulanması gerektiğine yani tarihsel materyalist yönetime dair önemli bir çalışmadır. Bütün bunlarla beraber yaşadığımız dünyanın koşullarının bir anda gökten inmediğini, uzun yıllar süren toplumsal dönüşümün bir ürünü olduğunu anlamak adına bir Marksistin, kitapta işlenen dönemlere dair bilgisinin olması gereklidir.

Toplumsal Cinsiyetin Anahtar Kavramları

Cinsellik Şiddet Emek

Ebru Pektaş

 Heretikayip

Cinsellik Şiddet Emek
Cinsellik Şiddet Emek
Cinsellik Şiddet Emek

Ebru Pektaş

Heretikayip

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine Sınıfsal Bir Bakış

Herkesin İşleneceğini Bildiği
BİR CİNAYETİN ÖYKÜSÜ
Gürkan Emre Gürcanlı

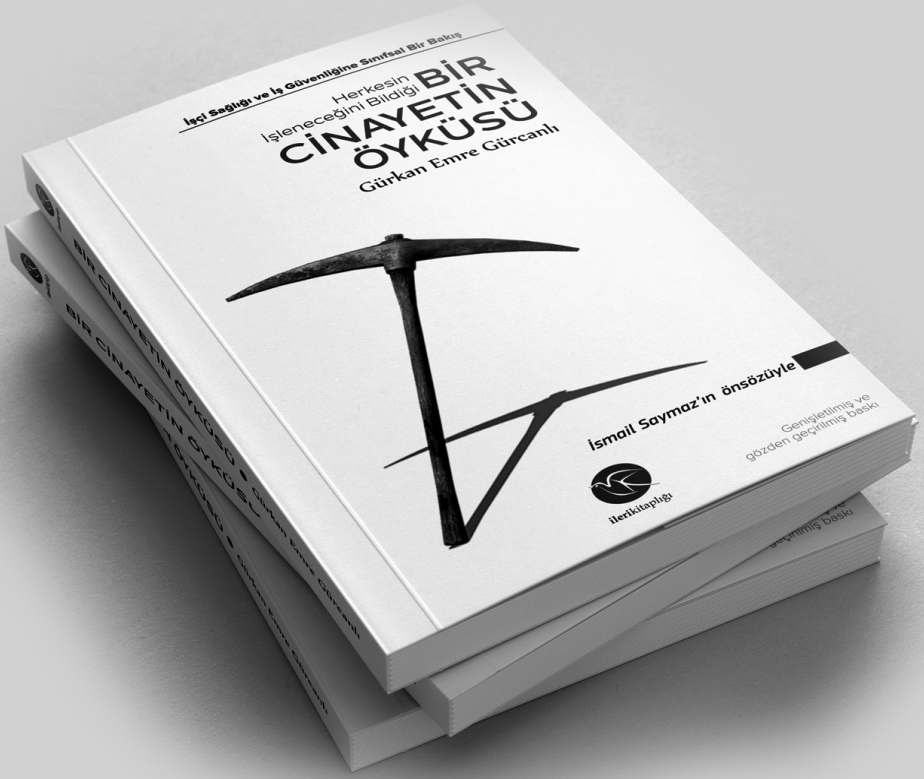

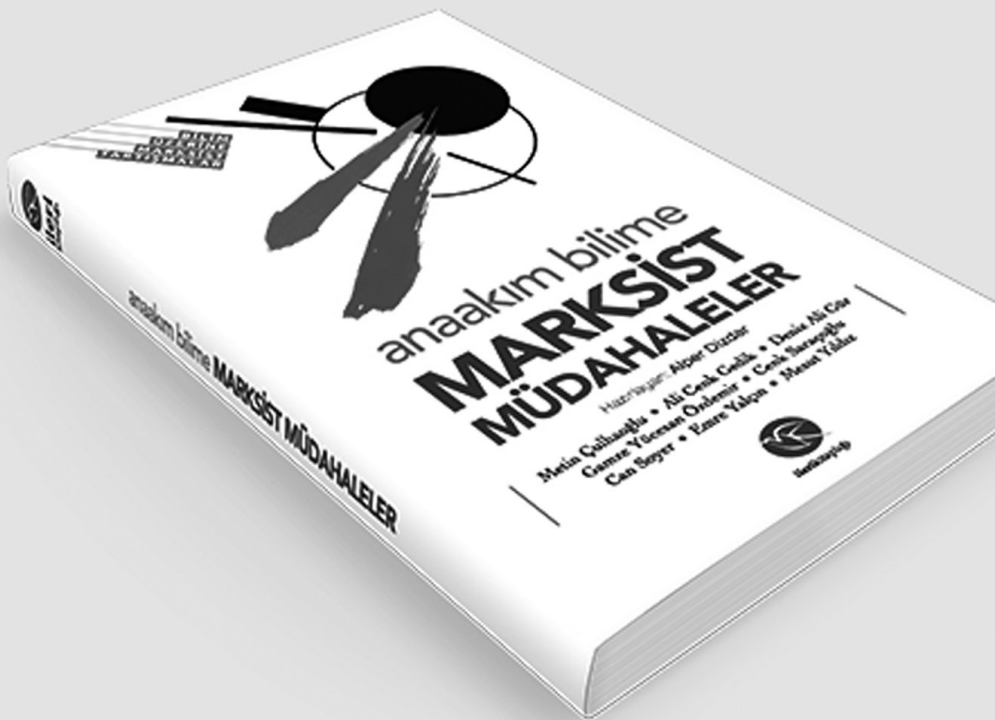
İsmail Saymaz'ın önsözüyle

İlerikütüphane

Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 2. baskı

anaakım bilime

MARKSİST MÜDAHALELER

Hazırlayan: Alper Düzgün

Meriç Çelikkaya • Ali Canak Gazi • Deniz Ali Cicek
Gamze Yücesan Özbeyir • Cenk İsmailoğlu
Can Soyay • Emre Yalçın • Nesrin Yılmaz

İnkılapçı

anaakım bilime MARKSİST MÜDAHALELER

KOMÜNİST

BÖTÜN ÖLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşundan bu yana takip ettiği sosyalizmin eşik atlaması ve kitleselleşme hedefi açısından geçtiğimiz aylardaki dikkat çekici yükseliş son derece önem arz ediyor. Türkiye'nin dört bir yanında binlerce emekçi Türkiye İşçi Partisi'ni gerçek bir siyasal seçenek olarak gördüğünü gösteriyor. Türkiye İşçi Partisi ise uzun süredir savunageldiği tezlerin somut karşılıklarını alıyor. Dolayısıyla Komünist'in bu sayısında merceği Türkiye İşçi Partisi'nin kendisine çevirmek, partinin hem takip ettiği hedefleri hem de gelecek planlarını masaya yatırmak gerekiyor. Bu nedenle Komünist'in bu sayısındaki dosya konusu "TİP, Türkiye ve Sosyalizm: Buzlar Kırılırken" başlığını taşıyor.

20 TL